

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛОНЕВСЬКИЙ ЛЮБОМИР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 343.14

ДИСЕРТАЦІЯ

**ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕННЯ
ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ)**

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Л. М. Лоневський

Науковий керівник – Сидорук Ігор Ігорович, кандидат юридичних наук

Львів – 2020

АНОТАЦІЯ

Лоневський Л. М. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2020.

Дисертація охоплює вирішення теоретичних і практичних питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), а також удосконалення його нормативно-правової регламентації.

У дослідженні для одержання значимих для усвідомлення сучасного стану нормативно-правової регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні розглянута історія розвитку цього правового інституту через призму соціально-політичних процесів, у зв'язку із якими відбувалася розробка законодавчих актів, які регулюють здійснення оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної діяльності. Такий підхід забезпечив виділення шістьох етапів розвитку правового інституту використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: 1) до 1864 року; 2) з 1864 до 1917 року; 3) з 1917 по 1960 рік; 4) з 1960 по 1992 рік; 5) з 1992 по 2012 рік; 6) з 2012 до теперішнього часу.

Аналіз наявних підходів до розуміння сутності результатів оперативно-розшукової діяльності призвів до визначення що саме через категорію «матеріали оперативно-розшукової діяльності» має забезпечуватися як у теорії оперативно-розшукової діяльності, доказування, так і у законодавстві поєднання фактичних даних, одержаних під час проведення оперативно-розшукових заходів, та джерел, у яких вони мають міститися, а також визначатися процесуальна форма результатів оперативно-розшукової діяльності, які відповідають вимогам до джерел доказів, визначених у КПК України.

На основі вивчення змісту чинного законодавства визначений комплекс вимог до матеріалів оперативно-розшукової діяльності для використання їх в доказуванні у кримінальних провадженнях по ст. 212 КК України, а саме: 1) вони мають бути одержані з дотриманням не тільки норм оперативно-розшукового та кримінального процесуального, а й податкового законодавства; 2) у них мають бути зафіксовані фактичні дані про готування, вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) окремих осіб та груп осіб; 3) відомості про факти, які містяться у матеріалах оперативно-розшукової діяльності мають бути перевірені та підтверджені проведенням слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій під час досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 212 КК України; 4) матеріали оперативно-розшукової діяльності для використання їх в доказуванні мають бути обов'язково розсекречені. При чому, звернуто увагу на те, що процесуальні рішення щодо проведення оперативно-розшукових заходів хоча й не містять результатів оперативно-розшукової діяльності, але для забезпечення оцінки таких результатів на предмет допустимості, мають бути також розсекречені. Виконання цих вимог забезпечує формування матеріалів оперативно-розшукової діяльності як джерел доказів під час досудового розслідування злочинів.

У дисертації встановлено, що матеріалами оперативно-розшукової діяльності, які можуть бути визнані документами джерелами доказів у кримінальних провадженнях по ст. 212 КК України, є протоколи оперативно-розшукових заходів з додатками до них, документи, одержані в рамках міжнародного співробітництва у сфері оперативно-розшукової діяльності, та акти податкових перевірок, проведених на підставі даних оперативно-розшукової діяльності податкової міліції. Зазначено, що інші документи, які були одержані в рамках провадження по оперативно-розшуковій справі, можуть виступати в якості джерел орієнтуючої інформації для проведення процесуальних дій під час досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 212 КК України.

Сформована авторська позиція, що використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування полягає у залученні

слідчим, прокурором у взаємодії з оперативним підрозділом у процес кримінального провадження після перевірки та оцінки на предмет належності, допустимості, достовірності даних, одержаних оперативним підрозділом, як доказів, що обґрунтовують прийняття процесуальних рішень, для одержання нових доказів, а також для забезпечення розшуку осіб та матеріальних об'єктів, які мають значення для кримінального провадження.

Зазначено, що дослідження у кримінальному провадженні протоколів оперативно-розшукових заходів та додатків до них має відбуватися не тільки через призму нормативних приписів вітчизняного законодавства, а й з урахуванням практики ЄСПЛ та в контексті відповідності дій суб'єктів прийняття процесуальних рішень, здійснення оперативно-розшукових заходів європейським стандартам щодо застосування особливих методів розслідування тяжких злочинів.

Зазначено, що зміст процесуальної форми використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування полягає у залученні на стадії досудового розслідування у процес доказування як фактичних підстав для прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які одержані з дотриманням вимог законодавства, розсекречені та надані оперативним підрозділом слідчому. Щодо непроцесуальної форми, то визначено, що її складають дії оперативного підрозділу з надання слідчому даних, одержаних під час оперативно-розшукової діяльності, які мають орієнтує значення для організації розслідування злочину, визначення тактики проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, подолання протидії розслідуванню, розшуку осіб та матеріальних об'єктів, які мають значення для кримінального провадження, але через те, що вони містяться у джерелах, які не є документами в аспекті положень ст. 99 КПК України та/або є неможливим їх розсекречення через ризики піддати небезпеці джерела таких даних та/або методи оперативно-розшукової діяльності їх одержання вони не можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні.

Констатовано, що для забезпечення можливості згідно із положеннями абзацу другого ч. 2 ст. 99 КПК України використання матеріалів оперативно-розшукових заходів як документів джерел доказів у кримінальному провадженні обставини, які підлягають з'ясуванню у оперативно-розшукових справах, мають розвиватися як компонент методичних рекомендацій з оперативно-розшукового документування окремих різновидів злочинів. Визначено, що у оперативно-розшукових справах щодо готування злочинів, передбачених ч. 3 ст. 212 КК України, з урахуванням їх особливостей підлягають з'ясуванню: 1) спосіб готування до вчинення, вчинення цього злочину; 2) дані про особу (фізичну, юридичну), групу осіб, які здійснюють підготовку до вчинення злочину, форма та направленість їх умислу, мотив і мета вчинення злочину; 3) вид і розмір матеріальної шкоди, який може бути завданий злочином; 4) обставини, які вказують на місцезнаходження матеріальних об'єктів, які можуть мати значення речових доказів у кримінальному провадженні; 5) обставини, які вказують на осіб, що можуть бути свідками у кримінальному провадженні.

З'ясовано, що для кримінальних проваджень по ст. 212 КК України характерним є використання стороною обвинувачення як джерел доказів протоколів та додатків до них зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у формі контролю за телефонними розмовами, контрольної закупки, виготовлення заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів, аудіо-, відеоконтролю особи, зняття інформації з електронних інформаційних мереж, спостереження за особою, місцем, проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (з метою встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи, виготовлення копій документів, які мають значення для кримінального провадження). Визначено, що відомості, які містяться у протоколах таких оперативно-розшукових заходів та додатках до них мають перевірятися проведенням комплексу взаємопов'язаних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, до числа яких можуть входити огляди речей і документів, допити, обшуки, тимчасові доступи до речей і документів,

відібрання зразків для порівняльного дослідження, бухгалтерська, комп'ютерно-технічна, товарознавча, техніко-криміналістична, фоноскопична, портретна експертизи, тощо.

Зазначено, що в рамках непроцесуальної форми використання в доказуванні результатів оперативно-розшукової діяльності щодо податкових злочинів оперативний підрозділ може надавати аналітичні узагальнення. Для оптимізації використання результатів оперативно-розшукової діяльності у непроцесуальній формі саме кримінальний аналіз вбачається в якості метода, що може забезпечити узагальнення, обробку та візуалізацію великих масивів даних щодо схем ухилень від оподаткування, змісту фінансово-господарських операцій, які у них включалися, осіб причетних до їх готування та реалізації, зокрема документального оформлення, руху грошових коштів та реального та/або фіктивного руху товарно-матеріальних цінностей, хронології здійснення фінансово-господарських операцій, суб'єктів господарювання, які були контрагентами, їх бенефіціарних власників, місцезнаходження грошових коштів, товарно-матеріальних цінностей, на які у кримінальному провадженні необхідно буде накласти арешт, тощо, що для організації розслідування злочинів, передбачених ст. 212 КК України, має важливе значення.

Аналіз положень криміналістичного вчинення про розшук через призму практики досудового розслідування податкових злочинів призвів до визначення, що доцільно доповнити загальний перелік об'єктів, які традиційно включаються до об'єктів розшуку слідчим, – юридичною особою, яка залучена до вчинення кримінального правопорушення, майно, яке підлягає конфіскації, спеціальній конфіскації, а також на яке може бути накладений арешт для забезпечення цивільного позову у кримінальному провадженні. У дисертації розкрито використання результатів оперативно-розшукової діяльності в розшуковій діяльності слідчого у процесуальній та непроцесуальній формах.

Вироблені положення, спрямовані на оптимізацію нормативно-правової регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні, шляхом формулювання пропозицій щодо: внесення

змін до двосторонніх угод про надання взаємної правової допомоги, які укладені Україною з іншими державами, включенням до їх змісту можливість надання її при здійсненні провадження не тільки у кримінальних, а й у оперативно-розшукових справах; доповнення ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» ч. 2, а ст. 256 КПК України ч. 4, нормативні приписи яких містять процедуру розсекречення процесуальних рішень слідчого судді та прокурора щодо проведення відповідно оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність; результати оперативно-розшукової діяльності; матеріали оперативно-розшукової діяльності; докази; доказування; розшук; ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Лоневський Л. Вимоги до результатів оперативно-розшукової діяльності для їх використання під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №6 (292). С. 237–242. (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»).

2. Lonevskiy L. STAGES OF DEVELOPMENT OF LEGAL REGULATION USE OF RESULTS OF OPERATIVE-SEARCH ACTIVITY IN UKRAINIAN LEGISLATION. *The European Political and Law Discourse*. 2020. Vol. 7. Issue 3. P. 105–112.

3. Lonevskiy L. Development of the legal institute of using the results of operative-search activity in the pre-trial investigation during the times of independent Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. Vol. 1. Issue 3. P. 245–249.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

4. Лоневський Л. М. Загальний аналітичний огляд досліджень результатів оперативно-розшукової діяльності та їх використання під час досудового розслідування щодо ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 1 (81). С. 260–269.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Лоневський Л. М. Щодо актуальності дослідження питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: збірник тез науково-практичного семінару (01 грудня 2017 року) / упор. А.Я. Хитра, Р.М. Шехавцов, Є.В. Пряхін, С.І. Марко*. Львів: ЛьвДУВС. 2017. С. 74–76.

6. Лоневський Л. М. Щодо значення результатів оперативно-розшукового заходу спостереження за особою, річчю або місцем для розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Матеріали науково-практичного семінару «Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті судової реформи в Україні»* (15 червня 2018 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2018. С. 120–122.

7. Лоневський Л. М. Стан дослідження питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції*. (9 листопада 2018 року). Львів, 2018. С. 121–123.

8. Лоневський Л. М. Параметри використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Кримінальне процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: матеріали науково-практичного семінару* (25 жовтня 2019 р.) / упор. Р. М. Шехавцов. Львів: ЛьвДУВС. 2019. С. 59–62.

9. Лоневський Л. М. Взаємозв'язок обставин, які пілягають з'ясуванню у оперативно-розшукових справах по ч. 3 ст. 212 КК України, з обставинами, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. *Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 17–18 липня 2020 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 62–66.

ANNOTATION

Lonevskiy L. M. Using the results of operative-search activity in the pre-trial investigation of tax evasion, fees (mandatory payments). – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Philosophy in speciality 081 – Law. Lviv State University of Internal Affairs. – Lviv, 2020.

The dissertation covers the solution of theoretical and practical issues in the use of the results of operative-search activity during the pre-trial investigation of tax evasion, fees (mandatory payments), as well as the improvement of its regulations.

In the study to obtain significant for understanding the current state of legal regulation of the use of the results of operative-search activity in criminal proceedings, researched the history of this legal institution through the prism of socio-political processes in connection with which the development of legislation governing the implementation of operative-search activity and criminal proceedings. This approach ensured the allocation of six stages in the development of the legal institution of the use of the results of operative-search activity in criminal proceedings: 1) until 1864; 2) from 1864 to 1917; 3) from 1917 to 1960; 4) from 1960 to 1992; 5) from 1992 to 2012; 6) from 2012 to the present.

Analysis of existing approaches to understanding the essence of the results of operative-search activity has led to the determination that through the category of "materials of operative-search activity" should be provided both in the theory of operative-search activity, evidence and in law genetic combination of facts obtained during operative-search measures, and the sources in which they should be contained, and determine the procedural form of the results of operative-search that meet the requirements for sources of evidence specified in the CPC of Ukraine.

On the basis of studying the content of normative prescriptions of operative-search activity, criminal procedural and tax legislation the complex of requirements to materials of operative-search activity for their use in proof in criminal proceedings under Art. 212 of the Criminal Code of Ukraine, namely: 1) they must be obtained in

compliance not only with the regulations of operative-search and criminal procedural, but also tax legislation; 2) they must record the actual data on the preparation evasion of taxes, fees (mandatory payments) of individuals and groups of persons; 3) information on the facts contained in the materials of operative-search activity must be verified and confirmed by investigative (search), covert investigative (search) and other procedural actions during the pre-trial investigation of the crime under Art. 212 of the Criminal Code of Ukraine; 4) materials of operative-search activity for their use in proof must be declassified. It was noted that the procedural decisions on the implementation of operative-search measures, although they do not contain the results of operative-search activity, but to ensure the assessment of such results for admissibility, should also be declassified. Compliance with these requirements ensures the formation of materials of operative-search activity as sources of evidence during the pre-trial investigation of crimes.

In the dissertation it is established that the materials of operative-search activity, which can be identified as documents as sources of evidence in criminal proceedings under Art. 212 of the Criminal Code of Ukraine, there are protocols of operative-search measures with annexes to them, documents, obtained in the framework of international cooperation in the field of operative-search activity, and acts of tax inspections conducted on the basis of operational and investigative activities of the tax police. It is stated that other documents obtained in the framework of the operational-search case may serve as sources of guiding information for procedural actions during the pre-trial investigation of the crimes under Art. 212 of the Criminal Code of Ukraine.

The author's position is formed that the use of the results of operational and investigative activities during the pre-trial investigation is to involve the investigator, prosecutor in cooperation with the operational unit in the criminal proceedings after verification and assessment for appropriateness, admissibility, reliability of data obtained by the operational unit as evidence, which substantiate the adoption of procedural decisions, to produce new evidence and investigation to ensure that persons and material objects relevant to the criminal proceedings.

It is noted that research in criminal proceedings of protocols of operative-search measures and appendices to them should take place not only through the prism of regulatory provisions of national legislation, but also the practice of the ECHR in the context of compliance of the subjects of judicial decision making and implementation of operational-search measures to the European standards for the application of special investigative techniques serious crimes.

It is stated that the content of the procedural form of using the results of operative-search activity during the pre-trial investigation is to involve at the stage of pre-trial investigation in the process of proving as factual grounds for procedural decisions in criminal proceedings materials of operative-search activity, which are obtained in compliance to the requirements of the legislation, declassified and provided by the operational unit to the investigator. As for the non-procedural form, it is determined that it consists of the actions of the operational unit to provide the investigator with data obtained during operative-search activity, which are important due to the indicative value for the organization of criminal investigations, determining the tactics of certain investigative (search), covert investigative (search) and other procedural actions, overcoming opposition to the investigation, search for persons and material objects that are relevant to criminal proceedings, but because they are contained in sources that are not documents in terms of the provisions of Art. 99 of the CPC of Ukraine and/or the impossibility of declassification due to the risks of endangering the source of such data and/or methods of operative-search activity of obtaining them cannot be used as evidence in criminal proceedings.

It is stated that in order to ensure the possibility in accordance with the provisions of the second paragraph of Part 2 Art. 99 of the CPC of Ukraine use of materials of operative-search measures as documents, sources of evidence in criminal proceedings, the circumstances to be clarified in operative-search cases should be developed as a component of guidelines for operative-search documentation of certain types of crimes. It is determined that in operative-search cases concerning the preparation of crimes under Part 3 of Art. 212 of the Criminal Code of Ukraine on the basis of their features to be clarified: 1) the method of preparation of a tanning

committing the crime; 2) data on a person (individual, legal entity), a group of persons who are preparing to commit a crime, the form and direction of their intent, motive and purpose of the crime; 3) the type and amount of material damage that may be caused by the crime; 4) circumstances that indicate the location of material objects that may have the value of material evidence in criminal proceedings; 5) circumstances that indicate persons, who may be witnesses in criminal proceedings.

It was found out that for criminal proceedings under Art. 212 of the Criminal Code of Ukraine is typical usage by the prosecution as sources of evidence protocols and annexes to them of interception of transport telecommunication networks in the form of monitoring the telephone calls, control procurement, prefabrication identified (labeled) or false (simulation) tools, audio-, videocontrol of a person, interception electronic information systems, observation of a person, place, penetration and examination of publicly inaccessible places, home or other property (to establish the technical means of audio-, video control of a person, making copies of documents relevant to criminal proceedings). It was determined that the information contained in the protocols of such search operations and their annexes should be verified by conducting a set of interrelated investigation (search) and other legal proceedings, among which may include reviews of things and documents, interrogations, searches temporary accesses to the objects and documents, removal of samples for comparative studies, forensic accounting, forensic computer, commodity, forensic technical, forensic phonoscopic, forensic portrait examination, etc.

It is noted that in the framework of a non-procedural form of use in proving the results of operative-search activity in relation to tax crimes, the operational unit can provide analytical generalizations. To optimize the use of the results of operational and investigative activities in non-procedural form, criminal analysis is seen as a method that can provide generalization, processing and visualization of large arrays of data on tax evasion schemes, the content of financial and economic transactions, involved in their preparation and implementation, including documentation, cash flow and real and/or fictitious movement of commodity-material assets, financial implementation timeline business transactions, entities that were counterparties and their beneficial

owners, location, money, commodity-material values, which in criminal proceedings will need to be seized, etc., that for the organization of the investigation of crimes under Art. 212 of the Criminal Code of Ukraine, is important.

Analysis of the provisions of the criminal investigation on the search through the prism of the practice of pre-trial investigation of tax crimes has led to the determination that it is appropriate to supplement the general list of objects traditionally included in the search by investigators – legal entities involved in criminal offenses, subject to confiscation, special confiscation, as well as which may be seized to secure a civil lawsuit in criminal proceedings. The dissertation reveals the use of the results of operational and investigative activities in the investigative activities of the investigator in procedural and non-procedural forms.

Produced by provisions aimed at optimizing the regulatory and legal regulation of use of the results of operative-search activity in criminal proceedings, by formulating proposals on: amendments to the bilateral agreements on mutual legal assistance, concluded by Ukraine with other countries, the inclusion of content providing it in the implementation of proceedings not only in criminal but also in operative-search cases; addition of Art. 10 of the Law of Ukraine "On operative-search activity" Part 2, and Art. 256 of the CPC of Ukraine Part 4, the regulations of which contain the procedure for declassification of procedural decisions of the investigating judge and prosecutor to conduct, respectively, operative-search measures, covert investigative (search) actions.

Key words: operative-search activity; results of operative-search activity; materials of operative-search activity; evidence; proving; search; evasion of taxes, fees (mandatory payments).

LIST OF PUBLISHED WORKS ON THE RESEARCH

Scientific works in which the main scientific results of the research are published

1. Lonevsky L. Requirements for the results of operative-search activity for their use during the pre-trial investigation of tax evasion, fees (mandatory payments). *Business, Economy and Law*. 2020. №6 (292). P. 237–242. (Article in scientific journal included in the list of scientific professional editions of Ukraine assignment category "B").

2. Lonevskyi L. STAGES OF DEVELOPMENT OF LEGAL REGULATION USE OF RESULTS OF OPERATIVE-SEARCH ACTIVITY IN UKRAINIAN LEGISLATION. *The European Political and Law Discourse*. 2020. Vol. 7. Issue 3. P. 105–112.

3. Lonevskyi L. Development of the legal institute of using the results of operative-search activity in the pre-trial investigation during the times of independent Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. Vol. 1. Issue 3. P. 245–249.

Scientific works that additionally reflect the scientific results of the dissertation:

4. Lonevsky L. M. General analytical review of research on the results of operative-search activity and their use during the pre-trial investigation of tax evasion, fees (mandatory payments). *Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko*. 2018. Issue 1 (81). P. 260–269.

Scientific works that certify the approbation of the dissertation materials:

5. Lonevsky L. M. On the relevance of the study of the use of the results of operative-search activity during the pre-trial investigation of tax evasion, fees (mandatory payments). *Procedural and forensic support of pre-trial investigation: a collection of abstracts of the scientific-practical seminar (December 1, 2017) / Emphasis*. A. I. Hyitra, R. M. Shekhavtsov, E. V. Pryakhin, S. I. Marco. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs. 2017. P. 74–76.

6. Lonevsky L. M. Regarding the significance of the results of the operative-search measure of surveillance of a person, thing or place for investigation of tax evasion, fees (mandatory payments). *Proceedings of the scientific-practical seminar*

"Criminal and criminal procedure legislation in the context of judicial reform in Ukraine" (June 15, 2018). Lviv: Lviv State University of Internal Affairs. 2018. P. 120–122.

7. Lonevsky L. M. The state of research on the use of the results of operative-search activity during the pre-trial investigation of tax evasion, fees (mandatory payments). *Theory and practice of combating crime in modern conditions: a collection of abstracts of the international scientific-practical conference*. (November 9, 2018). Lviv, 2018. P. 121–123.

8. Lonevsky L. M. Parameters of using the results of operative-search activity during the pre-trial investigation of tax evasion, fees (mandatory payments). *Criminal procedural and forensic support of pre-trial investigation: materials of the scientific-practical seminar* (October 25, 2019) / Emphasis R. M. Shekhavtsov. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs. 2019. P. 59–62.

9. Lonevsky L. M. The relationship of circumstances that are to be clarified in operative-search cases under Part 3 of Art. 212 of the Criminal Code of Ukraine, with the circumstances which are subject to proof in criminal proceedings. *Features of the development of public and private law in Ukraine: materials of the international scientific-practical conference* (Kharkiv, July 17-18, 2020). Kharkiv: NGO "Association of Postgraduate Lawyers", 2020. P. 62-66.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	19
ВСТУП.....	20
Розділ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ	
РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕННЯ	
ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ).....	
30	
1.1. Загальний аналітичний огляд досліджень результатів оперативно-розшукової діяльності та їх використання під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).....	30
1.2. Генеза правового інституту використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування	43
1.3. Поняття результатів оперативно-розшукової діяльності, їх різновиди та особливості формування для використання під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)	69
Висновки до першого розділу	103
Розділ 2	
ВИКОРИСТАННЯ ФАКТИЧНИХ ДАНИХ ТА ІНШИХ	
ВІДОМОСТЕЙ, ЯКІ МАЮТЬ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ДОСУДОВОГО	
РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕНЬ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ,	
ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ), ОДЕРЖАНИХ	
ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	
111	
2.1. Обставини, які підлягають з'ясуванню по оперативно-розшуковим справам щодо протиправної діяльності, спрямованої на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)	111
2.2. Особливості перевірки та оцінки результатів окремих оперативно-розшукових заходів для використання їх в доказуванні	

при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)	129
2.3 Використання результатів оперативно-розшукової діяльності для розшуку матеріальних об'єктів та осіб під час розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)	162
Висновки до другого розділу	174
ВИСНОВКИ	184
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	193
ДОДАТКИ	221

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДПС	Державна податкова служба
ДФС	Державна фіскальна служба
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
КК	Кримінальний кодекс
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.
п.	пункт
МВС	Міністерство внутрішніх справ
МФ	Міністерство фінансів
НС(Р)Д	негласні слідчі (розшукові) дії
ПК	Податковий кодекс
СКС	Статут кримінального судочинства
С(Р)Д	слідчі (розшукові) дії
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік
ст.	стаття
УРСР	Українська Радянська Соціалістична Республіка
ч.	частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Діяльність оперативних підрозділів та підрозділів фінансових розслідувань податкової міліції на сучасному етапі розвитку України знаходиться під прискіпливою увагою різних суспільних інституцій (правозахисних громадських організацій, бізнес-асоціацій, політичних партій, засобів масової інформації тощо) чия діяльність спрямована на захист прав, свобод та інтересів суб'єктів господарювання. Реформування діяльності фіскальних органів пов'язане з усуненням наявних у минулому не зовсім толерантних практик до бізнесу. Керівництвом ДФС України докладаються зусилля на забезпечення правового балансу у відносинах між підприємствами та адвокатами, які надають їм правову допомогу [215]. В цьому контексті удосконалення діяльності оперативних підрозділів податкової міліції вбачається у підвищенні якості та ефективності використання результатів їх оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні щоб від самого початку досудового розслідування не виникало сумнівів у законності та обґрунтованості дій оперативних підрозділів та слідчих органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства. Реформа кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства 2012 року суттєво вплинула на співвідношення між собою кримінальної процесуальної та оперативно-розшукової діяльності. Перша набула нових засобів збирання доказів у вигляді негласних слідчих (розшукових) дій, а друга обмеження у можливостях застосування оперативно-розшукових заходів під час досудового розслідування. Осмисленню загальних положень використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час провадження у кримінальних справах приділяли свою увагу у наукових розвідках у галузях кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності А. Я. Алексеєв, К. В. Антонов, Б. І. Бараненко, І. В. Басиста, Р. С. Белкін, В. В. Вапнярчук, О. М. Васильєв, Д. В. Гребельський, Ю. М. Грошевий, Е. О. Дідоренко, О. Ф. Долженков, А. Я. Дубинський, В. І. Зажицький, В. П. Захаров,

С. А. Кіріченко, О. І. Козаченко, І. П. Козаченко, В. А. Колесник, О. Н. Колесніченко, Я. Ю. Кондрат'єв, С. С. Кудінов, А. Г. Лекарь, В. А. Лукашов, А. В. Мовчан, Д. Й. Никифорчук, М. М. Полянський, М. А. Погорецький, В. Л. Рагульський, М. М. Розін, І. В. Сервецький, І. Я. Фойницький, В. В. Шендрик, М. Є. Шумило, Б. В. Щур, М. П. Яблоков. Науковий доробок цих та інших науковців забезпечив основу для здійснення досліджень з виявлення та розслідування податкових злочинів за нормативними приписами КПК України 1960 року та відповідному йому оперативно-розшуковому законодавстві В. А. Айдемським, Р. С. Довбаш, О. С. Задорожнім, В. В. Лисенком, Г. О. Лісовим, Є. М. Найдьоном, В. А. Некрасовим, В. П. Поїздом, Г. П. Цимбал, П. В. Цимбалом, В. В. Топчієм, Г. Л. Чигриною, а після реформи 2012 року – Г. Г. Філоненко, Н. В. Гоч, О. А. Марущаком, О. В. Воробей, О. В. В'язовченком та іншими науковцями.

Але монографічних досліджень питань забезпечення реалізації відомостей, які одержані оперативними підрозділами податкової міліції, у кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених у ст. 212 КК України, на основі чинного вітчизняного законодавства не проводилося. Наведене зумовлює актуальність цієї проблематики та необхідність проведення наукової розвідки використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема роботи відповідає положенням п. 4, 8 розділу 3 Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015, Пріоритетним напрямом розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 (п. 11 розділу Правове забезпечення в галузі національної безпеки та міжнародного правопорядку, п. 6 розділу Правове забезпечення розвитку фінансової системи), а також темі наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ «Економічна безпека держави та суб'єктів господарської діяльності: стан та проблеми забезпечення» (номер державної реєстрації

0118U003839). Тема дослідження затверджена Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол №3 від 31.10.2017).

Мета і завдання дослідження. *Метою роботи є отримання нових результатів у формі висновків щодо змісту та сутності використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) на підставі нормативних приписів вітчизняного оперативно-розшукового, кримінального процесуального та податкового законодавства, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення відповідних положень оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.*

Для досягнення мети дослідження було поставлено такі основні *завдання*:

– здійснити аналіз стану дослідження результатів оперативно-розшукової діяльності та їх використання під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та на його підставі виділити питання, які підлягають опрацюванню;

– визначити етапи історичного розвитку правового інституту використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування та чинники, які вплинули на перехід до кожного наступного етапу;

– розкрити поняття результатів оперативно-розшукової діяльності, їх різновиди та особливості формування для використання під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів);

– визначити на підставі вивчення вітчизняного оперативно-розшукового, кримінального процесуального законодавства поняття та форми використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування злочинів;

– виділити перелік обставини, які підлягають з'ясуванню під час провадження у оперативно-розшукових справах щодо протиправної діяльності, спрямованої на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів);

– визначити та описати особливості перевірки та оцінки результатів окремих оперативно-розшукових заходів для використання їх в доказуванні при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів);

– з'ясувати на підставі аналізу теоретичних уявлень про розшукову діяльність слідчого комплекс об'єктів розшуку під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та особливості використання для встановлення їх місцезнаходження результатів окремих оперативно-розшукових заходів;

– сформулювати на підставі результатів дослідження пропозиції щодо вдосконалення норм оперативно-розшукового, кримінального процесуального законодавства України в частині оптимізації використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні правовідносини, які виникають під час використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні.

Предметом дослідження є використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Методи дослідження обрано відповідно до поставленої мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження. Методологічну основу дослідження склали положення матеріалістичної діалектики. *Діалектичний* метод забезпечив наукову розвідку процесу використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) як цілісного явища у взаємозв'язку його різних форм прояву. *Аналіз, синтез, абстрагування, формально логічний метод* забезпечили узагальнення літературних джерел (підрозділ 1.1, 2.1), а також формулювання висновків по розділах та по дисертації в цілому. *Спостереження* у безпосередній та опосередкованій формах використане для одержання даних про особливості використання результатів оперативно-розшукової діяльності по досліджуваній категорії злочинів під час практичної діяльності дисертанта у оперативному

підрозділі податкової міліції, а також через вивчення матеріалів кримінальних справ по ст. 212 КК України, у яких були використані матеріали оперативно-розшукової діяльності (підрозділи 1.3., 2.1, 2.2, 2.3). Мисленнєве моделювання, експеримент і прогнозування забезпечили формування та перевірку автором результатів його осмислення особливостей перевірки, оцінки та залучення у процес кримінального провадження результатів оперативно-розшукової діяльності щодо ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), а також використання сформованих ним наукових рекомендацій (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.2, 3.3). Пошуково-бібліографічний метод забезпечив здійснення пошуку літературних джерел з питань теми дослідження (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3). Соціологічні методи (вибірки, опитування шляхом анкетування й інтерв'ювання) та статистичного зведення використані для одержання від респондентів відомостей з питань теми дослідження (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3). Описування забезпечило формування текстового матеріалу основного змісту дисертації.

Нормативно-правову та інформаційну основу дисертації склали Конституція України, міжнародно-правові акти, визнані Україною, оперативно-розшукове, кримінальне процесуальне, податкове законодавство України, спеціальна література.

Емпіричну базу дослідження становлять: практика ЄСПЛ, Верховного Суду, матеріали вивчених кримінальних проваджень, розглянутих місцевими судами Львівської, Рівненської, Київської, Дніпропетровської, Запорізької, Полтавської, Сумської, Харківської, Одеської областей, м. Києва у період 2013–2020 років (147 кримінальних проваджень), результати опитування 132 респондентів (анкетування: 64 співробітників оперативних підрозділів (32 – податкової міліції, 32 – Національної поліції, 68 слідчих (30 – підрозділів фінансових розслідувань ДФС, 38 – слідчих підрозділів Національної поліції) та інтерв'ювання 21 співробітника оперативних підрозділів податкової міліції), а також особистий понад двадцятирічний досвід роботи дисертанта на посадах у оперативних підрозділах податкової міліції.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим після прийняття чинного КПК України комплексним дослідженням, у якому одержані нові результати у вигляді обґрунтованих висновків стосовно використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). До основних положень, що містять наукову новизну, потрібно віднести такі:

уперше:

– розкрито комплекс вимог до матеріалів оперативно-розшукової діяльності для використання їх в доказуванні у кримінальних провадженнях по ст. 212 КК України, а саме: 1) вони мають бути одержані з дотриманням не тільки нормативних приписів оперативно-розшукового та кримінального процесуального, а й податкового законодавства; 2) у них мають бути зафіксовані фактичні дані про готування, вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) окремих осіб та груп осіб; 3) відомості про факти, які містяться у матеріалах оперативно-розшукової діяльності мають бути перевірені та підтверджені проведенням слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій під час досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 212 КК України; 4) матеріали оперативно-розшукової діяльності для використання їх в доказуванні мають бути обов'язково розсекречені;

– визначено зміст процесуальної та непроцесуальної форм використання протоколів окремих оперативно-розшукових заходів та додатків до них, а також інших матеріалів оперативно-розшукової діяльності, та алгоритми їх перевірки та оцінки слідчим у кримінальних провадженнях по ст. 212 КК України;

удосконалено:

– уявлення щодо етапів розвитку правового інституту використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування злочинів шляхом виділення шістьох його етапів (до 1864 року, з 1864 до 1917 року, з 1917 по 1960 рік, з 1960 по 1992 рік, з 1992 по 2012 рік, з 2012 до

теперішнього часу) та чинників, які обумовлювали перехід до кожного наступного етапу;

– погляди що оцінка матеріалів оперативно-розшукової діяльності на предмет їх допустимості для використання в доказуванні має відбуватися не тільки через призму нормативних приписів вітчизняного законодавства, а й з урахуванням практики ЄСПЛ в контексті відповідності дій суб'єктів прийняття процесуальних рішень та здійснення оперативно-розшукових заходів європейським стандартам щодо застосування особливих методів розслідування тяжких злочинів;

– положення про предмет пошуково-пізнавальної діяльності у оперативно-розшукових справах, а саме, що для забезпечення використання результатів оперативно-розшукової діяльності у доказуванні у кримінальному провадженні необхідно розробляти обставини, які підлягають з'ясуванню у оперативно-розшуковій справі, що було зроблено на прикладі ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів);

набули подальшого розвитку:

– погляди на використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування шляхом визначення його як залучення слідчим, прокурором у взаємодії з оперативним підрозділом у процес кримінального провадження після перевірки та оцінки на предмет належності, допустимості, достовірності даних, одержаних оперативним підрозділом, як доказів, що обґрунтовують прийняття процесуальних рішень, для одержання нових доказів, а також для забезпечення розшуку осіб та матеріальних об'єктів, які мають значення для кримінального провадження;

– наукова позиція, що саме через категорію «матеріали оперативно-розшукової діяльності» має забезпечуватися поєднання фактичних даних, одержаних під час проведення оперативно-розшукових заходів, та джерел, у яких вони мають міститися, і визначатися процесуальна форма результатів оперативно-розшукової діяльності, які відповідають вимогам до джерел доказів, визначених у КПК України;

– уявлення про комплекс матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які можуть бути визнані документами джерелами доказів у кримінальних провадженнях по ст. 212 КК України, до числа яких віднесені протоколи оперативно-розшукових заходів з додатками до них, документи, одержані в рамках міжнародного співробітництва у сфері оперативно-розшукової діяльності, та акти податкових перевірок, проведених на підставі даних оперативно-розшукової діяльності податкової міліції;

– положення криміналістичного вчення про розшук шляхом розширення переліку об'єктів розшукової діяльності слідчого за рахунок юридичної особи, яка залучена до вчинення кримінального правопорушення, майна, яке підлягає конфіскації, спеціальній конфіскації, а також на яке може бути накладений арешт для забезпечення цивільного позову у кримінальному провадженні;

– уявлення щодо можливостей застосування методу кримінального аналізу для оптимізації використання результатів оперативно-розшукової діяльності у непроцесуальній формі для забезпечення узагальнення, обробки та візуалізації великих масивів даних щодо схем ухилень від оподаткування, змісту фінансово-господарських операцій, які у них включалися, осіб причетних до їх готування та реалізації;

– положення, які спрямовані на оптимізацію нормативно-правової регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні, шляхом формулювання пропозицій щодо: внесення змін до двосторонніх угод про надання взаємної правової допомоги, які укладені Україною з іншими державами, включенням до їх змісту можливість надання її при здійсненні провадження не тільки у кримінальних, а й у оперативно-розшукових справах; доповнення ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» ч. 2, а ст. 256 КПК України ч. 4, нормативними приписами, які містять процедуру розсекречення процесуальних рішень слідчого судді та прокурора щодо проведення відповідно оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, розроблені автором, можуть бути використані: а) у науково-дослідній сфері – для подальших досліджень проблем використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні щодо інших категорій злочинів; б) у законотворчій діяльності – під час удосконалення норм оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства; в) у правозастосовній діяльності – під час досудового розслідування податкових злочинів (Акт впровадження Головного управління ДФС України у Львівській області від 18.11.2020); г) у освітньому процесі – при викладанні навчальних дисциплін в галузях оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесуального права (Акт впровадження Львівського державного університету внутрішніх справ результатів дослідження у освітній процес від 16.11.2020 №41).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки, практичні рекомендації дисертаційної роботи були обговорені і схвалені на засіданнях кафедри оперативно-розшукової діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ. Окремі положення дисертації були оприлюднені на п'ятьох науково-практичних конференціях та семінарах: «Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (м. Львів, 01 грудня 2017 року), «Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті судової реформи в Україні» (м. Львів, 15 червня 2018 року), «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах» (м. Львів, 09 листопада 2018 року), «Кримінальне процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (м. Львів, 25 жовтня 2019 року), «Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні» (м. Харків, 17–18 липня 2020 р.).

Публікації. Крім тез доповідей на конференціях та семінарах, результати дисертації опубліковано у чотирьох наукових статтях, з яких одна стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б», та дві в наукових виданнях держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота включає вступ, 2 розділи, висновки, список використаних джерел (274 найменування на 27 сторінках) та 4 додатки (на 28 сторінках). Обсяг основного тексту дисертації становить 173 сторінки. Загальний обсяг роботи – 249 сторінок.

Розділ 1. Теоретичні та правові основи використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)

1.1. Загальний аналітичний огляд досліджень результатів оперативно-розшукової діяльності та їх використання під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)

Аналіз літературних джерел з теорії кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності свідчить, що питання використання в сучасному розумінні результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні піддається дослідженням з другої половини 19-го сторіччя. Своєрідний старт таким дослідженням був наданий положеннями статей 254 та 255 СКС Російської Імперії, які стали втіленням розпочатого указом Імператора Олександра II від 08.06.1860 процесу обмеження повноважень поліції з розслідування злочинів. [212, с. 410]. Так, видатний вчений-процесуаліст І. Я. Фойницький, спираючись на аналіз нормативних приписів СКС Російської Імперії, дізнання та розшук визначав як два типи позасудового дослідження кримінальної справи по гарячих слідах. Дізнання, писав він, пов'язане з кримінальним переслідуванням, здобуваючи для нього відомості та вказівки, які не мають судового характеру. Вся його роль обмежується знаходженням даних для діяльності слідчого, сприяючи, полегшуючи її. Воно не має справи з судовими формами та обрядами, не оцінює факти не постановляє всяких ухвал про них, не робить з них ніяких рішучих висновків і тому здійснюється особами, які не належать до судового відомства. А розшук не є діяльністю обвинувача, а є діяльністю тих правоохоронних органів, на яких лежить обов'язок запобігання та попередження злочинів. Виходячи з норм СКС Російської Імперії він розкривав особливості застосування розшуку, а також приводи, порядок та припинення дізнання, його заходи та значення актів дізнання для суду. Щодо останнього І. Я. Фойницький зазначав, що вони мають подвійний зміст, з одного боку ними

повинен бути з'ясований сам факт події, яка досліджується, при чому визначається, чи міститься в ньому ознаки події злочину чи ні, а з іншого боку дізнання повинно відкрити сліди, які можуть привести до вказівки на певну особу як на причину злочинного діяння, на зв'язок її зі злочином. Всі зусилля дізнання повинні бути спрямовані на розшук даних, які слугували би підтвердженням цього зв'язку та дали би можливість зібрати в подальшому докази провини чи невинуватості запідозреного [123, с. 392–394, 397–406].

Аналогічні підходи до змісту та призначення результатів дізнання, його розшукової складової на підставі положень СКС Російської Імперії та з урахуванням в тій чи іншій мірі норм законів Російської Імперії «Про огляд і виїмку кореспонденції осіб, проти яких порушено кримінальне переслідування» від 30.10.1878, «Про організацію розшукової частини» від 06.07.1908, Інструкції начальника охоронних відділень з організації зовнішнього спостереження, затвердженої Міністром внутрішніх справ Російської імперії 09.02.1907, Інструкції чинам розшукових відділень, затвердженої Міністром внутрішніх справ Російської Імперії 09.08.1910, та інших нормативно-правових актів з питань організації та здійснення розшуку є у П. Бартенєва, В. Даневського, М. І. Доброленського, М. В. Духовського, А. Квачевського, М. М. Полянського, М. М. Розіна, М. Селіванова, В. Случевського, А. Соколова та інших процесуалістів [9, с. 292–298; 62, с. 82–84; 3, 50–51; 77, с. 268–271; 101, с. 149–371; 188, с. 133–136; 206, с. 415–418; 213, с. 292–309, 399–418; 218с. 277–281; 220, с. 9–18].

Після Жовтневого перевороту відбулася повна ревізія законодавства Російської Імперії та формування кримінального процесуального законодавства і системи нормативно-правових актів, які регламентували діяльність зі здійснення розшуку правоохоронними органами радянських республік, які утворилися на її території. Як зазначає М. А. Погорецький, з самого початку радянська влада не мала намірів об'єднувати здійснення розшуку та розслідування в повноваженнях однієї службової особи, мотивуючи це тим, що ці види діяльності є зовсім різні і на них треба спеціалізуватися, тому в жодному разі не можна змішувати розшук і

слідство. Однак, високий рівень злочинності та постійна нехватка слідчих кадрів призвела до того, що у лютому 1920 року на IV Всеросійській конференції надзвичайних комісій була схвалена ліквідація інституту слідчих та передача їх функцій оперативним підрозділам. Мотивом цього було забезпечення тісного зв'язку агентурно-оперативної і кримінальної процесуальної діяльності у органах ВНК, хоча у органах радянської міліції такого об'єднання не відбулося [182, с. 41–44]. Примітним є те, що коли у 1922 році, а потім у 1927 році відбувалися кодифікації кримінального процесуального законодавства тієї ж УРСР та інших радянських республік поєднання розшуку і слідства не одержало свого втілення. Так, главі VIII КПК УРСР 1922 року, де містилася нормативно-правова регламентація дізнання, відсутні серед його засобів розшук, негласне спостереження тощо. У КПК УРСР 1927 року, як і у КПК УРСР 1922 року також були відсутні не тільки пряме визначення, що органами дізнання можуть здійснюватися оперативно-розшукові заходи для встановлення обставин злочину, але й можливість використання їх результатів в доказуванні у кримінальному провадженні. Хоча за даними М. А. Погорецького тогочасна практика застосування пункту 4 статті 88 КПК УРСР 1927 року, який передбачав як привід до порушення кримінальної справи безпосередній розсуд органу дізнання, дає змогу зробити висновок про те, що результати оперативно-розшукової діяльності широко використовувалися у кримінальному процесі як підстави для кримінального переслідування особи. І на протилежність КПК УРСР 1927 року відомчі нормативно-правові акти покладали на слідчого обов'язок при розслідуванні кримінальних справ постійно підтримувати контакт з оперативними відділами, для того щоб спільними узгодженими діями, використовуючи процесуальні та оперативні засоби, розкривати тяжкі злочини [182, с. 49, 54]. Однак, через те, що такі нормативно-правові акти мали грифи обмеження доступу різного рівня, а оперативно-розшукова діяльність була за межами нормативно-правової регламентації кримінально-процесуального закону в роботах з кримінального процесу питання використання результатів оперативно-розшукової діяльності не піддавалось дослідженню [137, с. 262–263].

У другій половині 60-х – початку 70-х років 20-го сторіччя розпочалася активна наукова розробка положень теорії оперативно-розшукової діяльності А. Я. Алексеєвим, Д. В. Гребельським, В. Н. Єсіним, А. Г. Лекарем, В. А. Лукашовим, В. Г. Самойловим, Г. К. Синіловим, які забезпечили поглиблення наявних методичних рекомендацій з розслідування окремих різновидів злочинів, взаємодії під час розслідування слідчого з органом дізнання Р. С. Белкіним, О. М. Васильєвим, А. І. Вінбергом, І. Ф. Герасімовим, О. Н. Колесніченком, І. Ф. Пантелеєвим, М. П. Яблоковим, а дослідження особливостей діяльності органів дізнання і місця в ній оперативно-розшукових заходів Ю. М. Белозьоровим, В. В. Грянко, А. М. Донцовим, А. Я. Дубинським, З. Ф. Ковригою, О. С. Кузьміновим, А. А. Чувильовим визначили питання співвідношення результатів оперативно-розшукової діяльності та доказів, як обов'язкового для висвітлення у роботах з теорії доказів, що проявилось у працях В. Я. Дорохова, М. В. Жогіна, Л. М. Карнеєвої, І. М. Лузгіна, М. М. Михеєнка та багатьох інших науковців [125; 126; 127; 128; 2; 52; 144; 15; 28; 177; 45; 19; 57; 73; 106; 225; 99; 142; 156]. Зазначимо, в роботах з оперативно-розшукової діяльності основна увага приділялась загальнотеоретичним та організаційно-правовим проблемам оперативно-розшукової діяльності, зокрема, питанням визначення об'єкту, предмету, завдань теорії оперативно-розшукової діяльності, поняття та сутності оперативно-розшукових заходів, засобів оперативно-розшукової діяльності, оперативно-тактичних комбінацій, спрямованих на реалізацію інформації, одержаної оперативно-розшуковим шляхом і взаємодії під час таких комбінацій слідчого з оперативними підрозділами. Останнє питання паралельно розроблялося в теорії криміналістики та теорії доказів. В рамках першої – в контексті організації взаємодії слідчого з оперативним підрозділом (органом дізнання) на початковому та наступному етапах розслідування різних категорій злочинів, а другої – проблематики співвідношення інформації, одержаної в результаті здійснення оперативно-розшукових заходів, з доказами. Примітним є те, що в результаті науковці вийшли на аналогічну з процесуалістами Російської Імперії щодо розшуку

позицію щодо призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальних справах. А саме, що оперативно-розшукова діяльність у цілому має допоміжний, підсобний характер щодо доказування, що оперативно-розшукові заходи можуть сприяти виявленню можливих носіїв доказової інформації, визначити конкретні процесуальні способи її одержання з метою збирання доказів [111, с. 54; 156, с. 13]. До прийняття на початку 90-х років 20-го сторіччя законів про оперативно-розшукову діяльність у незалежних країнах, які утворилися після розпаду СРСР, питання використання результатів оперативно-розшукової діяльності на монографічному рівні не піддавались окремому дослідженню. Наявні були лише окремі публікації з цього питання у фахових наукових виданнях, збірниках конференцій, семінарів, круглих столів тощо І. П. Воробйова, Є. О. Дідоренка, В. І. Зажицького, Ю. Ф. Карелова, І. П. Козаченка, В. Т. Томіна та інших науковців [39; 85; 98; 227]. Як у попередні історичні періоди здійснення реформування законодавства виступило стимулом для здійснення наукових досліджень проблем оперативно-розшукової діяльності. До числа таких проблем безумовно було віднесене питання нормативно-правової регламентації та практики використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування злочинів [137, с. 264–266].

Однією з перших робіт, присвячених питанням використання результатів оперативно-розшукової діяльності, є дослідження Д. І. Беднякова за російським законодавством «Непроцесуальна інформація та розслідування злочинів», у якій були розглянуті критерії відмежування процесуальних та не процесуальних даних та основні напрями використання останніх під час розкриття та розслідування злочинів. Також ним були розглянуті типові помилки, які допускають органи дізнання, слідчі, прокурори під час використання непроцесуальної інформації [13].

Ми не можемо не відмітити в числі перших робіт монографію Є. А. Доля «Використання в доказуванні результатів оперативно-розшукової діяльності», яка суттєво вплинула на наступні дослідження розглядуваної нами проблематики. В ній висвітлювалися питання змісту та сутності доказування та

оперативно-розшукової діяльності, оперативно-розшукових заходів, їх результатів та співвідношення з доказами у кримінальних справах [71]. За дванадцять років після опублікування цієї роботи Є. А. Доля була підготовлена друга монографія «Формування доказів на основі результатів оперативно-розшукової діяльності», у якій він розглянув гносеологічний та правовий аспект оперативно-розшукової діяльності, теорію доказів як методологічну основу формування доказів на основі результатів оперативно-розшукової діяльності та їх використання в доказуванні по кримінальним справам та безпосередньо особливості механізму формування доказів на основі результатів оперативно-розшукової діяльності, також ним сформульовані пропозиції по внесенню змін та доповнень до КПК РФ та підзаконних нормативно-правових актів щодо вдосконалення нормативно-правової регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні [72].

Наприкінці 90-х початку 2000-х років російську юридичну літературу збагатила ціла плеяда робіт, присвячених проблематиці використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час розслідування злочинів. До них відносяться монографії А. В. Земскової «Правові проблеми використання результатів оперативно-розшукових заходів у кримінальному процесуальному доказуванні» [91], В. К. Знікіна «Оперативно-розшукове забезпечення розкриття та розслідування злочинів» [92], М. П. Полякова «Кримінально-процесуальна інтерпретація результатів оперативно-розшукової діяльності» [186; 185] та «Кримінально-процесуальне використання результатів оперативно-розшукової діяльності. Проблеми теорії та практики» [187], О. Ю. Шумілова «Основи кримінально-правової оцінки розшукової інформації» [258], В. І. Зажицького «Результати оперативно-розшукової діяльності у кримінальному судочинстві: теорія та практика» [84]. Також були підготовлені дисертації А. Р. Белкіним «Теорія доказування: криміналістичний та оперативно-розшуковий аспекти» [14], М. А. Удовидченковим «Використання результатів оперативно-розшукової діяльності в розслідуванні злочинів: криміналістичний аспект» [231], М. П. Котуховим «Переведення результатів оперативно-розшукової діяльності в

докази» [117], М. П. Поляковим «Кримінально-процесуальна інтерпретація результатів оперативно-розшукової діяльності» [186], О. М. Гуціним «Проблеми використання результатів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні по кримінальним справам» [61], Р. С. Рижовим «Використання результатів оперативно-розшукової діяльності як правовий інститут» [209], Д. І. Кльономим «Процесуальний порядок використання результатів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні на досудових стадіях кримінального судочинства» [104], Т. В. Зеленської «Співвідношення кримінально-процесуальної та оперативно-розшукової діяльності» [90] та іншими. У інших країнах СНД також здійснювалися дослідження проблематики нормативно-правової регламентації та практики використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування злочинів [229; 67; 137, с. 264–266].

Поряд із дослідженнями загальних положень використання результатів оперативно-розшукової діяльності увагу науковців привертала й особливості їх використання під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, хабарництва, митних злочинів, злочинів вчинених організованими злочинними формуваннями, злочинів проти власності, пов'язаних з незаконним обігом алкогольної продукції, одержання та розголошення комерційної таємниці, розбійних нападів [204; 152; 108; 102], але спеціальних монографічних досліджень питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час розслідування ухилень від сплати податків та зборів не здійснювалося. Ці питання лише побіжно висвітлювалися у формі окремих наукових рекомендацій щодо взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування даних злочинах в роботах К. О. Пірцхалави [181], Д. Г. Сагайдака [210], В. Г. Сидоренка [217], А. Ю. Бистрова [26], С. В. Лукашевича [143].

Узагальнюючи науковий доробок цих та інших зарубіжних авторів зазначимо, що ними з урахуванням їх вітчизняного законодавства висвітлювались питання змісту та сутності оперативно-розшукової діяльності, її співвідношення з кримінальною процесуальною діяльністю та доказуванням, як

його складовою, поняття результатів оперативно-розшукової діяльності та порядок їх надання органу дізнання, слідчому, прокурору, суду, особливості використання їх як приводів та підстав для порушення кримінальної справи, підстав для здійснення слідчих дій та затримання підозрюваного, співвідношення їх з доказами у кримінальному судочинстві та особливості набуття статусу доказів відомостями, одержаними під час здійснення окремих оперативно-розшукових заходів.

У вітчизняній теорії оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесу питання використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування злочинів почали виступати предметом різного рівня досліджень у зв'язку з прийняттям 18.02.1992 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та накопиченням практики його застосування оперативними підрозділами правоохоронних органів. Однією з перших з таких робіт став навчальний посібник О. В. Горбачова «Кримінально-процесуальне доказування та оперативно-розшукова діяльність» [48], у якому на основі положень вітчизняного кримінально-процесуального та оперативно-розшукового законодавства послідовно розглянуті у взаємозв'язку особливості доказування за КПК України 1960 року, зміст та сутність оперативно-розшукової діяльності, її результатів та можливості їх використання в доказуванні. Монографія Е. О. Дідоренка, С. О. Кириченка та Б. Г. Розовського «Процесуальний статус ОРД у кримінальному судочинстві» [65] також охоплює проблеми взаємозв'язку оперативно-розшукової діяльності з кримінально-процесуальною діяльністю, доказового значення оперативно-розшукової інформації та відповідальності суб'єктів оперативно-розшукової діяльності за фальсифікацію результатів здійснення оперативно-розшукових заходів. Примітним є те, що Е. О. Дідоренко та Б. Г. Розовський виступали одними з ініціаторів доповнення ст. 66 КПК України 1960 року ч. 3 такого змісту «У передбачених законом випадках особа, яка проводить дізнання, слідчий, прокурор і суд в справах, які перебувають в їх провадженні, вправі доручити підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, провести оперативно-розшукові заходи чи використати

засоби для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі», що було здійснене за Законом України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» №2533–III від 21.06.2001. В той же рік, що і попередня робота, була опублікована робота О. Ф. Долженкова, А. Ф. Думка та І. П. Козаченка «Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції» [69], у якій проблематиці, яка нами досліджується, також була приділена увага в контексті питань значення результатів оперативно-розшукової діяльності для охорони правопорядку. Г. О. Душейко у 2001 році успішно захистив дисертацію, яку присвятив організаційно-тактичним основам реалізації оперативно-розшукової інформації на стадії порушення кримінальної справи [78]. Монографія М. А. Погорецького «Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі» стала однією з робіт, які найбільш цитуються у дослідженнях проблем використання результатів оперативно-розшукової діяльності. Вона охопила генезис проблеми нормативно-правової регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі в дорадянський період, у радянський період до прийняття КПК України 1960 року та після нього, взаємозв'язок гносеологічної природи оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу, оперативно-розшукових та кримінально-процесуальних правовідносин, поняття та види матеріалів оперативно-розшукової діяльності та їх використання для проведення слідчих дій, прийняття інших процесуальних рішень та у кримінально-процесуальному доказуванні [182]. Взагалі у першому десятиріччі 2000-х років побачила світ ціла плеяда робіт у формі статей у фахових виданнях, тез доповідей на наукових конференціях, семінарах, круглих столах, монографій, навчальних посібників, підручників К. В. Антонова, О. М. Бандурки, Б. І. Бараненка, В. В. Вапнярчука, В. І. Васелинчука, В. О. Глушкова, О. В. Горбачова, С. Г. Гордієнка, Ю. М. Грошевого, О. Ф. Долженкова, В. В. Єфімова, В. П. Захарова, В. С. Зеленецького, О. В. Ігнатюка, О. І. Ізотова, С. А. Кіріченка, О. М. Князева, О. І. Козаченка, І. М. Коз'якова, В. А. Колесника, С. С. Кудінова,

Я. Ю. Кондрат'єва, А. В. Мовчана, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорецького, А. І. Пясецького, В. Л. Рагульського, І. В. Сервецького, Д. Б. Сергєєвої, С. Б. Фоміна, В. В. Шендрика, Р. М. Шехавцова, М. Є. Шумила, Б. В. Щура, С. М. Щербаковського та багатьох інших вчених-юристів [4; 27; 56; 66; 89; 95; 103; 107; 109; 113; 167; 216; 257; 259; 170], внесок яких у наукове забезпечення практики використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування злочинів важко переоцінити. Розробці піддавалися питання поняття та змісту результатів та матеріалів оперативно-розшукової діяльності, значення відомостей одержаних під час здійснення окремих оперативно-розшукових заходів для оперативно-розшукової діяльності, для збирання доказів в контексті організації та проведення тактичних операцій (комбінацій) з так званої легалізації інформації, одержаної оперативно-розшуковим шляхом, і як самостійних доказів під час розслідування в цілому, забезпечення подолання протидії розслідуванню злочинів, а також під час розслідування окремих різновидів злочинів. При чому проблематика використання результатів оперативно-розшукової діяльності виступала як в якості окремого предмета дослідження, так і в рамках розробки питань реалізації оперативно-розшукової інформації, виявлення, розкриття та розслідування злочинів, взаємодії слідчого з оперативним підрозділом під час досудового розслідування або оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування та кримінального провадження в цілому [137, с. 264–266].

Формування наведених вище напрямів в рамках яких здійснюються дослідження використання результатів оперативно-розшукової діяльності вплинуло й на підходи до дослідження цього питання і в роботах, присвячених особливостям виявлення, розкриття та розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). В контексті теми нашого дослідження здійснювали наукові розвідки Р. С. Довбаш, О. С. Задорожній, В. В. Лисенко, В. П. Поїзд, Г. П. Цимбал, П. В. Цимбал, В. В. Топчій, Г. Л. Чигрина [68; 169; 131; 130; 240; 242; 83; 68; 184]. Так, В. В. Лисенко в рамках навчальних посібників, монографій, присвячених розслідуванню податкових злочинів [146;

147; 183; 169] та у дисертації «Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів» розглядав це питання в контексті особливостей взаємодії оперативних та слідчих підрозділів податкової міліції на етапі реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності та порушення кримінальної справи, акцентуючи основну увагу на загальних положеннях організації збору оперативним підрозділом первинних матеріалів, вибору тактики проведення окремого заходу чи дії, пов'язаної зі збором таких матеріалів, а також порядку надання матеріалів оперативно-розшукової діяльності та визначення заходів щодо захисту джерел оперативно-розшукової інформації [132, с. 72–79; 131, с. 30–36]. В аспекті взаємодії як умови забезпечення виявлення і розслідування податкових злочинів використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності розглядала у своїй кандидатській дисертації і Г. П. Цимбал. Зокрема, в цьому ключі нею розроблялися наукові рекомендації щодо дій слідчого та оперативного підрозділу з використання оперативно-розшукових даних при розслідуванні податкових злочинів, проблемні питання з визначення різновидів матеріалів оперативно-розшукової діяльності по злочинах даної категорії, обсягу відомостей щодо здійснення оперативно-розшукових заходів у оперативно-розшуковій справі, з якими може бути ознайомлений слідчий, та організації їх реалізації під час досудового розслідування [240, с. 147–159]. Г. Л. Чигрина у дисертації «Джерела доказів у кримінальних справах про ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів» розглядала проблемні питання нормативно-правової регламентації вимог до протоколів з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, як джерел доказів у даній категорії кримінальних справ [243, с. 158–171].

Значення наукового доробку цих та інших науковців для формування практики використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування даної категорії злочинів важко переоцінити, однак, реформа кримінального судочинства, яка відбулася у 2012 році, в рамках якої відбулися зміни й у оперативно-розшуковому законодавстві, змінила парадигму

взаємодії оперативно-розшукової діяльності та кримінально процесуальної діяльності з досудового розслідування злочинів і вироблені за Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» станом до 13.04.2012 і відповідними йому відомчими нормативно-правовими актами та з урахуванням нормативних приписів КПК України 1960 року наукові рекомендації потребують своєї ревізії. Певні кроки в цьому напрямі зроблені Г. Г. Філоненко [235], Н. В. Гоч [50], О. А. Марущаком [150] О. В. Воробей [38] та іншими науковцями [137, с. 264–266].

Так, Г. Г. Філоненко у дисертації «Особливості розслідування ухилення від сплати податку на прибуток підприємств» визначила зміст і розкрила особливості структурних елементів методики розслідування цієї категорії злочинів, а також її криміналістичну характеристику. Зокрема, висвітлила особливості виявлення ознак ухилення від сплати податку на прибуток підприємств, визначила типові слідчі ситуації початкового та подальшого етапів розслідування, тактико-організаційні засади проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, дослідила особливості міжнародного співробітництва та досвід розслідування цих злочинів [235].

Н. В. Гоч у монографічному дослідженні «Розслідування ухилень від сплати внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» висвітлила криміналістичну характеристику цих злочинів, акцентувавши свою увагу на предметі злочинного посягання, способах та слідчій картині, особі правопорушника, особливостях здійснення документальної перевірки дотримання законодавства суб'єктами господарювання щодо сплати внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, збору первинних матеріалів про такі злочини, обставини що підлягають доказуванню, типові слідчі ситуації, особливості взаємодії у ході виявлення та розслідування ухилень від сплати внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій [50].

О. А. Марущак у дисертації «Криміналістична характеристика ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та основні засади їх

розслідування» обрав в якості завдань свого дослідження поняття і структуру криміналістичної характеристики ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), особливості суб'єктів, що ухиляються від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) в сучасних умовах, способи (у тому числі новітні) ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та відповідний їм механізм слідоутворення, виявлення ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) в сучасних умовах, особливості проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виявити недоліки та сформулювати рекомендації з провадження цих дій при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), особливості застосування спеціальних знань при розслідуванні цих злочинів [150].

О. В. В'язовченко у дослідженні на тему «Міжнародне співробітництво під час розслідування ухилень від сплати податків транснаціонального характеру» на підставі розгляду теоретико-правових засад міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні розкрив процесуальні аспекти такого співробітництва під час розслідування ухилень від сплати податків транснаціонального характеру, лише побіжно торкаючись питання звернення щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій органами правопорядку інших держав [40].

О. В. Воробей у роботі «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів» надала криміналістичну характеристику злочинну діяльність організованої групи, спрямованої на надання підприємствам реального сектору економіки послуг щодо штучного завищення податкового кредиту з податку на додану вартість і валових витрат з метою навмисного ухилення від сплати податків, розкрадання бюджетних коштів та подальшої легалізації грошових коштів чи іншого майна останніми, шляхом їх незаконної конвертації, використовуючи реквізити підконтрольних фіктивних і транзитних підприємств, та розкрила особливості розслідування цих злочинів на початковому етапі та тактику проведення окремих процесуальних дій (допиту, обшуку, огляду, судових експертиз) [38].

Однак, як свідчить аналіз наведених робіт питання використання результатів оперативно-розшукової діяльності, спрямованої на виявлення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), під час їх досудового розслідування за умов дії нормативних приписів Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» в редакції станом після 19.11.2012 та КПК України 2012 року не виступали в якості предмета спеціального дослідження.

Таким чином до числа питань, які потребують першочергової розробки по обраній нами темі, як свідчить проведений нами аналіз спеціальної літератури, практики діяльності оперативних підрозділів податкової міліції та слідчих підрозділів органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, належать: поняття результатів оперативно-розшукової діяльності, їх різновиди та особливості формування для використання під час досудового розслідування; нормативно-правова регламентація використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування даної категорії злочинів; обставини, які підлягають з'ясуванню під час провадження по оперативно-розшуковим справам щодо протиправної діяльності, спрямованої на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); особливості перевірки та оцінки результатів окремих оперативно-розшукових заходів для використання їх в доказуванні при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); використання результатів оперативно-розшукової діяльності для розшуку матеріальних об'єктів та осіб під час розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) [137, с. 260–269; 140, с. 74-76; 139, с. 121-123].

1.2. Генеза правового інституту використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування

Аналіз генезису нормативно-правової регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності у вітчизняному кримінальному провадженні свідчить про її прямий зв'язок із становленням та розвитком

теоретичних уявлень про кримінальний процес та оперативно-розшукову діяльність і співвідношення між ними, що зумовлює критичну переоцінку традиційної для теорії оперативно-розшукової діяльності періодизації історії розвитку правового інституту використання результатів оперативно-розшукової діяльності, який включає дорадянський період, радянську добу до прийняття КПК України 1960 року, радянську добу після прийняття КПК України 1960 року, період незалежності України після прийняття Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [182, с. 9–82, 271–338].

За період дії Зводів Законів Російської Імперії (1832, 1842, 1857), до яких були включені положення Судебніка великого князя Івана III (1497), Судебніка Царя і Великого князя Івана IV (1550), Уставна книга розбійного наказу (1555), Соборного Уложенія Царя Олексія Михайловича (1649), Краткого зображення процесів та судових тяжіб (1715), Статуту благочінія (1782), питання нормативно-правової регламентації використання результатів розшукової діяльності у кримінальному провадженні у роботах з кримінального процесу розкривалося вкрай поверхнево. Причиною цього було те, що з початку 19-го сторіччя до 50-х років 19-го сторіччя відбувався процес становлення вітчизняної теорії кримінального процесу і науковцями воно не включалося до переліку важливих для формування парадигми кримінально-процесуальної науки. У роботах М. М. Сперанського [223], Г. І. Солнцева [221], Н. М. Кукольніка [120], В. А. Ліновського [129], М. Ф. Рождественського [205], Ф. Проскурякова [207] та інших науковців, через нагальну потребу у забезпеченні формування системи теоретичних засад кримінального процесу як окремої від теорії матеріального кримінального права галузі знань, приділялася увага визначенню структури кримінальної процесуальної діяльності, її засад, особливостей проведення окремих процесуальних та інших дій на досудових та судових стадіях кримінального провадження, доказам та їх оцінці. За нормативними приписами Зводу Законів Російської Імперії, як вказує В. А. Ліновський, органи та окремі службові особи поліції мали повноваження як на здійснення розшукових дій, спрямованих на виявлення злочинів шляхом отримання відомостей з людських

чуток, повідомлень, доносів, повальних обшуків, затримання винних при вчиненні злочину, так і на здійснення попереднього слідства по них, а також розшуку злочинців, які переховуються від слідства, суду та відбування покарання [129, с. 147–150]. Вбачалося, що наявність у поліції таких повноважень забезпечить швидке реагування з боку державної влади на вчинені правопорушення та притягнення винних до кримінальної відповідальності. Однак, низький рівень спеціальної освіти, а подекуди її повна відсутність у працівників судових органів, прокуратури, не говорячи вже про поліцію, призводили до постійних зловживань ними своїм службовим становищем та хабарництва [21, с. 27–40; 247, с. 47–59]. Усвідомлення того, що кримінальний процес повинен будуватися не тільки на підставі положень норм кримінального права про злочин та покарання за для забезпечення їх відповідного застосування, а його основною задачею є забезпечення встановлення істини про обставини події злочину та причетних до неї осіб, запорукою якої є гласність, усність, змагальність, участь суспільного елемента, незалежність судової влади, самостійність її органів, раціональне розподілення їх функцій, вільна оцінка доказів, простота, швидкість процесу та розбудова його на принципах гуманізму – все це стало підґрунтям прийняття у 1857 році Олександром II рішення про розробку нового окремого Статуту кримінального судочинства [21, с. 53–100]. Однак, не очікуючи цього з метою початку розбудови правосуддя, яке ґрунтувалося б на відносно ліберальних принципах та на основі досвіду окремих країн Західної Європи, у переважній більшості Франції, Олександр II 08.06.1860 видав Указ «Про відділення слідчої частини від поліції». Одночасно набули чинності такі нормативно-правові акти – «Установа судових слідчих», «Наказ судовим слідчим», «Наказ поліції щодо здійснення початкових досліджень по злочинах та проступках». Відповідно до «Установи судових слідчих» дізнання залишалося у віданні поліції та полягало у пошуку та відкритті обставин, які мають значення для розкриття злочину, затримання злочинця. Матеріали дізнання скеровувалися до судових слідчих для здійснення ними попереднього слідства [222, с. 273–274].

Прийняття СКС Російської Імперії у 1864 році виступило своєрідним каталізатором для початку досліджень співвідношення між поліцейським дізнанням, до засобів якого входили гласні та негласні розшукові дії, опитування, спостереження, та досудовим розслідуванням. Так, у ст. 254 цих Статутів зазначалося – «при провадженні дізнання поліція всі необхідні їй відомості збирає шляхом розшуку, словесними розпитами та негласним спостереженням, не проводячи ні обшуків ні виїмок в будинках» [212, с. 410]. За СКС дізнання не рідко називалося у широкому сенсі розшуком, через домінування у ньому заходів пошукового характеру. Так, І. Я. Фойницький вказував, що сутність дізнання складає негласне поліцейське розслідування, на яке вказується у ст. 312 СКС [123, с. 400].

А. Квачевський одним із перших здійснив спробу розкрити співвідношення дізнання та досудового (попереднього) слідства, писав: «Дізнання пов'язане із кримінальним переслідуванням, надаючи йому відомості, які необхідні для правильного пред'явлення вимоги на здійснення попереднього слідства щодо того злочину, який визначається цими відомостями і щодо особи, яке підозрюється завдяки ним. Дізнання знаходиться у зв'язку із попереднім розслідуванням, тому що засвідчує дійсність злочину, який розслідується, дає підстави для початку слідства, встановлює відоме бачення слідчого на способи подальшого розкриття істини, на образ його дій відносно до обставин справи і до осіб, які беруть у ній участь. Але дізнання й відрізняється від слідства. Дізнання виробляє тільки свідомості та вказівки, які не мають судового характеру; вся його роль обмежується пошуками відомостей для діяльності слідчого, сприяння їй, полегшенням її; воно не має справи із судовими формами та обрядами, не оцінює фактів, не дає ніяких визначень про них, висновків, і тому може бути здійснене особами, які не належать до судового відомства. Попереднє слідство спрямоване на встановлення доказів протизаконності дії та провини злочинця, які засвідчуються в суді; займається обговоренням, оцінкою обставин справи; його форми та акти мають судове значення; тому воно здійснюється тільки особою судового відомства, і якщо певна доля слідчого провадження надається

іншому діячу, то не інакше, як із виконанням умов та обрядів, які вказані законом для судового слідчого» [101, с. 4–5]. Також А. Квачевський маючи тривалий стаж роботи прокурором та суддею обґрунтовував, що розпити, негласне спостереження є ефективними засобами для здійснення дізнання та розшуку. Він вказував, що поєднання в руках людей нездібних таких засобів відкриття істини як обшуки, допити у поєднанні із розпитами та негласними спостереженнями, призведе до свавільного зловживання ними, істина від них буде втікати, будуть виконуватися тільки формальності, а сутності справи вони не досягнуть, і це вже було до набуття чинності СКС 1864 року [101, с. 206].

Практика здійснення дізнання до Жовтневого перевороту за визначенням М. І. Доброленського здійснювалася на основі таких принципів: 1) не обставлення отриманих чинами поліції відомостей формальностями та умовами, що визначені законом для попереднього слідства, за виключенням випадків коли поліція заміняє собою судового слідчого; 2) не розголошення приводів, мети збирання відомостей та не повідомлення їх нікому окрім осіб, що приймають участь у проведенні дізнання; 3) складання загального акту про всі обставини, що встановлені дізнанням, за підписом тільки особи, що проводить дізнання, в якому у послідовному порядку повинно бути викладене все, про що стало відомо стосовно події, що досліджувалась, з вказівкою на джерела відомостей та шляхів, якими вони були отримані [3, с. 51]. Формування такої практики відбувалося не тільки на основі нормативних приписів СКС, але й інших законів та відомчих нормативно-правових актів правоохоронних органів. До їх числа належали: Правила про порядок дій чинів Корпусу жандармів з дослідження злочинів від 19.05.1871 [121, с. 118–119]; Інструкція поліцейським урядникам від 19.07.1878 [211, с. 170]; Положення про негласний поліцейський нагляд, затверджене 01.03.1882 Міністром Внутрішніх Справ генерал-ад'ютантом графом Ігнат'євим [121, с. 132]; Інструкція відділенню з охорони громадської безпеки та порядку в столиці, яке знаходиться у складі Управління С.-Петербурзького градоначальника, від 23.05.1887 [121, с. 142–144]; Положення щодо Начальників Розшукових Відділень від 12.08.1902 [121, с. 160]; Положення про охоронні

відділення від 09.02.1902 [121, с. 182]; Інструкція начальникам охоронних відділень з організації зовнішнього спостереження, затверджена Міністром Внутрішніх Справ Російської Імперії 09.02.1907; Закон Російської Імперії «Про організацію розшукової частини» від 06.07.1908 [8, с. 23]; Інструкція чинам розшукових відділень від 09.08.1910; Положення про контррозвідувальні відділення та Інструкція начальникам контррозвідувальних відділень, затвержені начальником Генерального штабу 06.06.1911 та Військовим міністром Російської Імперії 08.06.1911; Настанова з контррозвідки у військовий час та Інструкція агентів спостереження з контррозвідки, затвержені Верховним головнокомандувачем 06.06.1915 [53, с. 69] та інші.

М. Г. Шананін, аналізуючи нормативно-правові акти Російської Імперії на предмет регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності вірно зазначає, що розшукова діяльність поліції, охоронних відділень та інших правоохоронних органів була заснована на кримінально-процесуальному, адміністративному та розшуковому законодавстві та здійснювалася шляхом використання негласних засобів (негласної агентури та зовнішнього спостереження) і методів одержання інформації з метою попередження, усунення, викриття та переслідування злочинних діянь загальнокримінального характеру, а також негласного розслідування по справах про злочини проти держави. У кримінальному судочинстві результати розшукової діяльності, вказує він, використовувались: при порушенні кримінального переслідування, зокрема, дізнання, по завершенню якого починалося попереднє розслідування (ст. 253–256, 258 СКС); в якості підстав для ліквідації злочинних груп (організацій) охоронними відділеннями, під час якої вирішувалися завдання кримінально-процесуального фіксування слідів злочинної діяльності шляхом здійснення обшуків, арештів, виїмок; для підготовки та здійснення слідчих дій під час попереднього розслідування. При чому, використання відомостей, які були одержані в результаті розшукової діяльності, як доказів у кримінальних справах не мало прямої нормативно-правової регламентації. Єдине що, ще у випадках здійснення негласного спостереження потенційно можливим було

здійснення допиту співробітників відділення зовнішнього спостереження. Це не підпадало під заборони щодо допиту окремих категорій осіб, переліки яких наводилися у ст. 704–709 СКС [245, с. 103–107].

Після Жовтневого перевороту щодо нормативно-правової регламентації оперативно-розшукової діяльності та використання її результатів у кримінальному провадженні у порівнянні із попереднім історичним періодом відбувся регрес. Так, у главі 8 КПК УРСР 1922 року, яка присвячена нормативно-правовій регламентації дізнання, у порівнянні зі СКС Російської Імперії, розшукова діяльність не визначалася як компонент процесуальної діяльності кримінальної міліції. Повноваження на здійснення розшукових (оперативно-розшукових) заходів, спрямованих на виявлення, запобігання, попередження та розкриття злочинів передбачалися на рівні відомчих нормативно-правових актів із грифами обмеження доступу «таємно», «цілком таємно» [63, с. 212–234; 64; 155, с. 108, 112, 113, 115, 118]. Подібна ситуація мала місце й у КПК УРСР 1927 року та у відомчих нормативно-правових актах щодо здійснення оперативно-розшукових заходів уповноваженими на це у різні часові проміжки розвитку системи правоохоронних органів – ОДПУ, НКВС–НКБД, МДБ, КДБ, МОСП, МВС. Як зазначають М. А. Погорецький, В. В. Зубенко та Л. М. Родік у період з 1928 по 1953 роки, у так званій «сталінський» період, нормативно-правова регламентація негласної роботи та ведення оперативних обліків формувалася в умовах посилення каральної політики комуністичної партії під головуванням Й. В. Сталіна при фактичному ігноруванні положень про прокурорський нагляд за негласною роботою, зокрема за оперативно-розшуковими заходами органів дізнання [182, с. 69; 93, с. 60]. Більш за це – однією з характерних рис кримінального провадження у цей період була можливість використання як підстав для притягнення до кримінальної відповідальності повідомлень від конфідентів, анонімних повідомлень, матеріалів спостережень за особою без належної їх перевірки за відсутності передбаченої для цього процедури у кримінальному процесуальному законодавстві. Це призвело до масових зловживань з боку співробітників правоохоронних органів, розповсюдження

застосування катувань для одержання зізнань на фоні обґрунтування в теорії кримінального процесу, що при вирішенні судом основного для нього завдання – встановлення істини, має відбуватися в контексті суспільно-політичної оцінки поведінки обвинуваченого [41, с. 18]. Г. І. Кочаров у вступі до однієї з фундаментальних робіт з теорії доказів у кримінальному провадженні, виданій у 1966 році, констатував, що у другій половині 50-х років фахівці у галузі кримінального процесу дійшли до остаточного висновку про неприпустимість спрощених процедур кримінального провадження, у яких ігнорується право особи на захист, домінування політичної доцільності над оцінкою доказів на предмет їх допустимості та достовірності [225, с. 7–13]. У прагненні позбутися таких явищ та повернути довіру до системи правоохоронних органів 25.12.1958 був прийнятий Закон СРСР «Про затвердження основ кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік». Ю. І. Лозинська вірно зазначає, що вперше за роки існування СРСР у частині 2 статті 29 «Дізнання» Основ кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік було визначено, що «на органи дізнання покладається прийняття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочинів та осіб, що їх вчинили». Реалізація цих та інших положень Основ кримінального судочинства Союзу СРСР та союзних республік відбулася в повній мірі у розроблених та прийнятих протягом 1959–1961 років кримінальних-процесуальних кодексах всіх союзних республік СРСР (див., наприклад, ст. 118 КПК РРФСР, ст. 118 КПК Грузинської РСР, ст. 116 КПК Білоруської РСР, ст. 103 КПК Української РСР та ін.). Так, у КПК УРСР 1960 року, у ст. 103 визначалося, що «на органи дізнання покладається вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили» [134, с. 81]. Наведені нормативні приписи лягли в основу розвитку концепції оперативно-розшукової діяльності компонентами якої виступали уявлення, що:

– ця діяльність, не дивлячись на те, що у кримінально-процесуальному кодексі визначалося, що оперативно-розшукові заходи можуть бути вжиті

органом дізнання під час здійснення досудового розслідування, не є процесуальною;

– така діяльність передує досудовому розслідуванню або може його супроводжувати та має за мету попередження, припинення злочинів, а також розшук злочинців, що переховуються;

– суб'єктами такої діяльності є тільки уповноважені на її здійснення оперативні підрозділи правоохоронних органів;

– основними засобами цієї діяльності є оперативно-розшукові заходи, засновані переважно на застосуванні негласних заходів і методів попередження, припинення злочинів, а також розшуку злочинців, що переховуються [172, с. 8; 168, с. 8; 60, с. 60–63; 7, с. 41–43].

В контексті нашого дослідження звернемо увагу, в першу чергу, на ту обставину, що виходячи з нормативних приписів ст. 103 КПК України 1960 року, органи дізнання одержали повноваження з одного боку здійснювати процесуальні дії, приймати процесуальні рішення у кримінальних справах, а з іншого – здійснювати необхідні оперативно-розшукові заходи з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили. При чому органи дізнання процесуальними повноваженнями щодо пред'явлення обвинувачення не наділялися. Це, як вказує Л. В. Павлухін, обґрунтовувалося неприпустимістю поєднання в рамках повноважень слідчого одночасно оперативно-розшукової функції та функції розслідування кримінальних справ, через те, що можливе погіршення виконання кожної з цієї функцій. У випадках поєднання цих двох постійних функцій в руках одної посадової особи, наприклад, слідчого, в більшій мірі ніж різними посадовими особами, існує небезпека необ'єктивної, а тому неправильної оцінки зібраних доказів [176, с. 7–8]. А. Я. Дубинський прийшов до аналогічних висновків, але аналізуючи практику здійснення дізнання у кримінальній справі тим співробітником оперативного підрозділу, який здійснював оперативно-розшукові заходи. Подібна практика визначалася ним абсолютно неприпустимою, оскільки означає зрощування процесуальної та

оперативно-розшукової діяльності, що може негативно вплинути на об'єктивність розслідування та формування висновків по справі [75, с. 33].

З наведеного видно, що з набуттям чинності КПК України 1960 року відбулося повернення до моделі співвідношення розшуку як складової поліцейського дізнання та досудового слідства, на здійснення якого був уповноважений судовий слідчий, яка мала місце у СКС 1864 року. І як у 60-х роках 19 сторіччя так і за сто років по тому виключення з повноважень підрозділів, які мали право на здійснення оперативно-розшукової діяльності, притягнення до кримінальної відповідальності було викликано потребою у створенні умов, які суттєво зменшують імовірність зловживання повноваженнями з боку службових осіб органу досудового розслідування при вирішенні питання про притягнення особи в якості обвинуваченого у кримінальній справі.

М. А. Погорецький вірно вказує, що кримінально-процесуальний закон 1960 року, згадуючи оперативно-розшукові заходи лише передбачав їхню допустимість, необхідність та мету застосування. Однак, правова регламентація цих заходів у КПК відсутня, що вказує на їхній непроцесуальний характер. Вони здійснюються поряд або у тісному зв'язку з процесуальною діяльністю [182, с. 68]. Потреби практики діяльності як оперативних підрозділів правоохоронних органів так і слідчої практики за такої розмитої нормативно-правової регламентації місця оперативно-розшукових заходів у збиранні доказів у кримінальних справах зумовили здійснення наукових розвідок в напрямі формування наукових рекомендацій щодо форм та способів використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні. У дослідженнях нормативно-правової регламентації дізнання у радянському кримінальному процесі зазначалося, що органи дізнання, здійснюючи оперативно-розшукову діяльність, мають мати на увазі, що фактичні дані, які виявлені в результаті застосування оперативно-розшукових заходів, можуть розглядатися як докази по справі тільки у випадках, якщо вони закріплені процесуальним шляхом: за допомогою обшуку, допиту свідка і т. п., тобто якщо

вони відображені у процесуальних джерелах: протоколі допиту свідка, протоколі обшуку і т. п. [176, с. 7].

В. Я. Дорохов аналізуючи з позицій теорії доказів нормативні приписи щодо функціонального призначення дізнання дійшов до висновків, що кримінально-процесуальний закон чітко визначив місце оперативно-розшукової діяльності в розкритті та попередженні злочинів як допоміжної по відношенню до процесу доказування. Відомості, які отримані в результаті оперативно-розшукових заходів, використовуються органом дізнання або слідчим для здійснення відповідних для отримання фактичних даних з процесуальних джерел [225, с. 301].

О. Р. Ратінов, підтримуючи позицію свого співавтора у фундаментальній роботі з теорії доказів, виданої у 1966 році, яка суттєво вплинула не тільки на теорію, а й на практику кримінального судочинства, писав: «Оперативно-розшукова діяльність хоча і заснована на законі, але протікає в непроцесуальних рамках, не містить настільки надійних гарантій для встановлення істини в силу негласної форми та інших специфічних особливостей використовуваних засобів. В силу цього оперативні дані завжди розглядаються як допоміжні... На практиці виникає питання про межі використання в процесі доказування результатів оперативно-розшукової діяльності. Оцінюючи отриману інформацію, потрібно мати на увазі, що в залежності від характеру повідомлень вона використовується по-різному. Першу групу складають відомості, що безпосередньо вказують на фактичні дані, які, будучи потім зібрані і закріплені процесуальним шляхом, можуть служити доказами у справі. У цьому випадку оперативно-розшукові заходи полегшують відшукування доказів. Другу групу утворюють відомості, які хоча і не містять вказівок на конкретні докази та шляхи їх відшукування, але висвітлюють подію злочину і окремі обставини, обмежують коло підозрюваних. Ці дані використовуються для правильного орієнтування в події, яка розслідується, побудові версій, визначення напрямку розслідування і розшуку винних, для вибору тактичних прийомів і засобів» [225, с. 501, 502–503].

Погляди В. Я. Дорохова, О. Р. Ратінова були сприйняті в теорії криміналістики. Так, О. Н. Колесниченко та Р. С. Белкін виступали за формування наукових рекомендації з тактики проведення окремих слідчих дій та методик розслідування окремих різновидів злочинів, у яких має бути враховано, що відомості, які одержані в результаті оперативно-розшукової діяльності, не можуть визначатися як докази через непроцесуальний порядок їх одержання, їх значення для досудового розслідування має визначатися в контексті вмісту: а) даних про можливі носії доказової інформації (їх характер, місцезнаходження, способи отримання від них джерел доказів, найбільш доцільні прийоми процесуального використання); б) інформації про можливу поведінку учасників процесу доказування на слідстві і в суді; в) даних, які орієнтують слідство щодо конкретних обставини, що підлягають доказуванню, та дозволяють вирішити питання про вибір найбільш ефективних засобів доказування, тактичних і технічних прийомів збирання доказів; г) відомості, що дозволяють правильно оцінити зібрані по справі докази [18, с. 39; 110, с. 54]. В цілому у аналогічному ключі питання використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування розглядалося Д. І. Бедняковим, Л. Д. Кокоревим, М. М. Михеєнком, С. А. Шейфером, П. С. Елькінд, Н. А. Якубович та багатьма іншими [13; 49; 248; 230]. Однак, слід зазначити, окремі науковці, узагальнюючи досвід використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час проведення окремих слідчих дій, визначали, що за певних умов відомості, одержані оперативним підрозділом, можуть виступати в якості фактичних підстав для їх проведення. Так, Д. І. Бедняков зазначав, що стосовно виїмки та огляду це залежить від становища учасників кримінального судочинства. Наприклад, рішення щодо обшуку у підозрюваного (обвинуваченого) може бути прийнято за обґрунтованого припущення, що в його житлі та інших приміщеннях можуть знаходитися предмети і документи, які мають значення для справи, цінності, нажиті злочинним шляхом, та ін. Вмотивованість обшуку в цьому випадку визначається обґрунтованістю підозр чи звинувачень щодо конкретної особи. Припущення про можливе знаходження в житлі чи іншому приміщенні

підозрюваного (обвинуваченого) предметів і документів, що мають значення для справи, обґрунтовуються самим фактом вчинення злочину підозрюваним (обвинуваченим). Це дає підставу стверджувати, що рішення про проведення обшуку в приміщеннях, що належать підозрюваним (обвинуваченим), не вимагає доказів знаходження у нього предметів, що шукаються, крім доказів, які покладені в основу підозри (обвинувачення), і може бути обґрунтовано, в тому числі і оперативними даними. Інакше має вирішуватися питання про проведення обшуку у інших осіб (свідків, потерпілих). Вмотивованість рішення щодо проведення обшуку у цих випадках, як правило, передбачає наявність доказів про знаходження у свідка (потерпілого) знарядь злочину, які мають значення для справи предметів, цінностей, нажитих злочинним шляхом [13, с. 104].

Ці та подібні їм рекомендації піддавалися критиці. Так, А. Я. Дубинський вказував: «... не можуть бути визнані правильними поширені в теорії кримінального процесу і в слідчій практиці погляди, в силу яких в основі таких процесуальних рішень, як рішення про проведення обшуку, про затримання підозрюваного в певних випадках можуть бути покладені не докази, а дані, отримані в результаті оперативно-розшукової діяльності. Реалізація зазначених процесуальних рішень тягне значне обмеження прав особистості, що неприпустимо при відсутності доказів необхідності такого рішення» [74, с. 22]. Як вказував Є. Г. Мальцев правові приписи лише поклали на органи дізнання застосування оперативно-розшукових заходів з метою розкриття злочинів та осіб, які їх вчинили, але не розкривали змісту та не регламентували порядок такої діяльності. Визначений підхід пояснювався тим, що по-перше, діюче кримінально-процесуальне законодавство не пов'язувало дані, одержані оперативно-розшуковим шляхом, з якими-небудь правовими наслідками, а по-друге, необхідно було зберігати в таємниці від злочинців проведення таких заходів, оскільки у протилежному випадку вони можуть втратити ефективність [149, с. 65]. Р. С. Белкін уточнював, що кримінально-процесуальне законодавство передбачало оперативно-розшукові заходи, а не оперативно-розшукову діяльність, а це не одне і те саме. Оперативно-розшукові заходи – це лише засоби

оперативно-розшукової діяльності, одна з її суттєвих сторін. Під ними розуміються такі дії органів дізнання, які не будучи процесуальними, спрямовані на виявлення таких що готуються або вчинених злочинів, на збирання відомостей про особу та місце знаходження злочинця, його зв'язки, на встановлення та збереження об'єктів – можливих носіїв доказової інформації [18, с. 39; 84, с. 19]. Наведена позиція отримала велику кількість прибічників як серед науковців так і практиків. Як наслідок почала формуватися практика, узагальнення якої фахівцями у галузі криміналістики та теорії оперативно-розшукової діяльності призвело до формування у 70-х – 80-х роках 20-го сторіччя основ концепції використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності під час попереднього розслідування злочинів, у основі якої лежали уявлення про те, що дані, одержані в результаті оперативно-розшукової діяльності, через її непроцесуальну природу, не можуть напряду бути використані як докази у кримінальному провадженні. Для набуття доказового значення такими даними вони мають бути по суті повторно отримані під час передбачених у кримінальному процесуальному законі процесуальних дій, тобто легалізовані у кримінально-процесуальному сенсі. Якщо мають місце підстави вважати що є небезпека для джерел оперативно-розшукових даних або коли такі відомості мають значення для організації та тактики проведення слідчих дій у кримінальних справах, то вони набувають статус даних, які мають орієнтує значення для розслідування злочину. На основі цих положень і розроблялися методичні рекомендації з розкриття та розслідування злочинів у радянській період розвитку вітчизняної теорії криміналістики та оперативно-розшукової діяльності [127; 144; 52; 208; 179].

Як вірно зазначає В. І. Зажицький важливим етапом на шляху подальшої правової регламентації оперативно-розшукової діяльності в рамках кримінально-процесуального законодавства стало прийняття 12.06.1990 Закону СРСР «Про внесення змін та доповнень до Основ кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік». Цим законом на органи дізнання покладалися обов'язки зі здійснення оперативно-розшукової діяльності з метою виявлення ознак злочинів

та осіб, які їх вчинили, виявлення фактичних даних, які можуть бути використані в якості доказів по кримінальній справі після їх перевірки у відповідності до кримінально-процесуального законодавства. Цей закон також передбачав обов'язок органів дізнання здійснювати оперативно-розшукові заходи з використанням відео- та звукозапису, фотозйомки, а також прослуховування телефонних та інших перемовин, які здійснюються з телефонів чи інших пристроїв для перемов [84, с. 20–21]. Але 16.07.1990 Верховною Радою Української РСР була проголошена Декларація про державний суверенітет України і ці нормативні приписи не були реалізовані. Однак, такі новели, розробка яких відбувалася за участі фахівців у галузі кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності на фоні загальних процесів демократизації суспільно-політичного життя, відкритості діяльності органів державної влади в рамках так званої «Перебудови» (комплексу політичних та економічних реформ, проголошених у 1985 році вищим політичним керівництвом СРСР), не залишилася поза уваги вітчизняного законодавця і 18.02.1992 Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». Значення цього Закону для оптимізації нормативно-правової регламентації оперативно-розшукової діяльності шляхом встановлення єдиних для всіх правоохоронних органів нормативних приписів, які визначають допустимі для уповноважених оперативних підрозділів цих органів заходи та засоби оперативно-розшукової діяльності, підстави та загальні умови, гарантії законності їх застосування, використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, забезпечення захисту осіб, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність чи залучені до неї, – важко переоцінити. Однак, в контексті нашого дослідження зазначимо, що ст. 10 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», яка саме й присвячена використанню матеріалів оперативно-розшукової діяльності, містила тільки визначення напрямів цього, а саме: 1) як приводи та підстави для порушення кримінальної справи або проведення невідкладних слідчих дій; 2) для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі; 3) для попередження, припинення і

розслідування злочинів, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку злочинців та осіб, які безвісти зникли; 4) для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів; 5) для інформування державних органів відповідно до їх компетенції. Норм, які містили би порядок використання таких матеріалів цей Закон не містив, як і КПК України 1960 року, який був чинний на момент його прийняття.

У наукових розвідках проблематики використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні науковці продовжували відмічати недостатність визначення тільки напрямів використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у відповідному профільному законі, а потребу передбачити саме у кримінально-процесуальному кодексі не тільки можливість використання у кримінальному судочинстві як джерел доказів протоколів оперативно-розшукових заходів та додатків до них, так і процедури їх долучення до матеріалів кримінальної справи [65, с. 91–92; 115]. При чому Е. О. Дідоренко, С. О. Кириченко та Б. Г. Розовський вірно зазначали, що надання процесуального статусу оперативно-розшуковій діяльності не має зводитися до простого доповнення норм КК нормами, які регламентують цю діяльність. Це не односторонній акт. Включення оперативно-розшукової діяльності у кримінальний процес потребує перегляду ідеології деяких чинних норм, внесення в них відповідних коректив для забезпечення єдності та цілності. Відособлення оперативно-розшукової діяльності, виведення її з кримінального процесу збереже і ще більше ускладнить проблему використання у кримінальному судочинстві доказів, одержаних під час проведення оперативно-розшукових заходів, потребуватиме пошуку способів їх так званої «легалізації». Аналізуючи позиції противників визнання процесуального характеру оперативно-розшукової діяльності вони вказували, що останні посилаються на її закритість. Проте закритою є техніка, технологія, тактика проведення оперативно-розшукових заходів, але не самі заходи, оскільки їх допустимість регламентована не тільки Законом «Про оперативно-розшукову діяльність», а і

ст. 30 Конституції України. Фіксація результатів оперативно-розшукової діяльності у протоколі з наступним долученням його до кримінальної справи має бути обов'язковою, слідчий та суд мають можливість оцінити представлені докази. У тих випадках, коли є потреба зберегти особливий режим (*тобто державну таємницю – Л. М.*), КПК регламентує розгляд справи у закритому судовому засіданні [65, с. 17–18, 91–92]. На жаль не всі пропозиції Е. О. Дідоренка, С. О. Кириченка та Б. Г. Розовського були враховані законодавцем. В рамках так званої «малої судової реформи», компонентами якої було посилення захисту прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному судочинстві, зокрема, шляхом запровадження судового контролю на стадії попереднього розслідування, з початку 18.01.2001 Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»» була запроваджена нова редакція ч. 2 ст. 8: «Негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших технічних засобів одержання інформації проводяться за рішенням суду, прийнятим за поданням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника. Про отримання такого дозволу суду або про відмову в ньому зазначені особи повідомляють прокурору протягом доби. Застосування цих заходів проводиться виключно з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо. За результатами здійснення зазначених оперативно-розшукових заходів складається протокол з відповідними додатками, який підлягає використанню як джерело доказів у кримінальному судочинстві». А 21.06.2001 Верховною Радою України був прийнятий Закон «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України», яким була запроваджена нова редакція ч. 2 ст. 65 КПК України 1960 року, у якій як джерела доказів були визначені протоколи з відповідними додатками, складені уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів. Однак, вимоги до змісту протоколів про

проведення оперативно-розшукових заходів, оформлення додатків до них, підстав та порядку зняття грифу таємності з них та надання слідчому не були встановлені. Тому наукове осмислення питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі продовжувало розвиватися у руслі концепції їх легалізації [122; 200], а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення чинного оперативно-розшукового та кримінально-процесуального законодавства, аналогічних сформульованим Е. О. Дідоренком, С. О. Кириченком та Б. Г. Розовським [200; 70, с. 164–167].

Розвиток законодавства у сфері кримінального судочинства після реалізації «малої судової реформи» у 2001 році не зупинився. Причиною тому, як зазначає О. З. Хотинська-Нор, було те, що розробка змін до КПК України 1960 року та до інших законів, які регламентують діяльність органів судової влади, прокуратури, відбувалася поспіхом, в авральному порядку, а прийняття Закону «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» відбулося за декілька днів до закінчення дії перехідних положень Конституції України. Завдання було хоча б формально привести судову систему у відповідність із конституційними положеннями [238, с. 7–8]. Тому нормотворча діяльність щодо розробки нового КПК України з метою виконання взятих на себе Україною зобов'язань як країни члена Ради Європи [201] була продовжена і 29.04.2003 до Верховної Ради України був внесений проект КПК України №3456 [197], а 19.05.2003 як альтернативний йому проект №3456–1 [198]. Останній після розгляду Комітетом з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності був направлений Верховній Раді України на розгляд. Цей законопроект у порівнянні із редакцією КПК України 1960 року, яка була чинна на момент його розгляду, в контексті оптимізації нормативно-правової регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності містив у:

– ч. 2 ст. 158 припис, що доказами є також фактичні дані, зібрані органом дізнання в результаті оперативно-розшукових заходів, якщо вони перевірені особою, яка здійснює дізнання, слідчим чи судом у порядку, передбаченому цим Кодексом;

– ч. 3 ст. 175, що до документів джерел доказів можуть відноситись матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації, які містять відомості про обставини, встановлені в ході оперативно-розшукових заходів у порядку, встановленому цим Кодексом та іншими законами України;

– п. 6 ч. 2 ст. 76, що не можуть бути допитані як свідки особи, які безпосередньо здійснюють оперативно-розшукову діяльність, у тому числі із застосуванням технічних засобів, про методи цієї діяльності та обставини одержання доказів по конкретних кримінальних справах. У разі необхідності можуть бути викликані та допитані керівники оперативних підрозділів, що проводили оперативно-розшукові заходи [198].

Проте за рамками уваги розробників законопроекту №3456–1 залишилися вимоги до проведення та перевірки даних, одержаних під час оперативно-розшукової діяльності, оформлення протоколів оперативно-розшукових заходів та додатків до них, порядок надання їх органу досудового розслідування. Цей законопроект не був прийнятий Верховною Радою України через критику його положень з боку експертів Венеціанської комісії. Аналогічна доля спіткала й подібний йому за нормативними приписами щодо використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному судочинстві проект КПК України №3456–д від 18.11.2005, який далі першого читання у Верховній Раді України не пройшов [199]. Так, критичні зауваження експертів Ради Європи, зокрема, стосувалися того, що ст. 276–278 крім «накладення арешту на кореспонденцію» дають дозвіл на «використання технічних засобів отримання інформації». Статті не визначають, яких саме «технічних засобів». Вони зазначали, що можна лише здогадуватися, що ці технічні засоби стосуються запису розмов на плівку, а можливо й підслуховування. З огляду на це пропонували надати в Проекті чітке визначення «технічних засобів отримання інформації» у зв'язку з тим, що ці методи розслідування можуть стосуватися втручання у права особи. З метою ефективного захисту прав особи Проект також повинен дати більш докладне визначення таких технічних засобів, які дозволяється використовувати. Експерти вказували, що у Проекті нічого не

сказано й про інші сучасні засоби розслідування, такі як обшук з допомогою комп'ютерного сканування, використання приладів слідкування за допомогою комп'ютерної техніки та інших комп'ютерних технологій. Зазначалося, що у Проекті також не відображене питання розслідування з допомогою інформаторів міліції та агентів, що працюють під прикриттям. Можливо, ці сучасні методи розслідування регулюються спеціальними законодавчими нормами. Та якщо це не так, положення про ці методи розслідування повинні бути включені у Проект. Експерти завбачали, що органи правопорядку в Україні у своїй практиці вдаються до таких сучасних методів розслідування і якщо міліціонери не обмежені правовими нормами, вони вільні здійснювати те, що вважають ефективним. Тому до захисту прав особи треба ставитися уважно завжди, коли органи правопорядку вдаються до використання цих сучасних методів розслідування [112].

Розробники наступних проектів КПК України намагалися врахувати зауваження, які були одержані щодо попередніх проектів цього закону, але ключову складність представляло подолання сталої для теорії та практики концепції розмежування оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної діяльності, яка не давала запровадити як у КПК України 1960 року, так і у проекти КПК України особливі методи розслідування. Виключення складала накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку (ст. 187 КПК України 1960 року). М. Є. Шумило щодо такої ситуації справедливо зазначає, що оперативно-розшукова та кримінальна процесуальна діяльність органічно взаємопов'язані. Зміст Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» регулював в широкому розумінні таємне розслідування злочинів, що передувало попередньому розслідуванню, передбаченому КПК України 1960 року. Незважаючи на єдину природу поліцейної і кримінально-процесуальної діяльності та їх штучну розмежованість, у наукових джерелах активно проводилася ідея, що це два самостійних види державної діяльності, які здійснюються у різних правових режимах, тягнуть за собою неоднорідні юридичні наслідки. Тому їх об'єднання шкідливо для інтересів законності.

Дійсно між ними є відмінності, але більше було і є спільного. Це до певної міри призвело до невиправданого дублювання їх функцій в системі кримінальної юстиції. Єдність цих двох видів діяльності підтверджувалась практикою, а саме створенням оперативно-слідчих груп та розробкою теорії взаємодії між оперативно-розшуковими підрозділами та слідчими. Іншими словами, практичне застосування положень Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» КПК України по суті підказувало про потребу об'єднати ці взаємопов'язані види юридичної діяльності. Такий підхід забезпечував адекватну і ефективну реакцію органів держави на факти вчинення злочинів, збирання доказів і швидкість розслідування. Життєздатність даної конструкції підтверджується й усім досвідом поліції європейських країн [255, с. 227].

Концентрація цього досвіду відбулася у Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи державам–членам «Про «особливі методи розслідування» тяжких злочинів, у тому числі терористичних актів» N Rec (2005) 10 від 20.04.2005 [202; 270]. С. С. Кудінов, Р. М. Шехавцов, О. М. Дроздов та С. О. Гриненко вказують, що додаток до вказаних рекомендацій містить ряд положень, що мають визначальне значення для розуміння ключових складових формування у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві нормативно-правової регламентації проведення негласних слідчих (розшукових) дій як особливих методів розслідування [165, с. 7]. Уточнимо, що не тільки негласних слідчих (розшукових) дій, а й оперативно-розшукових заходів та використання їх результатів у кримінальному провадженні. Підставою для такого твердження є те, що у цих Рекомендаціях під «особливими методами» розслідування розуміються методи, що застосовуються компетентними органами в галузі кримінальних розслідувань з метою розкриття та розслідування тяжких злочинів і встановлення підозрюваних та спрямовані на збір інформації таким чином, щоб не визвати підозр у об'єкта розслідування (Розділ I «Визначення та сфера застосування») [202; 270]. Відповідно до ст. 1, 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативно-розшукові заходи забезпечують виконання завдання з розкриття злочинів, а виходячи зі змісту Рекомендацій

Комітету міністрів Ради Європи фахівці, які їх готували, ставили за мету охопити всі можливі таємні методи розслідування злочинів, які використовуються органами правопорядку, тому обрали термін «особливі методи» розслідування без покладання зобов'язань на держав членів Ради Європи використовувати саме його у вітчизняному законодавстві.

Мотивами розробки та прийняття Рекомендацій про «особливі методи» розслідування були:

- необхідність забезпечення справедливого балансу між підтримкою громадської безпеки шляхом застосування «особливих методів» розслідування і захистом прав людини, передбачених положеннями Європейської конвенції про права людини та прецедентним правом Європейського Суду з прав людини зокрема;

- визнання того, що використання «особливих методів» розслідування являє собою найважливіший інструмент боротьби з найбільш серйозними формами злочинів, в тому числі терористичними актами;

- потреба у збільшенні ефективності «особливих методів» розслідування шляхом розробки загальних стандартів, що регулюють їх належне використання, і зміцнення міжнародного співробітництва з питань, що належать до них, а наявність таких стандартів сприятиме зростанню суспільної довіри, а також довіри відповідних компетентних органів держав-членів щодо використання «особливих методів» розслідування [202; 270].

Згідно із підрозділом «а» Розділу II Додатка Рекомендацій держави у відповідності до вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод повинні:

- по-перше, визначити у національному законодавстві обставини та умови, за яких органи правопорядку мають право застосувати особливі методи розслідування;

- по-друге, прийняти нормативно-правові акти, які б дозволяли застосування особливих методів розслідування, щоб забезпечити їх доступність для використання органами правопорядку у тому обсязі, який є необхідним у

демократичному суспільстві для ефективного досудового розслідування та кримінального переслідування;

- по-третє, визначити на законодавчому рівні комплекс заходів, що забезпечують належний контроль за застосуванням особливих методів розслідування судом та іншими незалежними органами, шляхом попередньої видачі дозволу на їх проведення, контролю за їх застосуванням під час досудового розслідування або під час подальшого судового розгляду.

Згідно із п. 4–7 підрозділу «b» Розділу II Додатка до цих Рекомендацій в якості умов застосування особливих методів розслідування, визначаються:

- 1) особливі методи розслідування повинні застосовуватися тільки у випадках, коли є підстави вважати, що тяжкий, особливо тяжкий злочин готується, вчиняється однією чи декількома особами або ще не встановленою органами правопорядку особою чи групою осіб;
- 2) має бути баланс між наслідками застосування особливих методів розслідування з визначеною перед ними метою;
- 3) має забезпечуватися застосування органами правопорядку особливих методів розслідування, які пов'язані із втручанням у права особи, у меншій мірі ніж інших методів розслідування, якщо останні надають можливість попередити, розкрити злочин або переслідувати злочинця в суді;
- 4) у законодавстві мають міститися норми, які дозволяють використовувати докази, отримані в результаті застосування особливих методів розслідування, під час змагального судового розгляду [165, с. 7; 202; 270].

Розробники КПК України, а також змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», які були прийняті Верховною Радою України у 2012 році, врахували вказані Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, за що отримали схвальну оцінку від експертів Європейського союзу (див. пункт 26 Висновку щодо проекту Кримінально-процесуального кодексу України від 02.11.2011 року, підготовленого експертами Ради Європи Лорені Бахмайєр-Вінтер, Джеремі МакБлайдом, Ерікою Сванідзе [36]). Як зазначає Р. М. Шехавцов, вони замість розвитку нормативно-правової регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у

кримінальних справах запропонували інший підхід, заснований на аналізі практики Європейського суду з прав людини та досвіді здійснення досудового розслідування у ряді європейських держав, який був систематизований та викладений у Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про «особливі методи розслідування» тяжких злочинів, у тому числі терористичних актів» N Rec (2005) 10 від 20 квітня 2005 р., а саме, – ввести в кримінальну процесуальну діяльність з розслідування злочинів в якості засобів збирання доказів негласні слідчі (розшукові) дії [252, с. 235–236]. З цим твердженням ми погоджуємося, але не слід упускати той факт, що одночасно відбулося визначення у ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», що переважна більшість, вказаних у ній оперативно-розшукових заходів, мають проводитися із дотриманням вимог норм КПК України. Аналіз кримінального процесуального законодавства окремих європейських держав щодо унормування особливих методів розслідування (наприклад, ст. 706–73, 706–74, 706–75 – 706–79–1, 706–80 – 706–87, 706–95, 706–97 – 706–102 КПК Франції [263], секцій 4, 5 глави 8 КПК Австрії [262], розділу VIII глави 14 КПК Болгарії [162], глави 16 КПК Грузії [274], статей 254, 256–1, 266 – 271, 353 КПК Італії [265], глави 11 КПК Латвії [267], частини 5 КПК Молдови [264], глави 26 КПК Польщі [266], статей 149а – 156 КПК Словенії [273]), статей 100а, 100с – 100і, 101, 110а – 110с, 163е, 163f КПК ФРН [271]), розділів 6, 7 глави 4 частини 1 КПК Чехії [272]) свідчить про те, що у них визначаються органи спеціальної судової юрисдикції щодо надання дозволів на застосування «особливих методів» розслідування та компетенцію, особливості процедури реалізації цих методів під час проведення процесуальних дій та доказове значення результатів їх застосування [165, с. 8]. Негласні слідчі (розшукові) дії, нормативні приписи щодо застосування яких були сконцентровані у главі 21 КПК України 2012 року, фактично витіснили з кримінального провадження оперативно-розшукові заходи. У КПК України 2012 року, у порівнянні з КПК України 1960 року, норм, які передбачали у необхідних для цього випадках вжиття оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили, не

передбачено. Тобто з моменту початку кримінального провадження провести оперативно-розшукові заходи відносно події кримінального правопорушення, осіб, які причетні до неї, результати яких можна було би використати у цьому кримінальному провадженні, згідно із КПК України – не можна. Відповідно, поряд із прийняттям нового КПК України Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» № 4652–VI від 13.04.2012 до п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» були внесені зміни, якими виключалася передбачена раніше можливість застосовувати оперативно-розшукові заходи і засоби щодо злочинів, вчинених невстановленими особами, або осіб, які вчинили злочин. У п. 1 ч. 1 ст. 7 слова «виявлення, припинення і розкриття» замінені словами «виявлення і припинення», а у першому реченні ч. 3 ст. 9 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» – що оперативно-розшукова справа може бути заведена тільки на особу, яка підозрюється у підготовці до вчинення злочину, а у випадках коли особа підозрюється у вчиненні злочину, така можливість, у порівнянні із редакцією цієї норми від 12.06.2011, не передбачалась.

Відповідно розробниками реформи кримінального судочинства, яка була запропонована Верховній Раді України, вбачалося, що органом правопорядку у ситуаціях, коли йому стане відомо про вчинення злочину, не буде розпочинатися оперативно-розшукова діяльність шляхом заведення оперативно-розшукової справи, а будуть вноситися відомості до ЄРДР і в рамках розпочатого кримінального провадження за необхідності – здійснюватися негласні слідчі (розшукові) дії, результати яких, відповідно до ст. 256 КПК України є рівнозначними результатам слідчих (розшукових) дій.

Але за законами, які реформували здійснення кримінального судочинства, результати оперативно-розшукової діяльності не втрачали свого кримінального процесуального значення. По-перше, не змінною залишилася редакція ст. 1 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», згідно з якою завданням оперативно-розшукової діяльності залишався пошук і фіксація фактичних даних

про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. По-друге, відомості про готування вчинення злочину, одержані під час оперативно-розшукової діяльності та надані органу досудового розслідування, можуть виступити підставою для початку кримінального провадження (ч. 2 ст. 7 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність, ч. 1 ст. 241 КПК України). По-третє, згідно із абзацом другим ч. 2 ст. 99 КПК України матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази. По-четверте, вперше у вітчизняному законодавстві були у ст. 8 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» визначені процедурні вимоги до прийняття рішень щодо проведення, пошуково-пізнавальні можливості та оформлення результатів оперативно-розшукових заходів, які є ідентичними для негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених у главі 21 КПК України. І таким чином, сформована нормативно-правова основа для використання фактичних даних, одержаних під час проведення однойменних негласним слідчим (розшуковим) діям оперативно-розшукових заходів, при досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні, яка є наближеною до європейських стандартів у цій сфері [268, с. 245–249; 269, с. 105–112].

1.3. Поняття результатів оперативно-розшукової діяльності, їх різновиди та особливості формування для використання під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)

Питання змісту результатів оперативно-розшукової діяльності, їх проявів та формування є ключовими у з'ясуванні можливостей їх використання під час досудового розслідування. Теоретичні уявлення про них викристалізовувалися в процесі вироблення положень про функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності як різновиду державної діяльності із забезпечення правопорядку та її співвідношення з іншими видами державної діяльності, особливо з кримінальною процесуальною діяльністю.

Нормативні приписи ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» констатують, що вона носить проактивний характер щодо пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, розвідувально-підкривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Розглядаючи генезис правового інституту використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування у підрозділі 1.2 дисертації ми зазначили зміни, які відбулися у оперативно-розшуковому та кримінальному процесуальному законодавстві в контексті визначення можливостей використання фактичних даних, одержаних в результатів оперативно-розшукової діяльності, у зв'язку зі здійсненням реформи кримінального судочинства, яка була розпочата у 2012 році. Але ці зміни не торкнулися норм статей 1 та 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», які, на нашу думку, мали би бути термінологічно взаємоузгоджені в контексті формулювання дефініції результатів оперативно-розшукової діяльності. Відсутність такої дефініції у законодавстві до теперішнього часу впливає на те, що у численних дослідженнях питань використання результатів

оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні в якості таких розглядаються не стільки фактичні дані, про які йде мова у ст. 1 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», а інформація, одержана в результаті здійснення оперативно-розшукової діяльності (оперативна інформація, оперативно-розшукова інформація) або матеріали оперативно-розшукової діяльності [98, с. 137–144; 13; 244; 65; 182; 12, с. 262–273; 58, с. 206–211]. Нерівнозначність об'єму та змісту наведених понять вже неодноразово відзначалася у спеціальній літературі [245, с. 33–38; 109, с. 100–106]. Але, переважна більшість таких публікацій відображають результати досліджень цих категорій за вітчизняним оперативно-розшуковим та кримінальним процесуальним законодавством до реформи кримінального судочинства 2012 року, або за законодавством інших держав. Без ревізії наявного наукового доробку неможливо чітко визначити особливості формування результатів оперативно-розшукової діяльності, які є допустимими до використання на стадії досудового розслідування і в подальшому під час здійснення кримінального провадження на його судових стадіях, та їх співвідношення із результатами слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

До прийняття на початку 90-х років 20-го сторіччя законів, які унормовували питання здійснення оперативно-розшукової діяльності як в Україні так і у інших державах, які входили у колишній СРСР, у теорії кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності домінувало використання категорій «оперативно-розшукова інформація», «дані, які були одержані оперативно-розшуковим шляхом», або «матеріали оперативно-розшукової діяльності» при описанні особливостей використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час розслідування злочинів або доказування у кримінальних справах. Аналіз літературних джерел у взаємозв'язку із законодавством радянського періоду розвитку цих галузей наукових знань свідчить про те, що за умов закритого характеру нормативно-правової регламентації оперативно-розшукової діяльності, відсутності правового механізму використання її результатів у кримінальному провадженні до таких

результатів не застосовувалися терміни «фактичні дані», «відомості про факти», які у теорії кримінального процесу та криміналістики є базовими денотатами визначення поняття «докази». У одній із фундаментальних робіт з теорії доказів, яка була підготовлена за редакцією М. В. Жогіна, В. Г. Танасевича, Г. М. Міньковського, О. Р. Ратінова та О. О. Ейсмана та побачила світ у 1973 році, ми знаходимо положення, які розкривають вектор, який домінував у розвитку наукової думки та правозастосовної практики щодо результатів оперативно-розшукової діяльності та їх використання в доказуванні у кримінальній справі. Так, автори «Теорії доказів у радянському кримінальному процесі» вказували, що з правил, які регулюють допустимість доказів, витікає те, що:

а) в якості доказів можуть бути використані тільки лише фактичні дані, зафіксовані у справі та розглянуті в процесі провадження у ній;

б) оперативна інформація, як і інші фактичні дані, які не мають процесуальної форми, яка є необхідно притаманною доказам певного виду, не може замінити доказову інформацію. Предмети та документи, які виявлені оперативним шляхом, можуть розглядатися як докази лише остільки оскільки після їх «фізичного» виявлення відбулося їх процесуальне зібрання, під час якого до них був повністю застосований режим, який визначає допустимість речових або письмових доказів;

в) в якості доказів допустимі лише ті фактичні дані, форма яких відповідає передбаченій законом для доказів відповідного виду у всіх існуючих ознаках, а не в частині з них. Порухення таких вимог, які пред'являються законодавцем до збирання доказів певного виду, означає, по суті одержання фактичних даних у належний спосіб і завжди тягне за собою, оскільки неможливим є усунути порушення, визнання цих даних недопустимими в якості доказів, тому що утворюється сумнів у їх достовірності, який неможливо усунути;

г) у випадках, коли закон передбачає обов'язковість використання певного способу доказування або певних комплексів доказів для встановлення того чи іншого факту, обставин, відповідно розширюється коло умов допустимості;

д) у випадках, коли закон із «наскрізного» переліку способів збирання та перевірки доказів виділяє способи, на використання яких є правомочними не всі органи, які здійснюють провадження по кримінальній справі, необхідною умовою допустимості доказів певного виду є і наявність у органу, який їх зібрав, правомочності на проведення відповідної слідчої дії;

е) допустимість доказів передбачає, що їх зміст фіксує й джерело отримання інформації особою, яка дає показання, рівнозначно і виконавця документа, який складений не у зв'язку із службовою або громадською діяльністю, або (якщо мова йде про службовий, громадський документ чи про висновок експерта) фіксує джерело обізнаності та компетентність виконавця [226, с. 233–236].

За таких вимог до допустимості доказів у кримінальному судочинстві оперативно-розшукова інформація, матеріали оперативно-розшукової діяльності, у яких вона містилася розглядалася лише в якості своєрідного «вказівника» напряму розслідування та місцезнаходження доказів [226, с. 234; 249, с. 34]. Таке уявлення щодо потенціалу використання результатів оперативно-розшукової діяльності стало базовим як для теорії доказів, так і для теорії оперативно-розшукової діяльності. З цих положень погляди науковців розвивалися по наступних напрямках.

Підставами для розвитку першого виступало тлумачення положень радянського кримінального процесуального законодавства, якими визначалася можливість для органу дізнання під час попереднього розслідування за дорученням слідчого здійснювати оперативно-розшукові заходи. Проведення оперативно-розшукових заходів з метою виявлення готування або вчинення злочину та осіб, які до цього причетні, до порушення кримінальної справи, а після цього продовження їх здійснення паралельно зі слідчими діями, спрямованими на одержання доказів, давало підстави для висновків про те, що оперативно-розшукові заходи є правомірним визначати як одну зі складових процесу доказування та формулювати пропозиції щодо внесення у КПК

положень, які б надавали можливість слідчим процесуально оформлювати зібрані під час оперативно-розшукових заходів докази [203, с. 106–108].

В рамках другого, поряд із визнанням того, що для розслідування оперативно-розшукова інформація носить орієнтуючий характер, заперечувалася можливість безпосереднього залучення оперативно-розшукової інформації до числа підстав для проведення окремих процесуальних дій, прийняття рішень у кримінальному провадженні. Так, А. Я. Дубинський зазначав, що не можуть бути визнані правильними поширені в теорії кримінального процесу і слідчій практиці погляди, в силу яких до підстав таких процесуальних рішень, як рішення про проведення обшуку, про затримання підозрюваного, в певних випадках можуть бути покладені не докази, а дані, отримані в результаті оперативно-розшукової діяльності [74, с. 22]. Він вказував, що оперативно-розшукова діяльність та її результати носять непроцесуальний характер. Діяльність же з розслідування суспільно небезпечних діянь, з'ясування фактичних обставин подій, що відбулися – це система чисто процесуальних дій, пов'язана з оперуванням доказами – фактичними даними, встановленими в певному процесуальному порядку [75, с. 31–32]. Однак, визначення домінування кримінальної процесуальної форми над інформаційним потенціалом відомостей, які одержуються під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, не стало на заваді наукових розвідок, спрямованих на поглиблення уявлень про комплекси даних про злочинну діяльність, які можуть бути отримані під час здійснення оперативно-розшукових заходів як в рамках оперативно-розшукових справ до порушення кримінальної справи, конфіденційного співробітництва з оперативними підрозділами органів правопорядку, так і при виконанні доручень слідчого органу дізнання на здійснення оперативно-розшукових заходів під час розслідування у кримінальних справах.

Найбільш точну аргументацію значимості розробки питань прийнятності для використання у кримінальному провадженні результатів оперативно-розшукової діяльності у цей період наукових розвідок навели Е. О. Дідоренко, С. О. Кириченко, Б. Г. Розовський, вказуючи, що акцент на процесуальній формі

одержання доказів не беззаперечний. Вона у певній мірі полегшує оцінку доказів, але не абсолютизує їх об'єктивність. Як аргументи на користь цього твердження вони наводили дані, що практиці відомі непоодинокі випадки омани свідків у сприйнятті події або прямого лжесвідчення. Помилки, писали вони, допускаються при даванні експертних висновків, при чому вони можуть бути навіть методологічного характеру. Тому визначальну та рішучу роль має процесуальна форма не одержання доказів, а їх перевірки [65, с. 51]. Ця методологічна позиція, яка акцент ставить на з'ясуванні можливості одержання не тільки інформації, яка має орієнтуючий характер для збирання доказів, а й фактичних даних про обставини готування, вчинення, приховування злочинів та осіб, які до цього причетні, проведенням оперативно-розшукових заходів, яка прослідковується у більшості з вивчених нами робіт, дозволила сформулювати широкий спектр теоретичних положень про форми прояву результатів оперативно-розшукової діяльності та їх використання.

Перша група робіт представляє концепт, що результатом оперативно-розшукової діяльності є оперативно-розшукова інформація. Один з його основоположників Д. В. Гребельський визначив її як сукупність первинних та вивідних даних щодо осіб, які причетні до готування та вчинення злочинів, стан оперативно-розшукових сил і засобів, а також щодо умов, у яких відбувається діяльність правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю [52, с. 31]. В наступних наукових розвідках формувалися визначення поняття оперативно-розшукової інформації як «відомостей» [145, с. 21–22] «непроцесуальної інформації» [13, с. 57–58; 44, с. 23], «оперативних доказів» [81, с. 7], «фактичних даних, але не доказів» [23, с. 3], «даних про факти» [24, с. 10], що отримуються в результаті виявлення, збирання, обробки, аналізу та оцінки оперативними підрозділами даних про злочини, що задумуються, готуються або вчиняються, осіб, які представляють оперативний інтерес для органів правопорядку, злочинців, що розшуковуються, а також обставини, які мають безпосереднє або потенційне значення для планування та здійснення оперативно-розшукових заходів, а також сприяння попередньому розслідуванню. Серед численних

визначень оперативно-розшукової інформації нашу увагу привернула наукова розвідка В. І. Зажицького питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності через комплексний підхід до їх розв'язання. Так, під оперативно-розшуковою інформацією він запропонував розуміти інформацію, яка здобута за допомогою оперативно-розшукових заходів у сфері та інфраструктурі злочинності. На його думку така інформація може бути стратегічною та тактичною. До стратегічної інформації він відносить відомості, які збираються протягом тривалого періоду часу щодо видів злочинів та правопорушень на території та об'єктах, що обслуговуються, на даний момент та імовірні зміни у цій галузі. Така інформація зосереджується у автоматизованих банках даних, автоматизованих інформаційно-пошукових системах, картотеках, фототеках, колекціях, слідотеках та носить конфіденційний характер. Стратегічна інформація дає можливість здійснювати судження про загальну криміногенну ситуацію на даній території, зміни, які відбуваються, тенденціях у протиправній діяльності, тощо. Вона використовується також для досягнення конкретних цілей – розкриття, розслідування та попередження злочинів, розшуку злочинців, встановлення особистості невідомих громадян та невпізнаних трупів, приналежність майна. Друга категорія оперативно-розшукової інформації – дані тактичного характеру. Вони вказують на конкретних осіб, злочинні спільноти, факти, які підлягають дослідженню та перевірці, і т. п. При чому, як вказує В. І. Зажицький, в контексті нормативних приписів законодавчої регламентації оперативно-розшукової діяльності саме тактична оперативно-розшукова інформація найбільш відповідає етимологічному сенсу терміну «результат». Обґрунтовується це тим, що відомості (фактичні дані), які одержані під час оперативно-розшукових заходів в рамках справи оперативного обліку, провадження по якій ведеться з метою виявлення та розкриття конкретного злочину, а також виявлення та встановлення особи (осіб), які причетні до нього. Саме такі результати оперативно-розшукової діяльності, які матеріалізовані в оперативно-службових документах, надаються органу досудового розслідування, прокурору для використання в інтересах швидкого та повного розкриття

злочинів способами кримінального судочинства [84, с. 141–142]. Звернемо увагу на те, що В. І. Зажицький саме до визначення оперативно-тактичної інформації застосовує термін фактичні дані. Запровадження цього терміну у визначенні оперативно-розшукової інформації в теорії оперативно-розшукової діяльності обґрунтовувалося тим, що в результаті здійснення оперативно-розшукових заходів можуть одержуватися відомості про факти готування, вчинення та приховування злочинів, які мають значення як для роботи по оперативно-розшуковій справі, так і для розслідування злочинів. Так, заходи та засоби оперативно-розшукової діяльності відрізняються за формою, умовами, суб'єктами їх застосування від способів та засобів збирання доказів під час кримінального провадження. Однак, методологічна основа вироблення та застосування і тих й інших спільна – це матеріалістична діалектика, як і мета цих видів пошуково-пізнавальної діяльності – одержання достовірних знань про обставини події злочину [105, с. 92–98; 226, с. 35–73; 17, с. 118–148; 194, с. 9–19; 84, с. 98–128]. Тільки достовірні знання про такі обставини здатні забезпечити прийняття суб'єктами оперативно-розшукової діяльності адекватних реальним подіям рішень і саме за таких умов визначається цінність цього виду діяльності органів правопорядку для безпеки громадян, суспільства та держави. Це у свій час виступило мотивом унормування у ст. 1 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», що завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація не просто відомостей, а фактичних даних, в першу чергу, про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК. І ці нормативні положення безумовно впливають на визначення оперативно-розшукової інформації як результату оперативно-розшукової діяльності. Так, М. М. Перепилиця та В. Ю. Журавльов оперативно-розшукову інформацію визначають як фактичні дані, що мають безпосереднє або перспективне значення для вирішення стратегічних, тактичних і організаційних задач оперативно-розшукової діяльності, які одержані оперативними апаратами гласними та негласними методами з різноманітних джерел, або ж отримані в ході аналітичного опрацювання первинних даних [178, с. 40]. С. В. Албул описує

оперативно-розшукову інформацію як фактичні дані, що мають безпосереднє або перспективне (потенційне) значення для вирішення стратегічних, тактичних і організаційних задач оперативно-розшукової діяльності, одержані оперативними підрозділами гласними і негласними методами із будь-яких не заборонених законом джерел, або отримані в ході аналітичного опрацювання первинних даних [1, с. 53]. О. І. Хараберюш вказував, що оперативно-розшуковою інформацією є сукупність отриманих фактичних даних, що дозволяють достовірно оцінити оперативну обстановку (відомості щодо злочинного середовища і його конкретних проявів та осіб; сили й засоби конкретних суб'єктів оперативно-розшукової діяльності; умови, у яких здійснюється протидія злочинам) і прийняти рішення щодо подальшого їх застосування й використання відповідно до вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [237, с. 21].

Але треба зазначити, що у сучасних наукових публікаціях використовуються й визначення поняття оперативно-розшукової інформації як відомостей, отриманих оперативними підрозділами у встановленому законом порядку щодо ознак вчиненого злочину або такого, що готується, щодо осіб, які вчинили, вчиняють або готують правопорушення, переховуються від органів дізнання, слідства, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, та осіб, які зникли без вісті [див. , наприклад: 30, с. 249]. Такі визначення присутні у роботах, присвячених розкриттю змісту та сутності інформаційного, інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності. Використання денотату «відомості» у визначенні поняття оперативно-розшукова інформація, на нашу думку, тут є цілком виправданим, тому що це дозволяє включати до її об'єму як первинні дані, які одержуються в результаті пошуку і фіксації відомостей про протиправні діяння окремих осіб та груп, з використанням наявних сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності, в інтересах оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування, та потребують перевірки на предмет їх достовірності, так і дані, які після їх обробки, аналізу, інтерпретації, зокрема, шляхом співставлення із іншими,

одержаними під час оперативно-розшукової діяльності даними, визначені як такі, що містять інформацію про факти, які мають стратегічне та/або тактичне значення для оперативно-розшукової діяльності, або достовірність яких не можливо піддати визначенню. Науковцями безумовно вірно зазначається, що тільки достовірна інформація може забезпечити успішне виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. На організаційно-тактичному рівні оперативно-розшукової діяльності такі дані дозволяють ухвалити правильні й безпомилкові рішення щодо правової обґрунтованості фактичної необхідності та можливості здійснення оперативно-розшукової діяльності у певних умовах і стосовно конкретних об'єктів і водночас вони є й безпосередньою інструментальною складовою оперативно-розшукового процесу [157, с. 30], а на стратегічному – забезпечити з використанням можливостей оперативно-розшукової діяльності виявлення, запобігання та припинення злочинів, встановлення та усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню [1, с. 53].

Таким чином, наявні два підходи до визначення оперативно-розшукової інформації у сучасній літературі. При першому оперативно-розшукова інформація визначається у широкому сенсі. І таке визначення забезпечується використанням терміну «відомості» у її понятті, який дозволяє включати до його об'єму як первинні дані, можливість використання яких у інформаційному забезпеченні оперативно-розшукової діяльності на стратегічному, тактичному рівнях потребує з'ясування, так і дані, достовірність яких з'ясована. Такий підхід до визначення поняття оперативно-розшукової інформації виступає важливим компонентом формування теорій інформаційного, інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності та втілення їх у практиці діяльності оперативних підрозділів органів правопорядку. Другий підхід ґрунтується на використанні терміну «фактичні дані». Функція цього терміну у понятті оперативно-розшукової інформації – забезпечити точне описання кінцевого інформаційного продукту, який формується в результаті оперативно-розшукової діяльності та є придатним для використання для забезпечення якісного виконання її завдань, визначених у Законі України «Про оперативно-

розшукову діяльність». Саме такий підхід до розуміння сутності оперативно-розшукової інформації є базовим для теорії використання результатів оперативно-розшукової діяльності, зокрема, під час досудового розслідування.

Друга ж група робіт представляє концепт, що результатом оперативно-розшукової діяльності є матеріали оперативно-розшукової діяльності. Вивчення робіт науковців, у яких розвивалися уявлення про таке розуміння результатів оперативно-розшукової діяльності, привело нас до висновку, що вони формувалися під впливом комплексу чинників.

Першим чинником була практика розкриття та розслідування злочинів за КПК України 1960 року, яка потребувала на розвиток нормативних приписів ст. 104 КПК розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо представлення для використання в доказуванні під час досудового розслідування та в подальшому при судовому розгляді даних, які були одержані під час здійснення оперативно-розшукових заходів в рамках оперативно-розшукових справ як до, так і після порушення кримінальної справи в рамках виконання доручень слідчого на їх проведення.

Другим – це те, що у доктрині кримінального процесу докази представлялися як всякі фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи (ч. 1 ст. 65 КПК України 1960 року). І такі дані можуть міститися тільки у визначених у Законі процесуальних джерелах (ч. 2 ст. 65 КПК України 1960 року). Поєднання фактичних даних та джерел, у яких вони мають міститися, визначалося поряд із дотриманням процесуального порядку їх одержання та фіксування в якості ключових умов для визнання таких даних для доведення фактів, які мали місце та є значимими для прийняття законного та обґрунтованого процесуального рішення. Відповідно процесуальним та іншим документам кримінальної справи надавалося значення основних джерел даних про проміжні та кінцеві результати кримінального провадження. У прагненні наблизити результати оперативно-

розшукової діяльності до наведених уявлень про результати кримінальної процесуальної діяльності в теорії оперативно-розшукової діяльності виник концепт їх розуміння як фактичних даних про готування, вчинення злочинів, які мають міститися у документах оперативно-розшукової справи. Розвиток наукових розвідок у цьому напрямі призвів до формування теорій оперативно-розшукового доказування та оперативно-розшукового документування. В основі першої лежать уявлення про те, що в процесі пошуково-пізнавальної діяльності шляхом застосування комплексів визначених в нормативно-правових актах заходів та засобів, в основі яких лежать чуттєві та раціональні методи пізнання, суб'єкт оперативно-розшукової діяльності може одержати об'єктивні дані про реальні події, пов'язані із готуванням, вчиненням та приховуванням злочинів та осіб, які до них причетні. Такі фактичні дані, за умови дотримання визначеної у законодавстві процедури їх одержання, визначаються як оперативні докази, а діяльність уповноважених осіб, що полягає в отриманні та використанні оперативних доказів для обґрунтування рішень в оперативно-розшуковій справі відповідно до унормованого порядку й форми – оперативним доказуванням. При чому зазначається, що докази в оперативно-розшуковій діяльності за своїм змістом, формою, порядком отримання та спроможністю перевірки їх формування істотно відрізняються від доказів у кримінальному процесі [194, с. 9–12]. Предметом теорії оперативно-розшукового документування також виступають пошуково-пізнавальні компоненти оперативно-розшукової діяльності, однак, в аспекті виявлення та дослідження складових процесу відображення (закріплення, фіксації) уповноваженими службовими особами у документах (матеріалах) оперативно-розшукової діяльності відповідно до вимог нормативно-правових актів достовірних даних про хід та результати оперативно-розшукової діяльності з метою забезпечення належного вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та сприяння вирішенню завдань кримінального процесу [158, с. 425–428; 194, с. 13–14].

Третім чинником було те, що оперативно-розшукова діяльність, будучи проактивною у порівнянні із іншими видами діяльності державних органів

правопорядку, має концентруватися, в першу чергу, на виявленні ознак готування до вчинення злочинів, їх припиненні і недопущенні настання суспільно небезпечних наслідків їх вчинення. Через латентний характер такої протиправної діяльності, який забезпечується застосуванням злочинцями численних способів протидії її виявленню не тільки і не стільки пересічними громадянами, а співробітниками оперативних підрозділів. А це зумовлює домінування в оперативно-розшуковій діяльності негласних над гласними засобами одержання фактичних даних про обставини готування, вчинення та приховування злочинів, так як саме прихований, скритий характер оперативно-розшукових заходів забезпечує можливість задокументувати таку протиправну діяльність злочинців. Однак, наведене оцінюється не тільки як позитивна риса оперативно-розшукової діяльності, а й, на жаль не безпідставно, і така, що містить потенційні ризики зловживань при застосуванні негласних актів пізнання обставин події злочинів [254, с. 210–211].

Осмислення потреб практики розкриття та розслідування злочинів, нормативно-правової регламентації оперативно-розшукової діяльності, зокрема, її функціонального призначення у кримінальному провадженні, а також умов, у яких відбувається формування джерел даних про обставини події злочинів призвело до констатації цілим рядом науковців, що результати оперативно-розшукової діяльності є не просто фактичні дані про події, осіб, що мають не тільки оперативний інтерес, а й значення для доказування у кримінальному процесі. І як щодо оперативно-розшукової інформації, так і щодо матеріалів оперативно-розшукової діяльності сформувалася позиція щодо розуміння їх у широкому та у вузькому сенсі.

У широкому сенсі під матеріалами оперативно-розшукової діяльності розуміють задокументовані відомості про джерела, методи, способи та обставини одержання оперативно-розшукової інформації, а також дані про кримінальні факти та осіб, які причетні до них, які виявлені та зафіксовані на матеріальних носіях з дотриманням під час проведення оперативно-розшукових заходів вимог нормативно-правових актів [див., наприклад: 117, с. 8, 41; 182, с. 275]. Матеріали

оперативно-розшукової діяльності у вузькому сенсі, як правило визначаються як матеріально фіксовані джерела, що виникають у процесі здійснення оперативно-розшукових заходів, які містять фактичні дані про ознаки злочину, причетних до нього осіб, а також інші дані, що сприяють його розкриттю та можуть бути використані для прийняття рішень у кримінальному процесі [див., наприклад: 109, с. 100; 182, с. 275–276; 94, с. 52–53; 42, с. 184].

Наведені підходи до визначення поняття матеріалів оперативно-розшукової діяльності кореспондують із аналогічними широким та вузьким підходами до визначення оперативно-розшукової інформації, які описані нами вище. Значення їхнього існування важко переоцінити, тому що вони дозволяють не тільки здійснювати наукові узагальнення інформаційних процесів, які відбуваються під час здійснення оперативно-розшукової діяльності як на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях уповноваженими органами правопорядку, в цілому або відносно окремих різновидів злочинів, так і на рівні провадження в окремій оперативно-розшуковій справі, а також різновидів, властивостей, якості та значення інформаційних продуктів, які формуються під час цього, для вирішення, визначених у оперативно-розшуковому законодавстві завдань оперативно-розшукової діяльності. В цьому контексті нами оцінюється як корисний для теорії та практики оперативно-розшукової діяльності той факт, що в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» одночасно використані терміни «інформація» (ст. 1, п. 1 ч. 1 ст. 6, ч. 10 ст. 9), «фактичні дані» (ст. 1, ч. 2 ст. 7, п. 4 ч. 1 ст. 9–1, ст. 10), «матеріали оперативно-розшукової діяльності» (ч. 2, 3 ст. 7, ст. 10). Це ніяк не можна розглядати як недоліки цього Закону. Важливим є коректне їх застосування у правозастосовній практиці на основі чіткого розуміння функціонального призначення цих категорій, яке вони виконують як складові конкретних нормативних приписів у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність».

В плані визначення придатності для використання результатів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні під час досудового розслідування злочинів

категорія «матеріали оперативно-розшукової діяльності» є найбільш прийнятною. М. А. Погорецький вірно вказує, що матеріали оперативно-розшукової діяльності з одного боку є формою, у яку зафіксована оперативно-розшукова інформація, а з іншого така інформація є змістом матеріалів оперативно-розшукової діяльності [182, с. 279]. У спеціальній літературі неодноразово здійснювалася систематизація матеріалів оперативно-розшукової діяльності в аспекті їх використання під час досудового розслідування.

Так, В. В. Єгоршин та В. В. Зорін до матеріалів оперативно-розшукової діяльності відносять: 1) оперативно-службові документи, які підтверджують легітимність отримання конкретної інформації, наприклад, здобутої при проведенні опитування, ототожнення особи тощо; 2) оригінали або копії документів, предметів, речовини з підтвердженням факту їх отримання легітимними методами при проведенні таких оперативно-розшукових заходів, як збирання зразків для порівняльного дослідження, перевірка закупівля, контроль поштових відправлень, обстеження приміщень та інших об'єктів; 3) матеріальні об'єкти – носії інформації, отримані за допомогою таких оперативно-розшукових заходів, як прослуховування телефонних переговорів, зняття інформації з технічних каналів зв'язку, спостереження, контрольовані постачання; 4) документи, які відображають результати дослідження предметів, документів, речовини, які здобуті легітимними оперативно-розшуковими заходами і піддані науковому аналізу за допомогою такого оперативно-розшукового методу, як дослідження предметів і документів [173, с. 646–647].

В. І. Галаган до таких матеріалів включає: 1) рапорти уповноважених осіб щодо встановлення в результаті проведення оперативно-розшукової діяльності ознак злочину і підстав для початку кримінального провадження (зазначення обставин вчиненого злочину, прізвища і адреси виявленого потерпілого, свідка; місця знаходження речового доказу чи документу або прилучення їх до рапорту, якщо вони були отримані від громадян або вилучені безпосередньо працівником оперативного підрозділу і т. п.); 2) протоколи, складені оперативним працівником з метою фіксації злочинної діяльності; 3) протоколи про

застосування науково–технічних засобів, у яких вказується час, місце та інші обставини їх виконання, з додаванням фотознімків, аудіо- та відеозаписів; 4) інші документи – пояснення опитаних осіб, результати перевірок по облікам, довідки про результати проведення оперативно-розшукових заходів (поквартирного опитування громадян, повідомлень, зроблених ними по телефону або за допомогою інших засобів зв'язку тощо) [43, с. 363].

М. А. Погорецький матеріали оперативно-розшукової діяльності розділяє на: 1) документи (їх копії), які відповідно до мети та завдань оперативно-розшукової діяльності складені чи отримані уповноваженими на це особами у передбачений законом та відомчими нормативно-правовими актами спосіб і зафіксовані у визначеній ними формі на будь-яких матеріальних носіях (паперових, аудіо-, фото-, відео-, магнітних дисках тощо), які відображають фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, передбачені КК, про їх джерела та інші обставини, що сприяють викриттю цих протиправних діянь, хід отримання даних про них; 3) будь-які предмети, рідини, гази (їх копії, макети, зразки), властивості, якості й стан яких об'єктивно пов'язані зі злочинною діяльністю, які були знаряддям злочину й зберегли на собі його сліди чи були об'єктом злочинних дій розроблюваних осіб, гроші й цінності, нажиті злочинним шляхом, та всі інші матеріальні об'єкти, що можуть бути засобами виявлення злочину, встановлення фактичних обставин злочинної діяльності й виявлення осіб, які до неї причетні; які можуть бути використані як приводи та підстави для початку провадження у кримінальній справі або проведення слідчих дій і прийняття інших процесуальних рішень, а також для отримання фактичних даних, що можуть бути доказами у справі [182, с. 276].

С. С. Кудінов, Р. М. Шехавцов, О. М. Дроздов та С. О. Гриненко під матеріалами оперативно-розшукової діяльності розуміють предмети, документи, отримані або складені уповноваженими особами під час здійснення цієї діяльності, в яких зафіксовані відомості (інформація), що мають значення для ОРД (пояснення, агентурні повідомлення, фотознімки, відеозаписи та ін.). Аналізуючи практику оперативно-розшукової діяльності після реформи

кримінального судочинства 2012 року вони класифікують матеріали оперативно-розшукової діяльності:

1) за характером діяльності з їх отримання розрізняють матеріали, які отримані гласним шляхом та негласним шляхом;

2) за функціональним призначенням (змістом) – матеріали, в яких відображено організаційну роботу зі спрямування та проведення оперативно-розшукової діяльності, та матеріали, в яких зафіксовані результати ОРД;

3) у залежності від характеру носія інформації – документи та предмети;

4) залежно від фіксації результатів оперативно-розшукової діяльності – зафіксовані на матеріальних носіях (оперативні матеріали), та не зафіксовані на матеріальних носіях;

5) в залежності від можливості розсекречення – матеріали, що можуть бути розсекречені у встановленому порядку, та які не підлягають розсекреченню;

6) в залежності від об'єму (обсягу) матеріалів, що будуть використовуватися у кримінальному провадженні – матеріали оперативно-розшукової справи та матеріали оперативно-розшукового заходу;

7) за змістом інформації – матеріали, в яких містяться відомості щодо обставин, що мають значення для кримінального провадження, які можуть бути використані для попередження, виявлення, припинення злочинів, розвідувально-підричних посягань проти України, розшуку осіб, які безвісти зникли, які можуть бути використані для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, а також співробітників органів правопорядку та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з органами правопорядку, та членів їх сімей, які можуть бути використані для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів, та які можуть бути використані для інформування державних органів відповідно до їх компетенції [165, с. 83–87].

В. А. Колесник матеріали оперативно-розшукової діяльності розділяє на види за такими підставами: 1) за змістом та функціональним призначенням щодо їх використання (матеріали, в яких відображено відомості про можливі джерела доказів, або зафіксовані відомості щодо фактичних даних, які можуть бути змістом доказів, чи які за своїм змістом вказують на можливість їх використання для розв'язання тактичних завдань досудового розслідування); 2) залежно від характеру носія інформації (документи, предмети); 3) за характером засобів, які використовувалися під час здійснення оперативно-розшукових заходів для отримання матеріалів оперативно-розшукової діяльності (отримані з використанням спеціальних оперативно-технічних засобів та без їх використання) [109, с. 101–106].

Наведені класифікації репрезентують різні ознаки матеріалів оперативно-розшукової діяльності та є значимими для розкриття особливостей їхнього використання під час досудового розслідування досліджуваних нами злочинів у розділі 2 дисертації. Проте вважаємо за доцільне сконцентруватися на з'ясуванні різновидів матеріалів оперативно-розшукової діяльності, допустимість використання яких під час досудового розслідування витікає із нормативних приписів КПК України.

Важливе значення для з'ясування сутності значення матеріалів оперативно-розшукової діяльності для досудового розслідування має розуміння того, що, як вірно зазначає В. А. Колесник, хоча у абзаці другому ч. 2 ст. 99 КПК України законодавець визначив, що матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті є доказами, такі матеріали слід розуміти як джерела доказів [109, с. 100]. У такому контексті розуміння норми абзацу другого ч. 2 ст. 99 КПК у взаємозв'язку із іншими нормами цієї статті матеріали оперативно-розшукової діяльності набувають значення загальних ознак процесуальних документів джерел доказів у кримінальному провадженні. Але ця стаття не містить вичерпний перелік таких ознак. Вони

також містяться, наприклад, у ст. 104–106, 236, 252 КПК України. Щоб відомості, які містяться у процесуальному документі стали доказами у кримінальному провадженні, вони мають пройти через процедуру їх оцінки, в результаті якої суб'єкт доказування формує судження про те що ці відомості є фактичними даними, які можуть виступати підставою для прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Саме це зумовлює наше звернення при визначенні вимог, яким мають відповідати матеріали ОРД для використання їх під час досудового розслідування злочинів, не тільки до нормативних приписів ст. 99 КПК України, а в цілому до норм, які входять до правового інституту доказування у кримінальному провадженні. Такий підхід призводить до виділення наступних вимог до матеріалів ОРД для використання їх під час досудового розслідування злочинів, які ми розглянемо на прикладі розслідування злочинів, передбачених ст. 212 КК України:

1) вони мають бути зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог оперативно-розшукового, кримінального процесуального та податкового законодавства. Така вимога в першу чергу вказує на обов'язковість дотримання процесуальної форми одержання фактичних даних про обставини події злочину під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. При чому процесуальної форми визначеної у КПК України, дотримання якої чи ні визначає допустимість чи недопустимість одержаних під час оперативно-розшукової діяльності доказів. Це прямо виходить і з нормативних приписів п. 2, 7, 7-1 – 12, 17 ч. 1 ст. 8, а також ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», якими підстави, порядок прийняття процесуальних рішень щодо проведення та безпосереднього здійснення таких оперативно-розшукових заходів як негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних систем, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, контрольована поставка та контрольована і

оперативна закупка товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, створення та використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів, а також використання конфіденційного співробітництва під час їх проведення, визначені відповідно до норм глави 21 КПК України. Відомчі інструкції, що регламентують проведення оперативно-розшукових заходів, затверджені, зокрема, наказами МФ, сформовані згідно із нормами Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України. І в контексті нашого дослідження слід зазначити, що укладачі цих інструкцій при формуванні зразків бланків протоколів оперативно-розшукових заходів, настанов щодо їхнього складання та оформлення додатків до них вірно врахували положення не тільки статті 252 КПК, а й статей 104–106 КПК, тобто норм, які містять загальні вимоги до складання протоколів процесуальних дій та додатків до них.

Проблему для практики використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування злочинів складає те, що у слідчих та прокурорів відсутнє однозначне розуміння того, які саме матеріали оперативно-розшукової діяльності підпадають під ознаки документів джерел доказів, які наведені у ч. 2 ст. 99 КПК України. І розв'язанню цієї проблеми не сприяють публікації у спеціальній літературі, присвячені особливостям використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування окремих різновидів злочинів, у яких по суті ігноруються положення ст. 99 КПК України шляхом вказівок на те, що інформація, яка здобута за допомогою оперативно-розшукових заходів, може набути значення судових доказів тільки у тому випадку, якщо вона введена в кримінальне судочинство процесуальним шляхом, що вони дають змогу формувати докази проведенням слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій [6, с. 106]. Проведене нами опитування співробітників оперативних підрозділів, слідчих показало, що на практиці в першу чергу протоколи оперативно-розшукових заходів та додатки до них визначаються як матеріали оперативно-розшукової діяльності, які

відповідають вимогами КПК. На це вказали відповідно 89% та 92% опитаних респондентів.

Поряд із протоколами оперативно-розшукових заходів та додатків до них, щодо яких як видно з наведених даних опитування має місце в цілому майже однозначна позиція щодо можливості використання їх як джерел доказів у кримінальному провадженні, залишається відкритим питання щодо наявності підстав для використання як джерел доказів матеріалів, отриманих в результаті міжнародного співробітництва під час оперативно-розшукової діяльності відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна (ст. 5–1 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність»), що є особливо актуальним по оперативно-розшуковим справам та кримінальних провадженнях щодо ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Такі матеріали кореспондують з п. 2 абзацу першого ч. 2 ст. 99 КПК України. Відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативний підрозділ у оперативно-розшукових справах має право звертатися у межах своїх повноважень із запитом про надання міжнародно-правової допомоги до правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій. Аналогічна можливість звернутися щодо надання міжнародно-правової допомоги передбачена у Розділі IX КПК України. У кримінальних провадженнях мають місце випадки, коли слідчий ініціює звернення щодо надання міжнародно-правової допомоги шляхом здійснення уповноваженим органом іноземної держави негласних слідчих (розшукових) дій. Ми вже зазначали, що законодавцем по суті визначена однакова процедура прийняття процесуальних рішень щодо оперативно-розшукових заходів, які є однойменними відповідним негласним слідчим (розшуковим) діям. І якщо у оперативно-розшуковій справі за запитом уповноваженого органу у сфері міжнародного співробітництва буде проведений уповноваженим органом правопорядку іноземної держави такий оперативно-розшуковий захід, то ми не вбачаємо проблем щодо визнання його протоколу та

додатків до нього в якості джерел доказів у кримінальному провадженні. Однак, на жаль чинні міжнародні договори про надання взаємної правової допомоги, які діють між Україною та Фінляндською Республікою, Алжирською Народною Демократичною Республікою, Народною Демократичною Республікою Йемен, Народною Республікою Албанією, Іракською Республікою, Туніською Республікою, Республікою Кіпр, Китайською Народною Республікою, Республікою Польща, Литовською Республікою, Республікою Молдова, Естонською Республікою, Республікою Грузія, Латвійською Республікою, Монголією, Канадою, Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії, Грузією, Азербайджанською Республікою, Республікою Узбекистан, Сполученими Штатами Америки, Республікою Казахстан, Соціалістичною Республікою В'єтнам, Республікою Вірменія, Федеративною Республікою Бразилія, Республікою Індія, Республікою Куба, Гонконгом, Спеціальним Адміністративним Районом Китайської Народної Республіки, Корейською Народнo–Демократичною Республікою, Республікою Панама, Республікою Таджикистан, Ісламською Республікою Іран, Арабською Республікою Єгипет, Корейською Народнo–Демократичною Республікою, Туркменістаном, Сирійською Арабською Республікою та уклалися за умов дії КПК України 1960 року, не враховують той факт, що оперативно-розшукова діяльність тепер не може здійснюватися паралельно зі здійсненням кримінального провадження. Аналіз договорів про надання правової допомоги у кримінальних справах між Об'єднаними Арабськими Еміратами, Республікою Сенегал, Демократичною Соціалістичною Республікою Шрі-Ланка, Малайзією, Королівством Таїланд, які були укладені та ратифіковано Україною після набуття чинності КПК України 2012 року свідчить про те що підходи до формування їх змісту не змінилися. У них, як і раніше визначається, що правова допомога охоплює:

- одержання свідчень та заяв від осіб;
- надання інформації, документів, записів та доказів;
- вручення документів;
- виконання запитів про розшук і вилучення;

- передачу осіб під вартою або сприяння явці інших осіб у запитуючу державу для надання показань;
- встановлення місцезнаходження осіб та предметів;
- заходи для виявлення, арешту та конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом;
- іншу правову допомогу, що відповідає цілям договору про надання правової допомоги.

Основною проблемою, яка суттєво ускладнює здійснення міжнародного співробітництва в оперативно-розшукових справах з подальшим використанням результатів такого співробітництва, є те, що у договорах про надання правової допомоги мова йде про співробітництво у кримінальних, а не у оперативно-розшукових справах. Звісно засади взаємності та ввічливості міжнародних відносинах [180, с. 369–375; 232, с. 129–135] забезпечують можливість проведення оперативно-розшукових заходів уповноваженими органами правопорядку іноземних держав, однак, на наш погляд, за відсутності міжнародних угод, у яких прямо визначено право звертатися щодо одержання фактичних даних про обставини готування та вчинення злочину шляхом застосування особливих методів розслідування¹, надання міжнародної правової допомоги у оперативно-розшукових справах є вкрай ускладненим. Саме ця обставина визначається нами в якості причини того, що в міжнародному співробітництві в оперативно-розшуковій діяльності, зокрема, щодо ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), домінує звернення із запитом про надання інформації через Інтерпол або напряму до уповноважених органів правопорядку іноземної держави щодо фізичних, юридичних осіб та обставин, які мають значення для провадження в оперативно-розшуковій справі.

Під час здійснення провадження в оперативно-розшукових справах можуть проводитися ревізії та перевірки. Для досліджуваної нами категорії злочинів

¹ Термін особливі методи розслідування охоплює як оперативно-розшукові заходи так і негласні слідчі (розшукові) дії. – Див. , Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про «особливі методи розслідування» тяжких злочинів, у тому числі терористичних актів» N Rec (2005) 10 від 20 квітня 2005 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_670#Text

проведення податкових перевірок взагалі є характерним. Право оперативного підрозділу порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні, передбачене п. 3 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Щодо оперативних підрозділів податкової міліції їх право брати участь у планових та позапланових податкових перевітках, які пов'язані із веденням оперативно-розшукових справ, передбачене п. 78 ч. 3 ст. 78 Податкового кодексу України. Відповідно акти таких податкових перевірок при системному тлумаченні нормативних приписів абзацу ч. 1, 2 ст. 99 КПК України, п. 3 ч. 1 ст. 8 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», ст. 348, 350 Податкового кодексу України, за умов відповідності планової або позапланової податкової перевірки вимогам ст. 77 або 78 Податкового кодексу України – можуть бути документами джерелами доказів у кримінальних провадженнях;

2) у матеріалах оперативно-розшукової діяльності мають бути зафіксовані фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб. Тут слід мати на увазі, що як свідчать результати опитування співробітників оперативних підрозділів та слідчих, при визначенні відповідності відомостей, які містяться у матеріалах ОРД, реальним подіям що сталися, у 100% випадків співробітники оперативних підрозділів зазначають, що вони спираються на оцінку матеріалів оперативно-розшукової справи, а для слідчих основу такої оцінки та визначення фактичності у даних, які містяться у матеріалах ОРД, складають виключно матеріали кримінального провадження. Відповідно, оціночні судження у свідомості співробітників оперативних підрозділів щодо належності та достовірності даних, які містяться у матеріалах ОРД, у порівнянні із такими ж судженнями слідчого, а так само й прокурора, а в подальшому сторони захисту, суду формуються на різній інформаційній основі. І це створює ситуації, коли не всі твердження співробітників оперативних підрозділів про доведеність тих чи

інших фактів одержують своє підтвердження у кримінальному провадженні [135, с. 239]. М. Є. Шумило, вірно зазначає, що у свідомості суб'єктів доказування сприйняття змісту матеріальних та ідеальних слідів як «відбиття» обставин підготовки, вчинення, а також наслідків злочинної діяльності трансформується в їх свідомості, перетворюючись на суб'єктивне знання невід'ємної індивідуальності доказувача, а також тиском його функціонального та позиційного інтересу процесуального інтерпретатора. Інакше кажучи, вказує він, сукупність доказів підготовчого кримінального провадження – це сума створених *ad casum* (для конкретного разу) знань (фактів) про обставини певної події, які ще самі потребують неупередженого, безпосереднього дослідження судом у межах належної судової процедури [256, с. 46–47]. Щодо судових стадій суд виступає в якості суб'єкта оцінки доказів. Відповідно до вимог ч. 2 ст. 23 КПК України, доказами можуть бути визнані тільки відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом (наприклад, коли особа була допитана на підставах та в порядку, передбаченому ст. 225 КПК України). Сторона обвинувачення, визначаючи матеріали оперативно-розшукової діяльності як документи, що є джерелом фактичних даних, представляє їх до суду як докази обвинувачення. При чому не слід забувати і за сторону захисту. Вона будучи ознайомленою з матеріалами оперативно-розшукової діяльності, які стали складовими кримінального провадження, під час відкриття його матеріалів в порядку ст. 290 КПК України може так само заявити їх перед судом як такі, що містять фактичні дані, які виправдовують обвинуваченого або пом'якшують його відповідальність. Відповідно такі матеріали можуть стати джерелом доказів сторони захисту. Ми погоджуємося із Ю. І. Лозинською, що належить визнати, що законодавець нормативними приписами ст. 23 КПК України запровадив для суду, так би мовити, «нульове» значення доказів сторони обвинувачення та захисту без їх безпосереднього дослідження під час судового розгляду, відмежовуючи в такий спосіб суд від висновків сторін кримінального

провадження і, найперше, від аргументів сторони обвинувачення, оскільки без цього не може йтися про реальну змагальність сторін у суді [134, с. 55].

Визначення наявності у матеріалах оперативно-розшукової діяльності даних, які придатні для використання їх для обґрунтування прийняття кримінальних процесуальних рішень, тобто їх фактичності, прямо пов'язане із з'ясуванням їх достовірності. Це питання є одним з надскладних як у теорії, так і у слідчо-судовій практиці. Доказування у кримінальному провадженні традиційно розглядається у двох аспектах:

– як різновид процесу пізнання, розумова діяльність, що протікає відповідно до законів логіки у певних логічних формах з метою встановлення істини про обставини події злочину та причетних до неї осіб та обґрунтування процесуальних рішень, що приймаються по справі;

– як сукупність взаємопов'язаних процесуальних дій, що чітко здійснюються у встановленому законом порядку, спрямованих на збирання, перевірку, оцінку доказів та використання їх з метою достовірного встановлення обставин кримінальної справи [133, с. 49].

За понад 200 річну історію розвитку міжгалузевої теорії доказів здійснювалися численні спроби з позицій теорії кримінального процесу, криміналістики, юридичної психології виділити та інтерпретувати алгоритми розумової оціночної діяльності суб'єктів доказування щодо формулювання тверджень про відповідність знань, одержаних при здійсненні процесуальних дій як на досудових так і на судових стадіях кримінального провадження, реальним подіям, що сталися. Ми не будемо заглиблюватися у аналіз історії розвитку та сучасних концепцій визначення достовірності доказів, а звернемо увагу на позицію Ю. І. Лозинської, яка на підставі такого аналізу через призму чинного вітчизняного кримінального процесуального законодавства та практики його застосування, визначила, що як значущі для окреслення поняття достовірності доказів у кримінальному провадженні є такі положення:

– визначення одержаних фактичних даних як достовірних відбувається в результаті перевірки та оцінки доказу на предмет наявності або відсутності

внутрішніх протиріч, тобто інформаційних блоків, які є його компонентами та не узгоджуються між собою (наприклад, в обстановці на місці події відсутні сліди, які мали би залишитися у разі вчинення злочину певним способом; особа під час допиту змінює свої показання щодо тих чи інших обставин, що є предметом допиту) та супутніх їм одержанню проявів в актах поведінки і показаннях осіб дисимуляції (утаювання чогось), які простежуються в ході процесуальних дій як такі, що не узгоджуються зі встановленими фактичними даними про конкретну подію і потребують гіпотетичного та ретельного системно-структурного дослідження з метою встановлення їх походження та суті виявлених неузгодженостей, зовнішніх протиріч, тобто неузгодженостей з іншими доказами, зібраними у справі, неточностей та прогалин;

– достовірність як властивість доказу констатується у формі судження, яке стає елементом внутрішнього переконання суб'єкта доказування (слідчого, прокурора, слідчого судді, судді) щодо відповідності «поза розумним сумнівом» фактичних даних реальним подіям, які є предметом кримінального провадження, та виступає одним з елементів його дій щодо обґрунтування прийняття процесуального рішення.

Таким чином, під достовірністю доказу Ю. І. Лозинська пропонує розуміти його властивість, яка набуває зовнішнього вияву у формі судження, сформульованого в результаті оцінки доказу на предмет наявності або відсутності внутрішніх, зовнішніх протиріч з іншими доказами у кримінальному провадженні, неточностей, прогалин та їх змісту, в якому констатована поза розумним сумнівом повна відповідність конкретних даних реальним фактам та обставинам, що мають значення для кримінального провадження [134, с. 94–95]. Таке розуміння достовірності доказів звертає увагу на те, що формування даних, які містяться у матеріалах оперативно-розшукової діяльності, як доказів у кримінальному провадженні, як і доказів з інших джерел, відбувається в результаті їх перевірки проведенням процесуальних дій пошуково-пізнавального характеру в першу чергу під час досудового розслідування. Без цього не може бути одержана об'єктивна інформація для прийняття якісних кримінальних

процесуальних рішень як на стадії досудового розслідування так і судового розгляду;

3) відомості про факти, які містяться у матеріалах ОРД мають бути перевірені та підтверджені проведенням слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій під час досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 212 КК України. Ця вимога генетично пов'язана із попередньою (щодо з'ясування належності та достовірності даних, джерелом яких є такі матеріали), і її дотримання забезпечує збирання достатньої для прийняття процесуального рішення у кримінальному провадженні сукупності доказів. Якщо можливість використання як доказів матеріалів оперативно-розшукової діяльності пов'язувати тільки із встановленням того, що вони були отримані в порядку, передбаченому КПК України, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», як це пропонує О. В. Геселев [46, с. 30], то виникає питання, як без такої перевірки можна встановити дотримання процесуальної форми одержання даних про обставини, які мають значення для кримінального провадження, а також з'ясувати достовірність таких даних шляхом спростування розумних сумнівів щодо доведеності тих чи інших фактів матеріалами оперативно-розшукової діяльності, які природньо виникають під час руху пошуково-пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні від невідомого до відомого про обставини події злочину. Очевидно, що тільки перевірка даних, які містяться у матеріалах оперативно-розшукової діяльності, проведенням інших процесуальних дій та взаємним співставленням їх результатів може дати підстави для формування сукупності допустимих та достовірних доказів;

4) матеріали ОРД для використання їх в доказуванні мають бути обов'язково розсекречені. Така умова прямо витікає з положень ч. 12 ст. 290 КПК України, згідно з якими якщо сторона обвинувачення не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень цієї статті, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази. Але у порівнянні із результатами негласних слідчих (розшукових) дій, процедура використання

результатів яких визначена у Розділах IV та V Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом ГП України, МВС України, СБ України, Адміністрації ДПС України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5, процедура прийняття рішення про використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні, про можливість якої йде мова у абзаці другому ч. 2 ст. 99 КПК України, зокрема щодо розсекречення протоколів оперативно-розшукових заходів, додатків для них, належним чином не унормована. Так, у ч. 2 ст. 8 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено, що прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, подання та розгляд відповідних клопотань, проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація та використання їх результатів, проведення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді та інші питання їх проведення регулюються згідно з положеннями глави 21 КПК України з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом, щодо мети проведення оперативно-розшукових заходів, суб'єкта ініціювання та проведення цих заходів, обґрунтування клопотання про їх проведення та підстав для його задоволення слідчим суддею, використання результатів оперативно-розшукових заходів та інших питань, обумовлених специфікою мети їх проведення. Однак, ст. 256 КПК України містить положення лише загального характеру щодо того, що протоколи проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. Очевидна недостатність таких нормативних приписів для режиму таємного діловодства, у якому здійснюється одержання та фіксування відомостей, які мають значення для кримінального провадження, під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, виступила спонукою для розробки вказаної вище

Інструкції. Але Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні не є складовою глави 21 КПК України і відповідно утворилася прогалина у нормативно-правовій регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні. На цю прогалину і відповідно відсутність чітко визначених підстав та порядку для розсекречення матеріалів оперативно-розшукової діяльності для використання їх як приводів та підстав для початку досудового розслідування (п. 1 ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») або для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні (п. 2 ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») та для розслідування злочинів, розшуку злочинців вказали 82% з числа опитаних співробітників оперативних підрозділів податкової міліції та 86% слідчих. І ця проблема усвідомлюється і співробітниками інших органів правопорядку, зокрема, 86% опитаних нами співробітників оперативних підрозділів та 91% слідчих Національної поліції також вказали на потребу мати нормативно-правовий акт, який би містив чітку і системну регламентацію порядку використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні за кожним із випадків, передбачених у ст. 10 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», з урахуванням нормативних приписів глави 21 КПК України (див. Додаток А). Очевидно із цим пов'язані і дані про те, що на практиці домінує надання оперативним підрозділом документів, одержаних з відкритих джерел, разом із рапортом співробітника оперативного підрозділу як приводів та підстав для початку досудового розслідування (на це вказали 92% з опитаних співробітників оперативних підрозділів податкової міліції, 95% співробітників оперативних підрозділів Національної поліції та 90% слідчих податкової міліції і відповідно 96% слідчих Національної поліції). Розсекречення протоколів оперативно-розшукових заходів та додатків до них з подальшим наданням їх органу досудового розслідування для долучення до матеріалів кримінального провадження як джерел фактичних даних про обставини злочину відбувалося у

практиці 35% опитаних співробітників оперативних підрозділів податкової міліції, 31% слідчих податкової міліції, 22% співробітників оперативних підрозділів Національної поліції та 17% слідчих Національної поліції (див. Додаток А).

Потреба у розробці та затвердженні міжвідомчого нормативно-правового акту з питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні обумовлена й тим, що оперативно-розшукові заходи є поряд із негласними слідчими (розшуковими) діями різновидом передбачених вітчизняним законодавством «особливих методів» розслідування. Відповідно до підпункту 7 п. в Розділу II «Використання особливих методів на державному рівні» Додатку до Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про «особливі методи розслідування» тяжких злочинів, у тому числі терористичних актів» N Rec (2005) 10 від 20.04.2005 держави-члени повинні, в принципі, вжити належних законодавчих заходів, що дозволяють подання доказів, отриманих в результаті використання особливих методів розслідування, у суді [202; 270]. Чого у порівнянні із нормативно-правовою базою використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій щодо оперативно-розшукових заходів не має. А це оцінюється нами як напрям за яким має в подальшому розвиватися нормативно-правова база використання результатів оперативно-розшукової діяльності у під час досудового розслідування та на наступних стадіях кримінального провадження.

Але такий підзаконний нормативно-правовий акт щодо процедури розсекречення результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування злочинів має спиратися на відповідні базові положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Як приклад формулювання таких положень можна розглядати норми ст. 22, 42 та 43 проекту Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» №1229 від 02.09.2019. Стаття 22 цього проекту в цілому кореспондує з положеннями ст. 10 чинного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а ст. 42 проекту – п. 14 ч. 1 ст. 8, ст. 11 Закону. В контексті новел у нормативно-

правовій регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності представляють інтерес положення ст. 43 «Порядок розсекречення та використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні» проекту Закону №1229 [196]. Нами в цілому позитивно оцінюється пропозиція унормувати порядок та підстави засекречування та розсекречування матеріалів оперативно-розшукової діяльності, порядок передання розсекречених та нетаємних матеріалів оперативно-розшукової діяльності. Але, укладачі цього проекту Закону, визначаючи у ч. 3 ст. 43, що рішення про розсекречення матеріалів оперативно-розшукової діяльності приймає тільки керівник оперативного підрозділу, упустили те, що до матеріалів оперативно-розшукової діяльності відносяться і процесуальні рішення слідчого судді, на підставі яких проводяться оперативно-розшукові заходи у оперативно-розшукових справах. Рішення про розсекречення таких ухвал слідчого судді вповноважені приймати тільки службові особи режимно-секретного органу, де працює службова особа, яка надала гриф обмеження доступу, у останньому випадку суду. Керівник оперативного підрозділу очевидно не може мати повноважень зобов'язувати суд розсекречувати ухвалу слідчого судді на дозвіл на проведення оперативно-розшукового заходу у оперативно-розшуковій справі, яка є у провадженні у його оперативному підрозділі. Залишати без уваги цей момент на законодавчому рівні на наше переконання тільки частково вирішити проблему з формуванням матеріалів оперативно-розшукової діяльності як джерел доказів у кримінальному провадженні. При чому, аналогічна проблема є й щодо нестабільної практики з розсекречення ухвал слідчих суддів щодо надання дозволів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, відсутність ознайомлення з якими сторони захисту порядку ст. 290 КПК України та не надання їх суду призводить до визнання протоколів негласних слідчих (розшукових) дій як недопустимих доказів у кримінальному провадженні [192; 189; 234]. Н. О. Антонюк, узагальнюючи аргументи щодо таких рішень суду, вказує, що Велика Палата Верховного Суду звернула увагу на цю проблему і

констатувала, що згідно з національним законодавством, а також прецедентною практикою ЄСПЛ можуть виникати такі ситуації, коли протоколи негласних слідчих (розшукових) дій відкриті для сторони захисту, а дозвільні документи на їх проведення не відкриті та не можуть бути розсекречені з об'єктивних підстав за рішенням уповноваженого на це суб'єкта (комісії) до передання справи до суду, а тому можуть бути розкриті пізніше. Також Велика Палата Верховного Суду звернула увагу на те, що процесуальні документи про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій не є самостійним доказом. Відповідно до ст. 84 КПК України доказами є фактичні дані, отримані в передбаченому цим кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя й суд установлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. А процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Процесуальні ж документи, які стали підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій, не є документами в розумінні ч. 2 ст. 99 КПК України, оскільки не містять зафіксованих і зібраних оперативними підрозділами фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб або групи осіб. Отже, процесуальні документи про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії (у тому числі й відповідна ухвала слідчого судді) повинні досліджуватися під час розгляду справи в суді з метою оцінки допустимості доказів, здобутих у результаті негласних слідчих (розшукових) дій (оперативно-розшукових заходів – *Л. М.*) [5]. Але, як вірно зазначає І. В. Басиста, перед дослідженням таких процесуальних документів в суді прокурор, одержавши ту ж розсекречену ухвалу слідчого судді, має на виконання вимог ч. 11 ст. 290 КПК України відкрити ці одержані ним додаткові матеріали сторони захисту. Інакше буде порушене право обвинуваченого на захист [10, с. 72–73]. Вважаємо, що стабільність практики та своєчасність розсекречення як ухвал слідчих суддів про надання дозволів на проведення оперативно-розшукових заходів так і негласних слідчих (розшукових) дій має забезпечити унормування на законодавчому рівні алгоритму, у якому при

прийнятті рішення керівником оперативного підрозділу щодо розсекречення матеріалів оперативно-розшукової діяльності або при прийнятті прокурором рішення про використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні голова суду, слідчий суддя якого ухвалою дозволив проведення оперативно-розшукового заходу/негласної слідчої (розшукової) дії, при отриманні звернення від відповідного керівника оперативного підрозділу чи прокурора щодо розсекречення ухвали слідчого судді має прийняти рішення про її розсекречення. Таке рішення голова суду має прийняти протягом трьох днів з дня одержання звернення про розсекречення ухвали слідчого судді для забезпечення, з одного боку, достатнього часу для з'ясування режимно-секретним органом суду підстав для розсекречення, а з іншого – оперативності надання розсекречених ухвал оперативному підрозділу для подальшого скерування її органу досудового розслідування. Аналогічно треба передбачити й щодо процесуальних рішень прокурора про проведення у оперативно-розшукових справах контрольованої поставки та контрольованої і оперативної закупки товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності, контрольованого вчинення протиправних діянь, перелік яких наведений у п. 7-1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

На підставі викладеного пропонується ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» доповнити ч. 2 у такій редакції:

«При прийнятті рішення керівником оперативного підрозділу про розсекречення матеріалів оперативно-розшукової діяльності для використання їх у кримінальному провадженні таке рішення оформлюється відповідно до вимог законодавства у сфері охорони державної таємниці. У випадках, коли оперативно-розшукові заходи були проведені на підставі процесуального рішення прокурора або слідчого судді, керівник оперативного підрозділу звертається щодо розсекречення цього процесуального рішення до відповідного керівника органу прокуратури або голови суду. Керівник органу прокуратури, голова суду має протягом трьох днів розглянути таке звернення керівника

оперативного підрозділу та прийняти рішення про розсекречення, чи за наявності передбачених у законодавстві підстав, про відмову в розсекреченні процесуального рішення щодо проведення оперативно-розшукового заходу. Про відповідне рішення керівник оперативного підрозділу повідомляється негайно.»

А ст. 256 КПК України ч. 4 у такій редакції:

«При прийнятті рішення прокурором про використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, якщо не має загрози розголошення державної таємниці, процесуальні рішення щодо їх проведення, клопотання щодо їх проведення, протоколи, додатки до них мають бути розсекречені у встановленому законодавством порядку. У випадках, коли процесуальне рішення щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії було ухвалене слідчим суддею, прокурор звертається щодо розсекречення цієї ухвали до голови суду, слідчий суддя якого ухвалив таке рішення. Голова суду має протягом трьох днів розглянути таке звернення прокурора та прийняти рішення про розсекречення чи, за наявності передбачених у законодавстві підстав, про відмову в розсекреченні ухвали слідчого судді про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Про відповідне рішення керівник прокурор повідомляється негайно.» [135, с. 237–242; 138, с. 59–62]

Висновки до першого розділу

1. Аналіз наявного наукового доробку щодо розкриття питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) свідчить, що їх висвітлення потребує з'ясування генези сучасного правового інституту використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування, поняття, різновидів та особливостей формування результатів оперативно-розшукової діяльності для використання під час досудового розслідування за оперативно-розшуковим та кримінальним процесуальним законодавством після реформи кримінального судочинства 2012 року. Це забезпечує визначення особливостей формування

джерел інформації про ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та можливості одержання з них фактичних даних та інших відомостей, які мають значення для досудового розслідування цих злочинів, проведенням оперативно-розшукових заходів, для подальшого використання під час проведення окремих процесуальних дій, розшуку у цій категорії кримінальних проваджень.

2. Результати дослідження генези правового інституту використання результатів оперативно-розшукової діяльності стали підставою до перегляду традиційної для теорії оперативно-розшукової діяльності періодизації історії розвитку нормативно-правової регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності через її неповноту. У підсумку виділено шість етапів такої генези.

Перший етап розвитку нормативно-правової регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності був до 1864 року. Його характерною рисою було об'єднання в одному державному органі повноважень на здійснення негласних розшукових дій та попереднє розслідування злочинів без чіткого розмежування між цими формами діяльності органів правопорядку, що призводило до численних зловживань при використанні результатів негласних розшукових дій під час доказування у кримінальних справах.

Початок другого етапу пов'язаний із набуттям чинності СКС Російської Імперії у 1864 році. В контексті прагнення забезпечити встановлення істини про обставини події злочину та причетних до неї осіб на засадах гласності, усності, змагальності, гуманізму, участі суспільного елемента, незалежності судової влади, самостійності її органів, раціонального розподілення їх функцій, вільної оцінки доказів, простоти, швидкості процесу відбулося розмежування розшуку, здійснення якого було включено до повноважень органів дізнання, та досудового слідства, провадження якого покладалося на судових слідчих. У розділенні дізнання та досудового слідства, посиленні інституту прокурорського нагляду вбачалося забезпечення об'єктивності, якості досудового розслідування та мінімізація зловживань, які могли бути під час розшукових дій. При чому, таким

засобам розшуку як словесним розпитам, негласному спостереженню був наданий процесуальний статус, хоча нормативно-правової регламентації прийняття процесуальних рішень, проведення та використання їх результатів не містилося у СКС Російської Імперії.

Третьому дали старт події Жовтневого перевороту 1917 року. У цей період у порівнянні із попереднім відбувся регрес у забезпеченні дотримання прав та свобод людини у кримінальному провадженні. З кримінально-процесуального законодавства зникли нормативні приписи щодо наявності повноважень у органів правопорядку з метою забезпечення виконання завдань кримінального судочинства здійснювати оперативно-розшукові заходи. Підстави та порядок здійснення оперативно-розшукової діяльності визначалися відомчими наказами, які не містили механізмів дієвого зовнішнього контролю за проведенням оперативно-розшукових заходів. Це, в умовах підпорядкування оцінки доказів політичній доцільності, яка допускала притягнення до кримінальної відповідальності осіб на підставі повідомлень від конфідентів без їх належної перевірки, сформувало системну негативну практику притягнення осіб до кримінальної відповідальності на підставі матеріалів оперативно-розшукової діяльності.

Четвертий етап розпочався з прийняттям КПК України 1960 року. У цей період через домінування процесуальної форми одержання доказів вбачалося забезпечити отримання достовірних знань про обставини події злочину при дотриманні прав учасників кримінального провадження. Розпочався процес поступового набуття процесуального статусу окремими оперативно-розшуковими заходами через визначення можливості їх проведення органом дізнання під час досудового розслідування злочинів з метою встановлення осіб, які вчинили злочин, та забезпечення доказування їх провини. Однак, кримінально-процесуальний закон так і не одержав нормативних приписів щодо використання в доказуванні результатів оперативно-розшукових заходів.

Початок п'ятого етапу пов'язаний з прийняттям Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у 1992 році. В результаті відбулося

комплексне унормування оперативно-розшукової діяльності, компонентами якого було визначення правових основ, завдань, підстав здійснення та завершення оперативно-розшукової діяльності, повноважень оперативних підрозділів органів правопорядку, гарантій законності при їх реалізації, зокрема, через інститут прокурорського нагляду, та напрямів використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності. У цей період в рамках малої судової реформи 2000 року, проведеної на виконання взятих нашою державою перед Європейським Союзом міжнародних зобов'язань у сфері захисту прав і свобод людини, до КПК України 1960 року були внесені зміни, які передбачили судовий контроль за проведенням окремих оперативно-розшукових заходів, а також що протоколи оперативно-розшукових заходів з відповідними додатками є джерелами доказів, хоча вимоги до їх оформлення та порядок надання органу досудового розслідування залишився без унормування у КПК України.

Реформа кримінального судочинства 2012 року дала початок шостому етапу нормативно-правової регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні, який триває до теперішнього часу. У оперативно-розшуковому та кримінальному процесуальному законодавстві відбулася подальша реалізація європейських стандартів використання спеціальних методів розслідування та їх результатів у кримінальному провадженні. Зокрема, визначені процедурні вимоги до прийняття рішень щодо проведення, пошуково-пізнавальні можливості та оформлення результатів оперативно-розшукових заходів, які є ідентичними вимогам передбаченим у главі 21 КПК України для негласних слідчих (розшукових) дій. А це дозволило встановити у абзаці другому ч. 2 ст. 99 КПК України, що матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам КПК України, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як документи джерела доказів.

3. В теорії оперативно-розшукової діяльності категорія «оперативно-розшукова інформація» виступає базовою для визначення результатів оперативно-розшукової діяльності. Об'єм її поняття залежить від рівня її узагальнення – стратегічного, що охоплює дані, одержані, систематизовані та проаналізовані уповноваженими оперативними підрозділами органів правопорядку щодо окремих різновидів злочинів, які вчиняються протягом певного періоду часу та території чи/та об'єктах, що ними обслуговуються, та виступають з одного боку джерелом знань про криміногенну ситуацію, ефективність застосування сил, засобів оперативно-розшукової діяльності, тощо, а з іншого, будучи зосередженими у автоматизованих інформаційних системах, – джерелом відомостей про конкретні факти злочинної діяльності для використання їх під час провадження по оперативно-розшуковим справам, або тактичного, що охоплює дані, які безпосередньо одержані та використовуються в рамках оперативно-розшукових справ. Визначення в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, одержаної оперативно-розшукової інформації як фактичних даних, є одним з ключових критеріїв її придатності для використання для забезпечення якісного виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, визначених у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також під час досудового розслідування злочинів.

Категорія «матеріали оперативно-розшукової діяльності» виконує функцію денотату матеріально відображеної у визначених оперативно-розшуковим, кримінальним процесуальним законодавством формах оперативно-розшукової інформації, яка є результатом оперативно-розшукової діяльності. Через цю категорію, яка забезпечує поєднання фактичних даних та джерел, у яких вони мають міститися, законодавець у нормативних приписах ст. 8, 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та абзацу другого ч. 2 ст. 99 КПК України забезпечив формування вимог до результатів оперативно-розшукової діяльності для їх використання в доказуванні у кримінальному провадженні, які є ідентичними до вимог, яким мають

відповідати докази для доведення фактів, які мали місце та є значимими для прийняття законного та обґрунтованого процесуального рішення.

Системний аналіз оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства свідчить, що матеріалами оперативно-розшукової діяльності, які можуть бути визнані документами джерелами доказів у кримінальних провадженнях по ст. 212 КК України, є протоколи оперативно-розшукових заходів з додатками до них, документи, одержані в рамках міжнародного співробітництва у сфері оперативно-розшукової діяльності, та акти податкових перевірок, проведених на підставі даних оперативно-розшукової діяльності податкової міліції. Інші документи, які були одержані в рамках провадження по оперативно-розшуковій справі, можуть виступати в якості джерел орієнтуючої інформації для проведення процесуальних дій під час досудового розслідування цих злочинів.

4. Нормативні приписи, які визначають параметри, яким мають відповідати результати оперативно-розшукової діяльності для їх використання під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових) платежів, містяться у нормах КПК України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», податкового законодавства, а також у міжнародно-правових актах у сфері протидії злочинності, які визначають підстави, порядок здійснення та оформлення дій, які можуть бути проведені у оперативно-розшукових справах щодо даної категорії злочинів, спрямованих на одержання фактичних даних про них. Для того щоб матеріали оперативно-розшукової діяльності могли бути використані в доказуванні у кримінальному провадженні: 1) вони мають бути зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України; 2) у них мають бути зафіксовані фактичні дані про готування, вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) окремих осіб та груп осіб; 3) відомості про факти, які містяться у матеріалах ОРД мають бути перевірені та підтверджені проведенням слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій під час досудового розслідування

злочину, передбаченого ст. 212 КК України; 4) матеріали ОРД для використання їх в доказуванні мають бути обов'язково розсекречені. Процесуальні рішення щодо проведення оперативно-розшукових заходів хоча й не містять результатів оперативно-розшукової діяльності, але для забезпечення їх оцінки на предмет допустимості, мають бути також розсекречені. Виконання цих вимог забезпечує формування матеріалів оперативно-розшукової діяльності як джерел доказів під час досудового розслідування злочинів. Формування ж матеріалів оперативно-розшукової діяльності як джерел даних, що має орієнтуюче значення для досудового розслідування, завершується під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, вони не потребують набуття встановленої у кримінальному процесуальному законодавстві для доказів процесуальної форми.

Визначення того, що матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть бути використані як джерела інформації, що має орієнтуюче чи доказове значення під час досудового розслідування, має відбуватися у взаємодії між оперативним підрозділом, слідчим та прокурором. Судження щодо доказового значення під час досудового розслідування фактичних даних, які містяться у таких матеріалах, є прерогативою слідчого та прокурора, а під час судового розгляду – суду. Саме вони мають процесуальні повноваження приймати процесуальні рішення та визначати, які саме фактичні дані є належними, допустимим, достовірними та можуть у своїй сукупності бути підставами для цього.

5. Для оптимізації нормативно-правової регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності через зміни, які відбулися у оперативно-розшуковому та кримінальному процесуальному законодавстві у 2012 році, доцільно внести зміни до двосторонніх угод щодо надання взаємної правової допомоги, які укладені Україною з іншими державами шляхом включення до їх змісту можливість надання її при здійсненні провадження не тільки у кримінальних, а й у оперативно-розшукових справах. А для забезпечення відкриття всіх матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які надані оперативним підрозділом для використання в доказуванні під час

досудового розслідування, а також матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій під час виконання вимог ст. 290 КПК України пропонується унормувати на законодавчому рівні для оперативно-розшукових заходів у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», а для негласних слідчих (розшукових) дій у КПК України алгоритм, у якому при прийнятті рішення керівником оперативного підрозділу щодо розсекречення матеріалів оперативно-розшукової діяльності або при прийнятті прокурором рішення про використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні голова суду, слідчий суддя якого ухвалою дозволив проведення оперативно-розшукового заходу/негласної слідчої (розшукової) дії, при отриманні звернення від відповідного керівника оперативного підрозділу чи прокурора щодо розсекречення ухвали слідчого судді має прийняти рішення про її розсекречення чи відмову у розсекреченні, за наявності підстав для цього. Для випадків, коли приймалося рішення прокурора про проведення у оперативно-розшукових справах контрольованої поставки та контрольованої і оперативної закупки товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності, контрольованого вчинення протиправних діянь, перелік яких наведений у п. 7-1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», має бути унормована процедура розгляду питання керівником відповідної прокуратури щодо розсекречення таких процесуальних рішень за зверненням керівника оперативного підрозділу.

Розділ 2. Особливості використання фактичних даних та інших відомостей, які мають значення для досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), одержаних під час оперативно-розшукової діяльності

2.1. Обставини, які підлягають з'ясуванню по оперативно-розшуковим справам щодо протиправної діяльності, спрямованої на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)

Важливе методологічне значення для організації роботи по конкретній оперативно-розшуковій справі має чітке усвідомлення як співробітником так і керівником оперативного підрозділу того, який комплекс обставин, які свідчать про готування вчинення злочину має бути встановлений для забезпечення в подальшому своєчасного припинення протиправної діяльності осіб або груп осіб та притягнення їх до кримінальної відповідальності. Знання про такі обставини забезпечує цілеспрямованість, повноту та об'єктивність пошуково-пізнавальної діяльності у оперативно-розшуковій справі, так і у подальшому у кримінальному провадженні, яке розпочинається на підставі її матеріалів.

Перед тим як визначити перелік обставин, які підлягають з'ясуванню під час провадження по оперативно-розшуковим справам щодо протиправної діяльності, спрямованої на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), в першу чергу, постає питання щодо співвідношення такого переліку з переліком обставин, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, передбачені у ст. 212 КК України.

У теорії кримінального процесу перелік обставин, які підлягають доказуванню, розглядаються в рамках категорії предмет доказування, тобто реальних подій (фактів), на які спрямована пошуково-пізнавальна діяльність суб'єктів доказування та які мають бути встановлені для прийняття судом рішення у справі. Так, автор першої роботи з теорії доказів у кримінальному провадженні І. Бентам, вплив якого на становлення сучасної теорії доказів як у

нашій державі так і за кордоном важко переоцінити, вказував: «Щоб переконатися у відповідності власних дій до закону суддя у кожній справі повинен розглянути дві обставини, одне – це питання факту, а інше – питання права. Перше полягає в тому, щоб переконатися, що відомий факт існував у відомому місці та у певний час, друге полягає в тому, щоб переконатися, що закон встановив те чи інше правило, яке застосовується до цього приватного випадку» [175, с. 10]. За понад сто років по тому у вітчизняній теорії кримінального процесу Г. М. Міньковський та В. Г. Танасевич сформулювали визначення предмету доказування, яке стало загальновизнаним, а саме, що ним є система обстави, які виражають властивості та зв'язки події, що досліджується, які є суттєвими для правильного вирішення кримінальної справи та реалізації у кожному конкретному випадку завдань судочинства. І встановлення таких обставин може здійснюватися тільки шляхом процесуального доказування, тобто за допомогою передбачених законом засобів та способів [226, с. 139]. Ці положення, сформульовані через призму осмислення положень КПК України 1960 року, не втратили актуальності і за КПК України 2012 року. Але ситуація із комплексом засобів та способів доказування за КПК України 2012 року дещо інша. З унормуванням у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» порядку проведення окремих оперативно-розшукових заходів за нормативними приписами глави 21 КПК України та встановлення у абзаці другому ч. 2 ст. 99 КПК України 2012 року, що матеріали таких заходів є документами джерелами доказів у кримінальному провадженні (див. докладно підрозділ 1.3 дисертації) виникли підстави для переосмислення змісту та структури предмету пошуково-пізнавальної складової оперативно-розшукової діяльності у співвідношенні із її завданнями. За такої нормативно-правової регламентації оперативно-розшукових заходів не можна не враховувати потенціал використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності під час кримінального провадження.

Проведене нами опитування співробітників оперативних підрозділів та слідчих податкової міліції та Національної поліції показало, що на практиці не має однозначного та загально прийнятого погляду на комплекс обставин, які

підлягають з'ясуванню під час провадження по оперативно-розшуковій справі. Такі дані були одержані нами в результаті постановки питання в анкеті, яке передбачало самостійне визначення переліку обставин, які підлягають з'ясуванню під час провадження по оперативно-розшуковим справам щодо окремого злочину. Співробітники оперативних підрозділів переважно визначали обставини готування/вчинення злочину (85% – податкової міліції, 81% – Національної поліції), відомості щодо особи або групи осіб, причетних до готування/вчинення злочину (85% – податкової міліції, 81% – Національної поліції), але щодо інших обставин такої однотайності не було. Так, що необхідно здійснювати дії, спрямовані на одержання даних про матеріальну шкоду визначили 62% співробітників оперативних підрозділів. Щодо цієї обставини зазначимо, що якщо виділити відповіді співробітників оперативних підрозділів податкової міліції, то 85% з їх числа вказали її, як необхідну для з'ясування, що очевидно продиктовано вимогами до кваліфікації злочинів для початку кримінального провадження по злочинах, які є підслідними органам досудового розслідування органів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства. Звертає увагу на себе те, що визначення такого переліку обставин співробітниками оперативних підрозділів пов'язане з необхідністю зібрати дані, які є достатніми для початку кримінального провадження. На це вказали 100% опитаних (див. Додаток А). І хоча домінуюча більшість цих респондентів вказали на те, що дані про такі обставини є значимими й для подальшого досудового розслідування, однак, не конкретизація у відповідях всього комплексу обставин, які можуть мати значення для доказування у кримінальному провадженні, інтерпретується нами як індикатор того, що співробітники оперативних підрозділів якщо і представляють, то не в повній мірі реалізують у своїй практичній діяльності потенціал оперативно-розшукової діяльності щодо одержання фактичних даних, матеріальних об'єктів, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні. Ці висновки підтверджуються вибіркоvim інтерв'юванням опитаних співробітників оперативних підрозділів та власним досвідом роботи дисертанта керівником

оперативних підрозділів податкової міліції. Опитані нами слідчі не продемонстрували наявності більш чітких уявлень про обставини, які підлягають з'ясуванню у оперативно-розшукових справах. Так 17% опитаних слідчих зазначали, що такі обставини мають визначатися виходячи із особливостей складу злочину, щодо готування вчинення якого розпочата оперативно-розшукова справа, а 30% вказували, що такими обставини містяться у ст. 91 КПК України та у диспозиції статті КК України, під ознаки якого підпадають протиправні дії осіб. 10% слідчих, наводили перелік таких обставин, включаючи у нього обставини події злочину, дані про особу злочинця, його співучасників, а 16%, що не можуть навести такий перелік, зокрема, через його відсутність у законодавстві. Аналіз результатів анкетування та інтерв'ювання вказує на потребу теоретичної розробки цього питання на підставі положень чинного законодавства.

Так, у ч. 1 ст. 91 КПК України визначено перелік обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, однак, автоматично його переносити у сферу оперативно-розшукової діяльності по оперативно-розшуковій справі не можна. Очевидно, що цілий ряд обставин, які наведені у цій нормі, не можуть бути встановлені у оперативно-розшуковій справі, наприклад, винуватість обвинуваченого, коли повноважень на формулювання обвинувачення співробітники оперативних не мають, розмір процесуальних витрат, яких ще не має, тощо. Перелік обставин, наведених у ч. 1 ст. 91 КПК України, безумовно, має бути врахований при визначення обставин, які підлягають з'ясуванню під час провадження по оперативно-розшуковій справі, для забезпечення використання його результатів у кримінальному провадженні, але через призму положень ст. 1 та 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Цей підхід дав підстави для виділення таких загальних обставин, які підлягають з'ясуванню під час провадження у оперативно-розшуковій справі щодо конкретного злочину для забезпечення використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні:

- 1) подія готування до вчинення, вчинення злочину (час, місце, спосіб та інші

обставини готування до вчинення, вчинення злочину); 2) дані про особу, групу осіб, які здійснюють підготовку до вчинення злочину, форма та направленість їх умислу, мотив і мета вчинення злочину; 3) особа потерпілого, вид і розмір шкоди, який може бути завданий злочином; 4) обставини, які вказують на місцезнаходження матеріальних об'єктів, які можуть мати значення речових доказів у кримінальному провадженні; 5) обставини, які вказують на осіб, що можуть бути свідками у кримінальному провадженні.

Звернемо увагу, що ми виділяємо для провадження в оперативно-розшуковій справі не категорію обставин, які підлягають доказуванню, а з'ясуванню. Причинами цього є:

– по-перше, різниця у змісті та завданнях оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної діяльності. Зміст першої складає система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, які застосовуються для пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави (ст. 1, 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). А другої – система формалізованих нормами закону процесуальних дій вповноважених державою посадових осіб органів правопорядку, розподілених по стадіях кримінального судочинства, спрямованих на пізнання події злочину певними способами та засобами, результати здійснення яких виступають в якості підстав для прийняття процесуальних рішень дізнавачем, слідчим, керівником органу дізнання, досудового розслідування, прокурором, судом по кримінальній справі за для забезпечення вирішення завдань кримінального судочинства як на досудових стадіях кримінального процесу так і в суді. Зміст цієї діяльності складає доказування у кримінальному провадженні [133, с. 48];

– по-друге, термін доказування, етимологія якого полягає у підтвердженні істинності, правильності чого-небудь фактами, незаперечними доводами, переконувати кого-небудь у чомусь [29, с. 313], забезпечує розкриття сутності пошуково-пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні, процесуальна форма якої спрямована на одержання безсумнівних, достовірних знань про подію кримінального правопорушення, осіб, які до неї причетні та інші обставини, які мають значення для притягнення особи до кримінальної відповідальності. Термін з'ясування означає досліджуючи, робити ясним, зрозумілим що-небудь, визначати, встановлювати що-небудь на підставі певних відомостей, викривати, розкривати що-небудь приховане [29, с. 485], і він відповідає основному призначенню та сутності процесу одержання відомостей про обставини події злочину здійсненням оперативно-розшукової діяльності;

– по-третє, природа генетичного зв'язку між оперативно-розшуковою діяльністю та кримінальною процесуальною діяльністю з досудового розслідування злочинів визначається тим, що результати першої мають одержувати своє подальше використання у кримінальному провадженні. При чому такі результати, як було продемонстровано нами у підрозділі 1.3 дисертації, на момент прийняття рішення щодо їх скерування до органу досудового розслідування мають бути визначені як такі, що містять фактичні дані про обставини, які мають значення для кримінального провадження. Однак, для набуття статусу доказів у кримінальному провадженні, вони мають пройти через процедуру їх перевірки та оцінки як і будь-які інші дані, що одержуються під час кримінального провадження.

За таких обставин запроваджувати у понятійний апарат теорії та практики оперативно-розшукової діяльності термін обставини, які підлягають доказуванню, – створювати хибне уявлення щодо того, що відомості, які одержані в результаті здійснення оперативно-розшукової діяльності, є доказами готовими для використання у кримінальному провадженні, а також конкуренцію понять, яка негативним чином впливатиме на взаємодію між оперативними підрозділами та слідчими, прокурорами щодо оцінки значення для доказування у

кримінальному провадженні результатів оперативно-розшукової діяльності. Термін обставини, які підлягають з'ясуванню під час провадження по оперативно-розшуковій справі, таких недоліків, на нашу думку, не має.

Змістовне наповнення обставин, які підлягають з'ясуванню, має відбуватися з урахуванням особливостей виду злочину, щодо якого здійснюється провадження в оперативно-розшуковій справі, та його відображення у об'єктах матеріального світу та свідомості людей.

Керуючись цим положенням послідовно розглянемо такі обставини щодо ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів):

1) подія готування до вчинення, вчинення злочину (час, місце, спосіб та інші обставини готування до вчинення, вчинення злочину). Центральне місце серед числа обставин, які пов'язані із з'ясуванням того, що протиправні діяння, спрямовані на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) реально відбуваються, займає спосіб готування до вчинення, вчинення цього злочину. У ч. 1 ст. 212 КК України законодавець наводить перелік способів ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). І ми погоджуємося з О. О. Дудоровим та Д. В. Каменським, що такий підхід до описання об'єктивної сторони цього складу злочину не можна оцінювати негативно, тому що люба конкретизація на законодавчому рівні таких способів створює небезпеку того, що кримінальний закон із вичерпним переліком казуїстично описаних злочинних діянь буде постійно «запізнюватись», не встигати за такими платниками, а точніше неплатниками. Останні безпідставно уникатимуть кримінальної відповідальності за заподіяння шкоди системі оподаткування [119, с. 298].

Для початку оперативно-розшукової діяльності оперативному підрозділу необхідно одержати в установленому законом порядку достатню інформацію, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про готування до ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), або/та осіб, які готують його вчинення. І значення для провадження в оперативно-розшуковій справі має чітке розуміння, що характерною рисою таких

злочинів є наявність взаємозв'язку дій з готування до їх вчинення, вчинення, а також приховування.

Найбільш повно різновиди та характеристику зв'язків між готуванням, вчиненням та приховуванням злочинів дали В. К. Лисиченко та Р. М. Шехавцов. Вони визначили що у повноструктурному способі злочину, а до числа таких, як свідчить проведене нами узагальнення слідчо-судової практики, відносяться всі виявлені нами способи ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), наявні функціональні, причинно-наслідкові та просторово-часові зв'язки між діями з готування, вчинення та приховування [133, с. 120–123]. Застосування їх напрацювань для аналізу, злочинів, передбачених у ст. 212 КК України, дозволило при вивченні матеріалів кримінальних проваджень встановити, що функціональні, причинно-наслідкові та просторово-часові зв'язки між способом готування, вчинення та способом приховування обумовлені особливостями нормативно-правової регламентації податкових правовідносин, фінансово-господарської діяльності, у якій діють суб'єкти господарювання, та комплексом матеріальних та ідеальних слідів відображень, які закономірно виникають при реалізації злочинного задуму, спрямованого на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), та можуть спричинити виявлення його органами ДПС та ДФС України.

Функціональні зв'язки проявляються через взаємопов'язаність цілей дій з готування, вчинення та приховування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та успішних результатів виконання таких дій. З попереднім створенням умов, які забезпечують успішну реалізацію злочинного умислу щодо вчинення злочину обраним способом та приховування факту його вчинення, злочинці пов'язують прийняття рішення вчиняти злочин чи ні, через ризики не досягти поставленої мети та/або бути притягнутим до кримінальної відповідальності.

Причиново-наслідкові зв'язки готування, вчинення та приховування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) мають нелінійний характер, тобто наслідки кожної попередньої дії не виступають причинною

обставиною для подальших дій. Усвідомлення злочинцями того, що наведення у податковій/митній декларації недостовірних даних в умовах, коли контролюючі органи наділені широким колом повноважень, що надають їм достатньо можливостей для їх виявлення, спонукає таких осіб до попереднього формування комплексу первинних джерел повністю або частково недостовірних даних про фінансово-господарську діяльність, отримані доходи, видатки платника податків та іншу інформацію, пов'язану з обчисленням та сплатою податків, зборів, платежів, фінансову і статистичну звітність, які мають виступати для підтвердження даних у такій податковій/митній декларації. Відповідно обрання особою виду податку, збору (обов'язкового платежу), від сплати якого вона планує ухилитися, пов'язані з ним особливості обліку об'єктів оподаткування, визначення податкових ставок, обчислення сум податку, збору (обов'язкового платежу) або бази оподаткування, використання податкових пільг, тощо, і потреба сформуванню «фактичних» підстав для даних, які будуть наведені у податковій/митній декларації, обумовлюють формування механізму вчинення цього злочину, де причинною обставиною, яка визначає подальші дії виступають уявні результати дій, які ще не вчинені, тому під час готування до вчинення цього злочину здійснюються дії, які забезпечують заувальоване від контролюючих органів вчинення цього злочину.

Просторово-часові зв'язки навпаки є лінійними та виражаються у хронологічній послідовності та локалізованих за місцем реалізації запланованих дій, спрямованих на готування, вчинення та приховування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Важлива просторово-часова складова злочину, передбаченого у ст. 212 КК України, яка є визначальною для встановлення моменту завершення готування та початку вчинення цього злочину, є складання та подання податкової/митної декларації, яка містить недостовірні відомості для ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) до ДФС [25, с. 199; 119, с. 299].

Загальною рисою способів ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) є, як вірно зазначили Л. П. Брич та В. О. Навроцький, те,

що в їх основі лежить обман [25, с. 197]. І це підтверджується численними дослідженнями способів вчинення ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). У всіх з них без виключення обман витупає базовим компонентом протиправних дій злочинців [83, с. 23–57; 159, с. 374–375; 79, с. 10–15; 124, с. 77–78; 181, с. 9–10]. Саме одержання відомостей про суб'єктів господарювання показники фінансово-господарської діяльності яких не відповідають дійсності дає підстави оперативному підрозділу починати її перевірку і при їх підтвердженні розпочинати провадження в оперативно-розшуковій справі. Зміст обману як ознаки ухилення від оподаткування може складати завідомо повністю або частково недостовірна інформація про об'єкт та/або базу оподаткування – наявність або відсутність, фізичні, кількісні, вартісні показники, правочини, фінансово-господарські операції, які є джерелом набуття або припинення права володіння, розпорядження, користування щодо майна, товарів, доходу (прибутку) або його частин, оборот з реалізації товарів (робіт, послуг), операцій з постачання товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, з наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення у платника податкового обов'язку, а також про суб'єкта оподаткування, а саме, про наявність у нього визначених у законі ознак, які надають йому право на податкову пільгу. Такий обман є складним за своєю структурою, потребує цілого комплексу підготовчих дій, спрямованих як безпосередньо на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) – визначення способу ухилення від сплати податків, підшукування співучасників, планування дій з готування, вчинення та приховування цього злочину, підшукування, придбання, створення суб'єктів господарювання, які будуть використані як контрагенти у фіктивних, удаваних фінансово-господарських операціях, підшукування осіб, які будуть вчиняти дії необхідні для підготовки, вчинення, приховування ухилення від сплати податків не будучи обізнаними у тому, що вони сприяють вчиненню злочину, зокрема, веденням бухгалтерського обліку, обліком товарно-матеріальних цінностей, підготовкою податкової звітності тощо, так і на виключення імовірності його виявлення – реалізація

запланованих фіктивних, удаваних фінансово-господарських операцій шляхом складання документів, у яких вони відображаються, внесення змін чи повна заміна підробленими документами щодо фінансово-господарських операцій, підробка документів, які надають право на одержання податкових пільг, тощо, і такі дії можуть потребувати тривалого часу на їх підготовку та реалізацію і не однією особою, а групою співучасників, при чому дії з підготовки та приховування ухилення від сплати податків самі можуть підпадати під ознаки інших складів злочинів, передбачених КК України, або під заборони, які містяться у цивільному, господарському, податковому, адміністративному законодавстві. П. В. Цимбал стосовно злочинів вірно зазначає, що при ухиленні від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), який виступає головним злочином можуть здійснюватися протиправні дії, які підпадають під ознаки споріднених йому або побічних (супутніх) злочинів [242, с. 98].

З урахуванням сучасної редакції КК України до групи споріднених злочинів можуть бути віднесені такі протиправні діяння: контрабанда (ст. 201 КК України); порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213 КК України); доведення до банкрутства (ст. 219 КК України); порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220-1 КК України); фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації (ст. 220-2 КК України).

До побічних (супутніх) злочинів можуть бути віднесені: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України); зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1 КК України); службове підроблення (ст. 366 КК України); службова недбалість (ст. 367 КК України); підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368-3 КК України); підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України); зловживання впливом (ст. 369-2 КК України).

До категорії інших супутніх злочинів можуть бути віднесені: підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів (ст. 358 КК України); шахрайство (ст. 190 КК України); привласнення майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України); заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК України) [242, с. 98].

Як приклад можна навести дані матеріалів кримінальної справи №537/413/18 по ч. 2 ст. 15, ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 212 КК України згідно з якими встановлено, що з вересня 2016 року по червень 2017 року з метою незаконного збагачення ОСОБА_1 організував діяльність організованої групи на території м. Кременчука, до складу якої увійшли ОСОБА_2 та ОСОБА_4, які попередньо зорганізувавшись у стійке об'єднання, для вчинення кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом, розподіливши функції кожного учасника групи, з метою прикриття незаконної діяльності із незаконного формування податкового кредиту з податку на додану вартість суб'єктам господарської діяльності реального сектору економіки, а також надання послуг з незаконного переведення коштів у готівку, без наміру здійснення статутної діяльності підприємств, створили та придбали раніше створені юридичні особи: ТОВ «Мінард», ТОВ «Артедайн» та ТОВ «Портек». Ці особи зареєстрували (перереєстрували) на ім'я ОСОБА_4 та імена осіб, які мали низький соціальний статус та матеріальні проблеми, не мали постійного місця працевлаштування, які до того ж не були обізнані про порядок створення та реєстрації суб'єктів господарювання – юридичних осіб, їх господарської діяльності та оподаткування, тобто створили та придбали суб'єкти господарської діяльності, не маючи мети здійснення будь-якої реальної фінансово-господарської діяльності, пов'язаної з виробництвом чи реалізацією товарів (робіт, послуг), тобто без наміру здійснення статутної діяльності підприємств. Сам же механізм незаконної діяльності, яка підлягала приховуванню за допомогою створення фіктивних підприємств полягав у наступному: службові особи підприємств-контрагентів, які зацікавлені в конвертації безготівкових коштів в готівку та

мінімізації бази оподаткування, здійснюють перерахування безготівкових коштів на поточні рахунки зареєстрованих і придбаних ОСОБОЮ_1, ОСОБОЮ_2, ОСОБОЮ_4 юридичних осіб під приводом оплати виставлених рахунків за нібито поставлені товари і послуги. Безготівкові кошти, перераховані на поточні рахунки фіктивних юридичних осіб в подальшому перераховувалися на інші підприємства, які мають не обліковану готівку, отриману від реалізації своїх товарів та в подальшому отримувалися від їх службових осіб готівкою. Отримані готівкові кошти, за відрахуванням винагороди (відсотку в розмірі 8–10%), поверталися представникам підприємств-контрагентів, які здійснювали перерахування безготівкових коштів. Для документального оформлення здійснених фінансово-господарських операцій підприємствам-контрагентам виписувалися господарські документи на реалізовані та придбані товарно-матеріальні цінності або послуги в залежності від потреби контрагента і у кожному окремому випадку номенклатура товару змінювалась. Для забезпечення контролю за протиправною діяльністю ОСОБА_2 та ОСОБА_4, ОСОБА_1 організували ведення бухгалтерського та податкового обліку підприємств, які використовувались у ході злочинної діяльності. З цією метою ОСОБА_1, на договірній основі через ОСОБА_2 залучив спеціаліста-бухгалтера ОСОБА_7, яка не усвідомлюючи протиправний характер діяльності фіктивних підприємств, здійснювала професійну діяльність бухгалтера за вказівкою ОСОБА_1 та ОСОБА_2, як фактичних власників підприємств, зокрема: здійснювала ведення бухгалтерського та податкового обліку вказаних підприємств та на підставі наданих ними бухгалтерських документів, одержаних ключів електронного цифрового підпису, здійснювала реєстрацію податкових накладних, перерахування грошових коштів у безготівковій формі, виписувала рахунки, подавала податкову звітність, тощо. Таким чином, після створення (перереєстрації) фіктивних суб'єктів господарської діяльності ТОВ «Мінард», ТОВ «Артедайн» та ТОВ «Портек», співучасники використали реквізити вказаних підприємств, їх реєстраційні документи та печатки, для здійснення протиправної фіктивної діяльності, за яку вони в подальшому були притягнені до

кримінальної відповідальності в рамках іншого кримінального провадження, а саме: незаконного формування податкового кредиту з податку на додану вартість та забезпечення прикриття незаконної діяльності по формуванню безпідставного податкового кредиту з податку на додану вартість шістьом підприємствам-контрагентам. Проведенням оперативно-розшукових заходів оперативним підрозділом податкової міліції Головного управління ДФС у Полтавській області була виявлена фіктивна підприємницька діяльність ТОВ «Портек», яке діяло під контролем ОСОБА_1, ОСОБА_2 та ОСОБА_4, завдяки вжитим заходам була задокументована спроба формування незаконного податкового кредиту шляхом відправки до Єдиного реєстру податкових накладних для реєстрації податкові накладні в адресу вигодонабувачів для подальшого формування незаконного податкового кредиту з податку на додану вартість та валових витрат загальною сумою понад 203000 грн., що враховуються при визначенні бази оподаткування з податку на прибуток підприємств ТОВ «ВІП ПРОМЗБУТ», ТОВ «АЛЬБАТРОС ТРЕЙД», ПП «ЛЮКСОР – М», шляхом призупинення реєстрації цих накладних [33].

Цей приклад з використанням фіктивних підприємств був обраний нами не випадково. Не дивлячись на те, що на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес» № 101–ІХ від 18. 09. 2019 статтю 205 КК України, яка передбачала кримінальну відповідальність за фіктивне підприємництво, було виключено з КК України, фіктивні, удавані правочини виступають компонентами механізму готування до вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Так, згідно із ч. 1 ст. 234 ЦК України фіктивним є правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином, а відповідно до ч. 1 ст. 235 ЦК України удаваним є правочин, який вчинено сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили. Фіксування таких правочинів в угодах, бухгалтерських та інших документах забезпечує формування системи недостовірних даних, які, з одного боку, представляються у податковій/митній

декларації суб'єктом господарювання як підстава для ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), а з іншого – використовуються для приховування факту вчинення злочину, передбаченого ст. 212 КК України. Тому, не дивлячись на декриміналізацію фіктивного підприємництва, з'ясування того, що суб'єкт господарювання здійснює фіктивні, удавані правочини виступає однією з ключових ознак, які дають підстави вважати що здійснюється готування до вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Такі обставини як час і місце вчинення готування до вчинення злочину, передбаченого ст. 212 КК України, мають бути встановлені у взаємозв'язку з діями, які вчинялися. Характерним для цієї категорії оперативно-розшукових справ є те, що як правило є можливість з'ясувати не точний час, а часовий період, протягом якого здійснювалася підготовка до вчинення ухилення від сплати податків через не рідку довго тривалість підготовки до вчинення цього злочину. Щодо місць, то значення для подальшого використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування мають дані з прив'язкою до вчинення підготовчих дій;

2) дані про особу, групу осіб, які здійснюють підготовку до вчинення злочину, форма та направленість їх умислу, мотив і мета вчинення злочину. Для використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності як приводів та підстав для початку кримінального провадження по досліджуваній нами категорії злочинів необхідно у оперативно-розшуковій справі встановити персональні дані щодо осіб, які здійснювали готування до вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Щодо юридичних осіб, службові особи яких причетні до готування до вчинення, вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) оптимальним є одержання даних про:

- належність їх до резидентів України;
- найменування юридичної особи (повне та скорочене);
- ідентифікаційний код юридичної особи, присвоєний та внесений до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та

громадських формувань, або ідентифікаційний код юридичної особи іншої країни (для нерезидентів);

– організаційно-правова форма юридичної особи, місцезнаходження юридичної особи на час скоєння цього злочину.

Щодо фізичних осіб, які причетні до готування вчинення цього злочину – прізвище, ім'я, по батькові (за наявності останнього), число, місяць, рік народження, місце народження, паспортні дані (серія (за наявності) та номер паспорта, ким і коли виданий), реєстраційний номер облікової картки платника податків (за наявності), місце проживання (для іноземців, осіб без громадянства – місце проживання за межами України), місце роботи, посада на час підготовки до вчинення, вчинення злочину, чи є ця особа раніше судимою за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Якщо ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) готується за попередньою змовою групою осіб, а така обставина мала місце у 82% з вивчених нами кримінальних проваджень даної категорії, то в рамках оперативно-розшукової справи необхідно концентруватися на визначенні характеру ролей встановлених осіб, які причетні до готування до вчинення цього злочину. Орієнтиром у цьому є те, що як правило розподіл ролей між співучасниками відбувається залежно від їх посади у суб'єкті господарювання, належності до числа його власників. Така залежність встановлена нами у 95% досліджених нами за кримінальними провадженнями випадків вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) за попередньою змовою групою осіб. До числа співучасників можуть входити: фізична особа власник суб'єкта господарювання, керівник юридичної особи власника суб'єкта господарювання, керівник суб'єкта господарювання, його головний бухгалтер, бухгалтер (бухгалтери), особи, які за посадою здійснюють облік руху та реалізації товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, відповідні службові особи контрагента у фінансово-господарських операціях суб'єкта господарювання, за допомогою яких здійснювалася готування до ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів);

3) вид і розмір шкоди, який може бути завданий злочином. З'ясування цієї обставини має важливе значення для правильної кваліфікації злочину, передбаченого ст. 212 КК України. При його вчиненні державі, органам місцевого самоврядування спричиняється матеріальна шкода, яка має значення для кримінально-правової кваліфікації. Тому на предмет цього злочину має обов'язково спрямовуватися пошуково-пізнавальна діяльність співробітників оперативного підрозділу податкової міліції. Ним є грошові кошти, які підлягають сплаті як податки і збори (обов'язкові платежі), що входять в систему оподаткування і введені у встановленому податковим законодавством порядку [119, с. 297]. Відповідно необхідно одержати дані про належність до об'єктів оподаткування грошових коштів, які набуті суб'єктом господарювання та суму, вид або види податків, від сплати яких особа (особи) планують ухилитися, здійснюють замах на їх несплату, яким є звітний період для подання податкової/митної декларації окремо щодо кожного виду податку, збору (обов'язкового платежу) щодо якого є дані про ухилення від сплати;

4) обставини, які вказують на місцезнаходження матеріальних об'єктів, які можуть мати значення речових доказів у кримінальному провадженні. Такими матеріальними об'єктами для кримінальних проваджень по ст. 212 КК України, можуть бути:

– установчі документи (статут, установчий договір, протоколи зборів вкладників, реєстраційне свідоцтво, ліцензія на заняття певним видом діяльності);

– контракти (договори), пов'язані з обслуговуванням у банківській установі, купівлею-продажем товарів, поставкою, наданням майна в оренду, страхуванням ризиків фінансово-господарської діяльності тощо, та додатки до них. Додаткові угоди, що укладались до контрактів (договорів), зміни та доповнення, дотримання форми;

– документи, які підтверджують виконання договору або наявність яких є обов'язковою згідно зі змістом контракту (договору) (наприклад, звіт виконавця, довіреність на отримання товарно-матеріальних цінностей, акт прийому-передачі

товару, акт виконаних робіт, товарно-транспортна накладна, рахунок-фактура, платіжне доручення, кошторис на виконання робіт, довідка про вартість виконаних будівельних робіт та витрат, тощо);

– документи, що підтверджують повноваження осіб підписувати вищевказані документи на момент їх укладання (наприклад, угода, наказ, реєстраційні і дозвільні документи), штатний розпис підприємства, функціональні обов'язки, особові справи працівників, тощо;

– документи первинного та аналітичного бухгалтерського обліку (платіжні доручення, виписки банківських установ, прибуткові та видаткові касові ордери, чеки РРО, меморіальні ордери, картки та книги аналітичного обліку, тощо);

– інші документи (ділове листування, чорнові записи, електронні цифрові підписи, факсиміле, печатки, штампи, банківські картки, тощо);

– податкова/митна декларація, подана суб'єктом господарювання;

– технічні носії електронних документів, у яких зафіксовані дані щодо заявленої особою фінансово-господарської діяльності, її результатів та їх оподаткування;

– грошові кошти, майно, товари, які були одержані суб'єктом господарювання в результаті здійснення правочинів та є об'єктом оподаткування [153; 38, с. 74].

При визначенні потенціалу матеріальних об'єктів як речових доказів у кримінальному провадженні співробітникам оперативного підрозділу слід керуватися положеннями ст. 98 КПК України. Підставами для гіпотетичних суджень щодо значення матеріальних об'єктів як джерел доказів під час досудового розслідування по ст. 212 КК України, серед яких домінуюче місце займають документи, є те, що вони є знаряддям, засобами вчинення цього злочину, можуть містити сліди готування, вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), інші відомості щодо факту чи обставин, що мають бути відповідно до вимог ст. 91 КПК України встановлені під час кримінального провадження.

Місцезнаходження матеріальних об'єктів, які можуть мати значення речових доказів у кримінальному провадженні, визначається з огляду на одержані дані про механізм готування до вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), зокрема, відомостей про суб'єктів господарювання, місця проживання співучасників, фактичні місця складання та зберігання документів, які використовуються у протиправній діяльності;

5) обставини, які вказують на осіб, що можуть бути свідками у кримінальному провадженні. Такими свідками можуть бути особи, які були очевидцями певних кримінальних господарських операцій, але не брали участі в таких діях (наприклад, співробітники бухгалтерії, виробничих підрозділів суб'єкта господарювання, матеріально відповідальні особи, тощо), особи, які здійснюють функції внутрішнього або зовнішнього контролю за фінансово-господарською діяльністю суб'єкта господарювання (наприклад, особи, які входять до аудиторського комітету наглядової ради, ревізійної комісії або служби внутрішнього аудиту, аудитори), особи, які не працюють на відповідному підприємстві, проте володіють інформацією про дії, які пов'язуються із ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (наприклад, керівники, бухгалтера суб'єктів господарської діяльності контрагентів, нотаріуси, митні брокери, співробітники страхової установи, яка страхувала ризики у фінансово-господарських операціях, адвокати, які надавали правову допомогу у оформленні угод між контрагентами, тощо) [136, с. 62–66].

2.2. Особливості перевірки та оцінки результатів окремих оперативно-розшукових заходів для використання їх в доказуванні при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)

Аналіз змісту процесу формування результатів оперативно-розшукової діяльності для використання їх під час досудового розслідування, який розкритий нами у підрозділі 1.3 дисертації на підставі положень чинного вітчизняного оперативно-розшукового та кримінального процесуального

законодавства, дає підстави для виділення процесуальної та непроцесуальної форм залучення відомостей, одержаних під час оперативно-розшукової діяльності.

Процесуальна форма полягає у залученні на стадії досудового розслідування у процес доказування у кримінальному провадженні матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які одержані з дотриманням вимог оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства, розсекречені та надані оперативним підрозділом слідчому. Для набуття статусу джерел доказів такі матеріали мають бути перевірені та оцінені слідчим, прокурором на предмет належності, допустимості, достовірності даних, які у них містяться [135, с. 237–242].

Розглянемо особливості такої перевірки та оцінки щодо окремих оперативно-розшукових заходів.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку (знаки, сигнали, письмовий текст, зображення, звуки, повідомлення будь-якого виду) [96]. Результати цього оперативно-розшукового заходу найбільш частіше використовуються в доказуванні у кримінальних провадженнях по ст. 212 КК України. У 91% вивчених нами кримінальних проваджень, у яких мало місце використання результатів оперативно-розшукової діяльності, в якості джерел доказів використовувались протоколи цього оперативно-розшукового заходу та додатки до нього. При чому, домінує зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у формі контролю за телефонними розмовами (100% з виявлених випадків). Випадків використання у кримінальних провадженнях по ст. 212 КК України протоколів цього оперативно-розшукового заходу, проведеного у формі зняття інформації з каналів зв'язку нами не виявлено. Причиною цього є те, що під час зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у формі контролю за

телефонними розмовами із застосуванням відповідних технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, здійснюється спостереження, відбір та фіксація змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів, які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється [96]. Вербальна інформація щодо обставин готування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), яка одержується та міститься на технічних носіях інформації, забезпечує не тільки безпосереднє одержання відомостей щодо протиправних дій осіб, а й даних, які дозволяють ідентифікувати осіб, які були учасниками розмови. Виходячи з цього перевірка результатів зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у формі контролю за телефонними розмовами під час досудового розслідування має полягати у:

– проведенні огляду розсекреченого технічного носія із записами телефонних розмов для співставлення його змісту зі змістом відповідного протоколу оперативно-розшукового заходу, зокрема, стенограми. У випадках, коли розмова велася іноземною мовою, такий огляд проводиться із залученням перекладача. Проведення цього огляду обумовлене тим, що, як свідчить досвід, завжди є імовірність того, що при складанні стенограми співробітником оперативного підрозділу можуть бути допущені помилки, пропущені фрагменти розмов, або в цілому розмови, які мають значення для кримінального провадження. Під час відкриття матеріалів кримінального провадження в порядку ст. 290 КПК України виявлення стороною захисту таких невідповідностей як мінімум трактується як ознака зловживань службовим становищем з боку співробітника оперативного підрозділу, слідчого, прокурора, що інтерпретується як форма фальсифікації джерел доказів. Для недопущення подібних ситуацій рекомендується здійснювати таку звірку;

– пред'явленні під час допиту осіб, які були учасниками зафіксованих розмов або щодо дій яких були наведені дані співрозмовниками, протоколу зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у формі контролю за телефонними розмовами з додатком до нього. Такі дії підпадають під ознаки загальновідомого для слідчої тактики тактичного прийому – пред'явлення

доказів [11, с. 21–22; 114, с. 57; 47, с. 40; 219; 250, с. 122–124]. Специфіка пред'явлення під час допиту таких аудіозаписів полягає у тому, що, по-перше, вони мають бути представлені незалежно від того чи дає особа правдиві показання або заперечує факти розмов та їх зміст. Робиться це для того, щоб одержати від особи, яка дає правдиві показання, підтвердження факту та змісту розмов, а щодо особи, яка дає частково, повністю неправдиві показання – здійснити на неї психологічний вплив шляхом демонстрації поінформованості слідчого про обставини готування, вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). По-друге, у протоколі допиту мають бути зазначені дані щодо технічного носія інформації, на якому містяться аудіозаписи, технічні засоби та програмне забезпечення, за допомогою якого відбулося відтворення аудіофайлів з розмовами, назви аудіофайлів та час їх створення. У запитанні до допитуваного слідчий кожен раз має зазначати, який саме аудіофайл відтворюється, а також просити особу пояснити між ким відбулася розмова та чи підтверджує вона зміст розмови, зафіксованої у цьому аудіофайлі;

– відібранні зразків голосу та призначення фоноскопичної експертизи у випадках заперечення осіб, чиї розмови були зафіксовані, що вони були співрозмовниками. Для ідентифікації диктора, крім спірного запису, надається запис зі зразками голосу та мовлення диктора, участь якого в розмові слід встановити. За рекомендаціями науково–дослідних експертних установ зразки з усним мовленням повинні бути зафіксовані з достатнім рівнем запису, виконані на якісній апаратурі та носіях, які відповідають встановленим стандартам, мати мовну співставність із досліджуваними фонограмами та достатній об'єм (10–15 хвилин розмови без пауз для кожної особи, чия мова ототожнюється). Як свідчить експертна практика, одним з оптимальних варіантів отримання зразків голосу є запис на відеокамеру, яка розташована від диктора на відстані 1,5–2 м, форма відбору зразків: допит/співбесіда, розповідь автобіографії та деталей обставин подій. При відборі зразків слід мінімізувати перешкоди: вимкнути телефони (як стаціонарні, так і мобільні), зачинити двері та вікна, не здійснювати набір протоколу допиту в той час, як розмовляє диктор. У випадках, коли

фрагменти аудіозапису містять нерозбірливі слова, то такою експертизою можуть бути ці фрагменти відновлені [80];

– призначенні комп'ютерно-технічної експертизи для підтвердження обставин створення дублікатів аудіофайлів за результатами проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Після проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж аудіофайли телефонних розмов записуються на DVD-диски або флеш-накопичувачі. Доказове значення у кримінальному провадженні відповідно до ч. 4 ст. 99 КПК України мають дублікати документів. І саме для того, щоб довести, що аудіофайли, які містяться на DVD-диску або флеш-накопичувачі, які є додатками до протоколу зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, за своїми метаданими відповідають часу проведення цього оперативно-розшукового заходу та не містять ознак втручання, тобто є дублікатами первинних файлів, які були створені та збережені на жорсткому диску серверу СБ України, проводиться така експертиза;

– призначенні лінгвістичної експертизи для з'ясування змісту понять, лексичного значення слів та вербальних конструкцій в контексті предмету спілкування, їх смислового навантаження, коли учасники спілкування під час допиту обґрунтовують, що за їхні слова мали інше значення.

Як приклад перевірки відомостей, які були зафіксовані під час зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж можна навести ситуацію, яка склалася у кримінальному провадженні по ч. 2 ст. 28, ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 212, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 366 КК України, у якому один із фігурантів ОСОБА_4 заперечував факти обговорення та погодження дій, спрямованих на організацію та здійснення протиправних дій, спрямованих на забезпечення ухилення від сплати податків, спираючись на те, що телефон, з якого було знято інформацію під час провадження в оперативно-розшуковій справі, належав компанії ФГ «Ніка» і цим телефоном окрім нього користувались багато людей. Спростування його показань відбулося шляхом допиту співучасників ОСОБА_2, ОСОБА_3, які підтвердили факт та зміст цих розмов телефоном з ОСОБОЮ_4 [32]. А також

кримінальне провадження по ст. ч. 3 ст. 27, ч. 3 ст. 212, ч. 3 ст. 27, ч. 2, 3 ст. 358 КК України, де заперечення ОСОБИ_2 щодо приналежності його голосу на аудіо записих, одержаних в результаті контролю за телефонними розмовами, були спростовані проведенням фоноскопичної експертизи [35].

Контрольована закупка товарів – оперативно-розшуковий захід, використання якого для одержання даних про обставини готування до вчинення, вчинення ухилення від сплати податків встановлено нами у 2% кримінальних проваджень. Застосування такого оперативно-розшукового заходу може бути у ситуаціях, коли є можливість задокументувати здійснення товарообігу суб'єкта господарювання, який не фіксується у документах бухгалтерського обліку та прибутки від якого в подальшому не відображаються у податковій звітності. Для використання результатів контрольованої закупки в доказуванні необхідно:

– допитати в якості свідка особу, яка здійснювала контрольовану закупку щодо обставин її підготовки, добровільності її згоди на участь у цьому оперативно-розшуковому заході, джерела походження грошових коштів за рахунок яких відбувалося контрольована закупка та всіх обставин безпосереднього проведення цього оперативно-розшукового заходу, документів, які були нею використані під час такої закупки, час, місце, у кого саме був куплений товар, його характеристики, тощо;

– допитати в якості свідка співробітника оперативного підрозділу, який здійснював контрольовану закупку, щодо підстав, порядку проведення та результатів цього оперативно-розшукового заходу;

– здійснити огляд придбаних товарів для одержання даних для підтвердження відповідності придбаних товарів товарам, які є у власності суб'єкта господарювання та реалізація яких здійснювалася без документального оформлення у документах бухгалтерського обліку, на підставі яких формувалася податкова звітність та податкова декларація;

– допитати особу, у якої були придбані товари під час контрольованої закупки щодо обставин продажу такого товару, окрему увагу приділяючи з'ясуванню того чи не мав місце вплив, який змусив її прийняти рішення щодо

продажу товару з боку співробітників правоохоронних органів або особи, яка купила у неї товар;

– проведенням обшуку вилучити товари, які є однорідними до придбаних під час контрольованої закупки, грошові кошти, документи щодо придбання та реалізації таких товарів, інших документів, у яких відображаються результати таких дій та оподаткування таких фінансово-господарських операцій;

– огляд вилучених готівкових грошових коштів для фіксування наявності в їх числі заздалегідь ідентифікованих (помічених) грошей, які були передані під час контрольованої закупки;

– одержати розсекречені постанову та протокол створення заздалегідь ідентифікованих (помічених) грошових коштів, які були використані під час контрольованої закупки;

– одержати розсекречені постанову та протокол створення несправжніх (імітаційних) засобів – документів, які були використані для створення ознак достовірності намірів придбати товар у суб'єкта господарювання;

– тимчасовий доступ до документів банківської установи, яка обслуговує суб'єктів господарювання, які виступили сторонами правочину, щодо проведення розрахунків за придбання, продаж товару, який виступив предметом контрольованої закупки;

– тимчасовий доступ до документів суб'єкта господарювання, у якого був придбаний товар суб'єктом господарювання об'єктом оперативно-розшукової справи, який в подальшому виступив предметом контрольованої закупки;

– тимчасовий доступ до документів суб'єкта господарювання, який здійснював транспортування придбаного під час контрольованої закупки товару;

– допитати осіб, які є співробітниками суб'єктів господарювання та яким відомі обставини придбання, реалізації товару, а також оформлення документів бухгалтерської, податкової звітності;

– накладати арешт на грошові кошти, придбаний під час контрольованої закупки товар.

Досліджуючи допустимість доказів, одержаних в результаті контрольованої закупки слід завжди вивчати порядок її проведення на предмет наявності або відсутності дій з боку осіб, які проводили цей оперативно-розшуковий захід, що провокували (підбурювали) особу на вчинення злочину з метою його подальшого викриття, допомагали особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби співробітник оперативного підрозділу цьому не сприяв, або з цією самою метою впливав на її поведінку насильством, погрозами, шантажем, тому що відповідно до ч. 3. ст. 273 КПК здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані в доказуванні у кримінальному провадженні. М. І. Хавронюк вірно акцентуючи увагу на тому, що у вітчизняне законодавство заборона провокувати вчинення злочину прийшла з практики ЄСПЛ вказує, що цей суд, з огляду на використання методу виконання спеціального завдання в багатьох країнах, підтвердив, що він не є порушенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якщо виконуються такі умови:

- 1) метод має бути передбачений в законі;
- 2) він має бути відмежований від провокації (яка заборонена) – нею є підбурювання, що може вчинятися як поліцією, так і особою, котра діє за вказівкою поліції, з метою наступного викриття особи (справи «Тейксейра де Кастро проти Португалії» від 09.06.1998, «Раманаускас проти Литви» від 05.02.2008);
- 3) повинні існувати запобіжники, у тому числі, можливо, у вигляді судового контролю, тобто виконання спеціального завдання не повинно відбуватися за адміністративним рішенням в межах самої поліції, без відома прокурора тощо;
- 4) повинна існувати спрямованість на запобігання (попередження) злочинної діяльності, що, без сумніву, є необхідним в демократичному суспільстві (справа «Міліньєне проти Литви» від 05.02.2008);
- 5) слідство в цілому має проводитися в пасивній манері, тобто слід виключити повторні пропозиції, наполегливі нагадування тощо. Тим більше не можна діяти шляхом умовляння, погроз, примусу чи іншим подібним чином

(справи «Раманаускас проти Литви» від 05.02.2008, «Баннікова проти Росії» від 04.11.2010) [116, с. 331–332].

Як видно з наведеного алгоритму дій слідчого для забезпечення використання в доказуванні у кримінальному провадженні під час досудового розслідування результатів контрольованої закупки має бути здійснений комплекс процесуальних дій, спрямованих на підтвердження обставин та результатів проведення такого оперативно-розшукового заходу. Лише за таких умов при дотриманні процесуального порядку прийняття процесуального рішення прокурором, проведення та фіксування контрольованої закупки її протокол може бути визнаний як джерело доказів у кримінальному провадженні.

Вивчення слідчо-судової практики використання контрольованої закупки призвело до виділення ситуацій, коли судами визнаються недопустимими джерелами доказів протоколи контролю за вчиненням злочину, через зміну кваліфікації ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) під час досудового розслідування з ч. 3 ст. 212 КК України на ч. 1 ст. 212 КК України. Прикладом є кримінальна справа №328/1963/14-к, у якій суд визнав недопустимими доказами протоколи контрольованої закупки та зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і додатки до них, які були проведені у оперативно-розшуковій справі «Дилер». Підставою для такого рішення щодо результатів цих оперативно-розшукових заходів Токмацький районний суд Запорізької області визначив, що відповідно до ст. 12 КК України, злочин, відповідальність за який передбачена ч. 1 ст. 212 КК України, є злочином невеликої тяжкості, і в кримінальному провадженні щодо нього КПК України не дозволено проведення негласних слідчих (розшукових) дій у виді контролю за вчиненням злочину та зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, також недопустимо проводити такі заходи для запобігання вчиненню такого злочину. Таке рішення суду додатково було ним обґрунтоване з посиланням на те, що у постанові прокурора про проведення такого контролю за вчиненням злочину хоча і вказано, що особа готується до вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 212 КК України, однак, достатніх даних на момент

прийняття процесуального рішення щодо проведення цього оперативно-розшукового заходу у оперативного підрозділу та прокурора не було [34].

Такий підхід суду до визначення допустимості доказів є спірним. По-перше, під час провадження в оперативно-розшуковій справі співробітник оперативного підрозділу діє в умовах інформаційної невизначеності щодо факту та обставин готування до вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину. І за підсумками проведення оперативно-розшукових заходів як і в подальшому під час кримінального провадження може відбутися те, що первинна оцінка готування до вчинення, вчинення злочину як тяжкого чи особливо тяжкого може не підтвердитися.

Верховний Суд у постанові, ухваленій 27.11.2018 у кримінальній справі №132/2210/15-к, визначив, що у цій справі молодшому інспектору відділу нагляду і безпеки виправної колонії органом досудового розслідування пред'явлено обвинувачення у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КПК України. Однак, при розгляді справи у суді першої інстанції місцевий суд виключив кваліфікуючу ознаку у вигляді вимагання неправомірної вигоди та ухвалив обвинувальний вирок за ч. 1 ст. 368 КК України, що є злочином середньої тяжкості. При цьому, в обґрунтування винуватості засудженого покладено результати проведених негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема дані контролю за вчиненням злочину та аудіо контролю особи. У касаційній скарзі захисник посилався на недопустимість вказаних доказів, мотивуючи свої доводи тим, що використання матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій як доказів щодо злочину середньої тяжкості – є незаконним, виходячи з положень ч. 2 ст. 246 КПК України. Колегією суддів було констатовано, що оскільки відомості до ЄРДР вносились за заявою про вимагання неправомірної вигоди за правовою кваліфікацією ч. 3 ст. 368 КК України, то негласні слідчі (розшукові) дії проводились в межах кримінального провадження щодо тяжкого злочину (ч. 3 ст. 368 КК України), тому й порушень вимог ч. 2 ст. 246 КПК України, про які вказує в касаційній скарзі захисник, не встановлено [190]. Таким чином, судом застосовано положення ст. 86 КПК України, якою визначено, що доказ

визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України. І вказано на некоректність оцінювати обґрунтованість кваліфікації злочину на початку провадження з позицій сукупності доказів одержаних та досліджених судом за підсумками судового розгляду. Виходячи з наведеного вважаємо, що з урахуванням наведеної позиції Верховного Суду, а також того, що вимоги до допустимості для використання в доказування результатів оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій є однаковими, про що нами зазначалося у підрозділі 1.3 дисертації, не має підстав визнавати недопустимими доказами протоколи оперативно-розшукових заходів та додатків до них, коли в оперативно-розшуковій справі були дані про готування до вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, які в подальшому у кримінальному провадженні не підтвердилися.

Для забезпечення проведення контрольованої закупки можуть створюватися заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби, використання яких забезпечує надання ознак достовірності намірів осіб, які безпосередньо здійснюють таку закупку.

Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ч. 4 ст. 273 КПК України несправжні (імітаційні) засоби, застосовані під час проведення оперативно-розшукового заходу, використовуються у процесі доказування у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину, крім випадків, якщо суд встановить порушення вимог цього Кодексу під час проведення відповідного оперативно-розшукового заходу. Для залучення у процес доказування таких матеріальних об'єктів слідчий має діяти, виходячи із їх особливостей.

Значимо, що матеріали створення заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів та контрольованої закупки мають генетичний зв'язок. З одного боку, як це витікає із положень ст. 273 КПК України, без підтвердження їх використання під час контрольованої закупки вони не мають доказового значення, а з іншого – без наявності у кримінальному провадженні розсекреченої постанови та протоколу створення заздалегідь

ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів, їх вилучення під час обшуку та долучення до матеріалів кримінального провадження можуть виникнути підстави для визнання матеріалів контрольованої закупки в якості джерел недостовірних та недопустимих доказів через те, що цей оперативно-розшуковий захід проведений із використанням грошових коштів, документів, юридичних осіб, походження яких є невідомим, а у випадках використання готівкових коштів при контрольованій закупці – неможливо підтвердити факт передачі саме вилучених грошей за придбання товарів, послуг, щодо прибутку з реалізації яких відбулося ухилення від сплату податку. Зазначимо, що Верховний Суд у кримінальній справі №643/10749/14-к вказав на прикладі розгляду питання щодо допустимості як джерела доказів протоколу оперативної закупки на обов'язковість наявності у кримінальному провадженні відомостей щодо походження грошових коштів та визначення їх для використання під час проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії. І якщо документів, які містять відомості про це у кримінальному провадженні не має, то дані, які містяться у протоколі оперативної закупки, є недопустимими доказами [191].

За потреби для забезпечення проведення оперативно-розшукових заходів, зокрема, контрольованої закупки, можуть спеціально утворюватися підприємства, установи, організації. Доцільність розкриття відомостей щодо такого підприємства, установи, організації визначається керівником оперативного підрозділу, рішенням якого вони були створені. При прийнятті такого рішення до органу досудового розслідування, який здійснює кримінальне провадження, розпочате на основі матеріалів оперативно-розшукової справи, має бути надана постанова та протокол створення такого підприємства, установи, організації відповідно до вимог ст. 273 КПК України.

Описаний нами алгоритм перевірки результатів контрольованої закупки демонструє, що при використанні цього оперативно-розшукового заходу для документування протиправної діяльності в оперативно-розшуковій справі оперативний підрозділ податкової міліції має на етапі його підготовки

взаємодіяти зі слідчим підрозділу фінансових розслідувань, тому що тільки у кримінальному провадженні можна вилучити проведенням обшуку, тимчасового доступу до речей і документів грошових коштів, товарів, документів щодо надання послуг, тощо, які є джерелами даних про факт та результати контрольованої закупки. Відповідно при прийнятті рішення проводити контрольовану закупку в рамках оперативно-розшукової справи, а не кримінального провадження має бути синхронізований момент завершення цього оперативно-розшукового заходу та внесення відомостей до ЄРДР, щоб своєчасно розпочати кримінальне провадження та вилучити проведенням відповідних процесуальних дій матеріальні об'єкти, які мають значення для підтвердження факту та результатів контрольованої закупки і відповідно обставин готування до вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Аудіо-, відеоконтроль особи – оперативно-розшуковий захід, який забезпечує негласну (без відома особи) фіксацію та обробку із використанням технічних засобів приватного спілкування цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування тощо [96]. Цей оперативно-розшуковий захід, використання якого в доказуванні встановлено нами у 2% випадків, як правило, проводиться у взаємозв'язку із контролем за вчиненням злочину але може проводитися і самостійно для одержання даних про готування до вчинення ухилення від сплати податків. Цінність аудіо-, відеоконтролю особи, як і зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у форму контролю розмов, полягає у тому, що відбувається об'єктивне фіксування подій на технічні носії інформації, дані на яких забезпечують в подальшому безпосереднє сприйняття подій, які мали місце у минулому. Узагальнення практики використання в доказуванні результатів аудіо-, відеоконтролю особи дає підстави для формування такого алгоритму їх дослідження, який по ряду позицій схожий із дослідженням результатів зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, до якого входять:

- проведення огляду розсекреченого технічного носія із аудіо-, відеозаписами спілкування для співставлення його змісту зі змістом відповідного

протоколу оперативно-розшукового заходу. За потреби до такого огляду залучається перекладач;

– пред’явленні під час допиту осіб, які були учасниками зафіксованого приватного спілкування, протоколу аудіо-, відеоконтролю особи з додатком до нього. У порівнянні із пред’явленням аудіозаписів контролю телефонних розмов демонстрація під час допиту особи аудіо-, відеозапису його спілкування з обговоренням дій, спрямованих на готування до вчинення ухилення від сплати податків має значно більший ефект психологічного впливу через комплексний характер фіксування даних про таку подію і складність логічного обґрунтування заперечення особою того, що це не вона брала участь у спілкуванні. Під час такого допиту особа з початку допитується щодо факту та змісту спілкування, яке відбулося за її участі, і лише після цього їй демонструється аудіо-, відеозапис. Робиться це для того, щоб, з одного боку, перевірити чи має особа щирі наміри до співробітництва зі слідчим, а з іншого – у випадку коли особа до демонстрації аудіо-, відеозапису дасть аналогічні із змістом зафіксованого спілкування показання, то це надає додаткових аргументів щодо достовірності аудіо-, відеозапису приватного спілкування та висновків щодо спрямованості умислу його учасників на готування до вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов’язкових платежів). Зазначимо також, що у протоколі допиту мають бути обов’язково зазначені дані щодо технічного носія інформації, на якому міститься продемонстрований аудіо-, відеозапис, технічні засоби та програмне забезпечення, за допомогою якого відбулося відтворення аудіо-, відеофайлів з розмовами, їх назви та їх створення. Відомості щодо останніх двох параметрів мають бути наведені у запитанні слідчого до допитуваного. Питання також має містити пропозицію уважно подивитися та прослухали аудіо-, відеозапис та пояснити між ким відбулася розмова, коли, де, за чиєю ініціативою відбулася зустріч та чи підтверджує вона зміст розмови, зафіксованої на продемонстрованому аудіо-, відеозаписі;

– відібрання зразків голосу та призначення експертизи відео-, звукозапису для ідентифікації учасників спілкування у випадках заперечення хоча б одним із

них своєї участі. У випадках, коли на аудіо-, відеозаписі є нерозбірливі для сприйняття фрагменти до проведення допиту учасників спілкування така експертиза призначається для вирішення завдання щодо відновлення змісту таких фрагментів. У випадках коли є твердження учасників спілкування, що є зміни у відеофонограмі експертиза відео-, звукозапису призначається для з'ясування наявності чи відсутності таких змін;

– відібрання зразків та призначення портретної експертизи за матеріалами аудіо-, відеозапису аудіо-, відеоконтролю особи у випадках, коли вона заперечує факт її присутності на цього відеозаписі. Для забезпечення проведення такої експертизи необхідно щоб серед порівняльних зразків були знімки, близькі до досліджуваного за часом зйомки і ракурсом зображення [195];

– призначення лінгвістичної експертизи для з'ясування змісту понять, лексичного значення слів та вербальних конструкцій в контексті предмету спілкування, яке зафіксоване на аудіо-, відеозаписі, їх смислового навантаження, коли учасники спілкування під час допиту обґрунтовують, що їхні слова мали інше значення.

Зняття інформації з електронних інформаційних мереж має потенціал у виявленні і фіксації відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або її частинах, доступ до яких обмежений власником, володільцем або утримувачем системи шляхом розміщення її у публічно недоступному місці, житлі чи іншому володінні особи або логічного захисту доступу, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача [65, с. 64–65; 96]. Носієм даних, які мають значення для встановлення факту готування до вчинення, вчинення ухилення від сплати податків, може бути автоматизована система бухгалтерського обліку, яка побудована на основі мережі розподілених робочих місць та забезпечує автоматизовану обробку даних фінансово-господарської діяльності через інтеграцію обробки різних видів первинної економічної інформації, яка використовується в окремих функціях управління суб'єктом господарювання, тобто облікової, планової, нормативної, технологічної, виробничої, оперативно-технічної та ін. [20, с. 267]. Негласний

доступ до обміну даними таких автоматизованих систем може забезпечити одержання інформації про облік товарно-матеріальних цінностей, розрахунків, грошових операцій, торгових операцій, облік виробничих операцій, основних засобів і нематеріальних активів, заробітної плати, інформацію про операції завершення періоду, стандартні бухгалтерські звіти, облік податку на додану вартість, податковий облік з податку на прибуток, підготовку податкових декларацій. Протокол зняття інформації з електронних інформаційних мереж разом із технічним носієм інформації може бути важливим джерелом даних про протиправну діяльність осіб щодо ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Але запровадження їх як джерел доказів у процес доказування у таких кримінальних провадженнях для обґрунтування процесуальних рішень потребує:

– проведення огляду технічних носіїв інформації за участі спеціаліста у сфері комп'ютерних технологій бухгалтерського обліку та з використанням відповідного програмного забезпечення автоматизованого бухгалтерського обліку, на яких зафіксовані дані, які передавалися між компонентами електронної інформаційної системи автоматизованого бухгалтерського обліку під час вчинення протиправних діянь. За наявності технічної можливості з електронних документів, які мають значення для кримінального провадження, під час такого огляду виготовляються їх паперові копії;

– проведення обшуку, під час якого мають бути вилучені комп'ютери, на яких встановлене програмне забезпечення автоматизованої системи бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання та містяться електронні документи, які були одержані під час зняття інформації з електронних інформаційних мереж, файли з електронними цифровими підписами користувачів цієї системи та системи електронного оподаткування, а також паперові документи, на підставі яких вносилися дані до цієї автоматизованої системи, документів, відомості, з яких не були внесені до автоматизованої системи, а також документів, які засвідчують придбання суб'єктом господарювання автоматизованої системи бухгалтерського обліку;

– проведення тимчасового доступу до документів суб'єктів господарювання контрагентів по облікованим у автоматизованій системі бухгалтерського обліку фінансово-господарським операціям, операціям, які не були обліковані у автоматизованій системі бухгалтерського документообігу але документи щодо яких були виявлені під час обшуку, податковим/митним деклараціям, які були подані такими суб'єктами господарювання;

– допитів осіб, які здійснювали бухгалтерський та податковий облік фінансово-господарської діяльності у суб'єкта господарювання та суб'єктах господарювання, які були його контрагентами та фігурують у епізодах ухилення від сплати податків, які розслідуються у кримінальному провадженні;

– проведення експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів, предметом якої має бути одержані під час зняття інформації з електронних інформаційних мереж файли автоматизованої системи бухгалтерського обліку, вилучені у суб'єкта господарювання комп'ютери зі встановленою на них автоматизованою системою бухгалтерського обліку, для з'ясування робочого стану цих комп'ютерно-технічних засобів, виявлення інформації та програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях автоматизованої системи бухгалтерського обліку, установлення обставин, пов'язаних з їх створенням, файлів, які були одержані під час зняття інформації з електронних інформаційних мереж [164];

– проведення після комп'ютерно-технічної експертизи економічної експертизи для з'ясування документальної обґрунтованості розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, періоду і місця їх утворення, документальної обґрунтованості оформлення операцій з одержання, зберігання, виготовлення, реалізації товарно-матеріальних цінностей, у тому числі грошових, основних засобів, надання послуг, документальної обґрунтованості відображення в обліку грошових коштів, цінних паперів, документальної обґрунтованості відображення в обліку операцій з нарахування та виплати заробітної плати, інших виплат, відповідності нормативно-правовим актам відображення в податковому обліку доходів та витрат за фінансово-

господарськими операціями, що підлягають оподаткуванню податком на прибуток, відповідності нормативно-правовим актам відображення в податковому обліку податкових зобов'язань та податкового кредиту з податку на додану вартість [164].

Наведений алгоритм перевірки результатів зняття інформації з електронних інформаційних мереж, об'єктом якого була інформація, яка міститься у автоматизованій системі бухгалтерського документообігу суб'єкта господарювання, службові особи якого здійснювали дії спрямовані на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), призначений забезпечити дослідження одержаних під час проведення цього оперативно-розшукового заходу даних на предмет їх достовірності шляхом комплексного підходу до вивчення змісту цієї інформації як із залученням спеціальних комп'ютерно-технічних та економічних знань, а також показань осіб, яким відомі обставини формування бухгалтерського, податкового обліку та звітності суб'єкта господарювання, з урахуванням їх можливої зацікавленості у результатах досудового розслідування злочину. Зазначимо, що аналогічною схемою може розвиватися перевірка результатів зняття інформації з електронних інформаційних мереж щодо автоматизованих систем організації та управління виробництвом, торгівельною організацією.

Проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи може проводитися як для забезпечення проведення аудіо-, відеоконтролю особи у публічно недоступних місцях, так і для негласного виявлення та фіксування слідів тяжкого або особливо тяжкого злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Фактів використання протоколів цього, як і попереднього оперативно-розшукового заходу у вивчених нами кримінальних провадженнях виявлено не було. Аналіз відомого нам досвіду використання у кримінальних провадженнях, підслідних органам досудового розслідування органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, результатів проникнення та

обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи вказує не те, що мають місце особливості перевірки його даних в залежності від завдань, які вирішувалися при проведенні цього оперативно-розшукового заходу. Так, при встановленні технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи протокол проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи може бути визнаний джерелом доказів якщо:

- оперативним підрозділом наданий розсекречений протокол аудіо-, відеоконтролю особи та технічний носій інформації, який є додатком до цього протоколу та містить аудіо-, відеозапис контролю особи у середині публічно недоступного місця, де згідно із протоколом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи був становлений технічний засіб, за допомогою якого був проведений аудіо-, відеоконтроль особи;

- достовірність аудіо-, відеозапису такого аудіо-, відеоконтролю особи підтверджена під час допиту учасників спілкування, а у разі заперечення їх присутності при спілкуванні або інших подіях, які зафіксовані на аудіо-, відеозаписі, є позитивний висновок ідентифікаційної фоновскопічної експертизи та/або портретної експертизи за матеріалами аудіо-, відеозапису, яким підтверджена участь цих осіб у спілкуванні.

У випадках, коли під час проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи були виготовлені копії документів, які містять ознаки готування до вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 212 КК України, то значення для кримінального провадження має протокол цього оперативно-розшукового заходу разом із копіями документів. Такі документи у кримінальному провадженні можуть набути статусу речових доказів, але за умови:

- вилучення під час проведення обшуку оригіналів документів, з яких були зроблені копії під час проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;

– проведення огляду копій та оригіналів документів, під час якого при їх співставленні буде з'ясовано, що вони відповідають один одному;

– підтвердження під час проведення допитів, судових експертиз (почеркознавчої, техніко-криміналістичної експертизи документів, комп'ютерно-технічної, бухгалтерської тощо) достовірності даних, які внесені у оригінали документів, а саме, що в них містяться відомості про обставини готування до вчинення, вчинення злочину, передбаченого ст. 212 КК України.

Саме через встановлення ідентичності змісту копії та оригіналу документа з подальшим з'ясуванням того, що оригінал документу є знаряддям учинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), або зберіг на собі його сліди або містить інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження щодо цього злочину. Без оригіналу документу його копія, одержана та вилучена під час проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, не може набути статусу речового доказу через те, що копії документів не можуть бути об'єктами судових експертиз [164] і у кримінальних провадженнях перевірити їх зміст на предмет вмісту відомостей, які мають значення для кримінального провадження не представляється за можливе.

Вивчення практики застосування спостереження під час здійснення оперативно-розшукових заходів через призму кримінальних проваджень по ст. 212 КК України показало, що використання в доказуванні результатів спостереження за особою мало місце у 5% випадків від загальної чисельності кримінальних проваджень, у яких використовувалися результати оперативно-розшукових заходів як джерела доказів, спостереження за місцем у 2%, а використання спостереження за річчю взагалі не було встановлене при вивченні нами слідчо-судової практики. Обумовлюється це тим, що у оперативно-розшукових справах щодо даної категорії злочинів на момент їх заведення з документів податкової звітності одержані відомості щодо конкретних осіб, які можуть бути причетні до готування до їх вчинення. Відповідно ці особи, а саме

їх переміщення, контакти виступають в якості одного з об'єктів оперативного інтересу та одним із джерел первинних відомостей про дії, спрямовані на готування до вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), тобто про коло можливих співучасників, місце реального розташування офісу (офісів), у яких працюють фігуранти оперативно-розшукової справи тощо. Спостереження за місцем може здійснюватися для збирання відомостей про реальну ділову активність суб'єкта господарювання для подальшого її співставлення з відомостями щодо результатів фінансово-господарської діяльності, які відображаються у документах первинного бухгалтерського обліку та у звітних документах.

Специфіка результатів спостереження за особою, місцем полягає у тому, то вони самі по собі в перспективі кримінального провадження не мають прямого доказового значення щодо факту готування до вчинення певною особою чи за попередньою змовою групою осіб ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових) платежів в особливо великих розмірах. В протоколі спостереження за особою, місцем міститься описання сприйнятої співробітниками оперативного підрозділу та зафіксованої за допомогою спеціальних технічних засобів візуальної інформації щодо поведінки особи (осіб), подій у певному місці, контакти особи (осіб), яке ще доповнюється додатком до цього протоколу у формі фототаблиці, відеозапису на технічному носії інформації. Цих відомостей очевидно не достатньо. Сам факт зустрічі двох чи більше осіб може мати різну інтерпретацію. Зустріч особи зі злочинцем однозначно не робить цю особу автоматично його співучасником. Без перевірки відомостей, одержаних під час спостереження, здійсненням інших оперативно-розшукових заходів (зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, аудіо-, відеоконтролю особи, контрольованої закупки, тощо) під час провадження у оперативно-розшуковій справі, під час перевірок органами ДФС України, за підсумками яких відбувається одержання та фіксування інформації у вербальній або візуально-вербальній формі, яка за своїм пошуково-пізнавальним потенціалом забезпечує значно більш точну інтерпретацію поведінки особи

(осіб), які підозрюються у готуванні до вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових) платежів, – безпідставно говорити про одержання під час спостереження інформації, яка однозначно вказує на факт готування особою злочину, її причетність в тій чи іншій формі до цього злочину.

Відповідне пошуково-пізнавальне значення результатів спостереження за особою, місцем зберігається й для кримінального провадження. Розсекречені матеріали даного оперативно-розшукового заходу можуть передаватися для використання під час досудового розслідування разом із іншими матеріалами оперативно-розшукової діяльності та виступати як приводи та підстави для початку досудового розслідування, а також на підставі положень абзацу другого ч. 2 ст. 99 КПК України можуть бути використані як документи джерела доказів у кримінальному провадженні, при чому, за своїм характером щодо події ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) вони з наведених нами вище підстав є непрямими доказами [141, с. 120–122]. Відомості, які в них містяться повинні бути перевірені шляхом:

- проведення допитів осіб, чиї контакти були зафіксовані під час спостереження, на предмет одержання фактичних даних про те, що зафіксовані контакти мали місце і що таке контактування пов'язане із вчиненням конкретних дій, спрямованих на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Тільки після цього протокол спостереження за особою, річчю або місцем з додатками до нього може бути використаний для обґрунтування процесуальних рішень у кримінальному провадженні;

- призначення портретної експертизи за матеріалами фотозйомки чи відеозапису, одержаних в результаті спостереження за особою або місцем, з метою ідентифікації осіб та підтвердження обставин, які були на них зафіксовані, у випадках, коли такі події заперечуються цими особами під час їх допиту.

Зазначимо, що коли для долучення до кримінального провадження надаються матеріали комплексу взаємопов'язаних між собою оперативно-розшукових заходів, то перевірка їх результатів також має відбуватися комплексно. Такий підхід може проявлятися, по-перше, у тому, що під час

планування розслідування та проведення окремих процесуальних дій має визначатися одночасне відпрацювання питань належності, допустимості та достовірності результатів кожного оперативно-розшукового заходу, а по-друге, при проведенні окремих процесуальних дій пошуково-пізнавального характеру можуть одержуватися дані щодо результатів декількох оперативно-розшукових заходів (наприклад, під час проведення допиту підозрюваного можна пред'явити йому аудіозаписи його телефонних розмов, одержані під час зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, аудіо-, відеозаписи його аудіо-, відеоконтролю, фотознімки, відеозаписи спостереження за особою або місцем).

Пошуково-пізнавальна діяльність суб'єктів доказування щодо перевірки та оцінки протоколів оперативно-розшукових заходів та додатків до них, які надані органу досудового розслідування для використання ним в доказуванні у кримінальному провадженні, має включати не тільки здійснення процесуальних дій, результати яких виступають в якості альтернативних джерел фактичних даних щодо обставин, які містяться у таких матеріалах оперативно-розшукової діяльності та мають значення для доказування у кримінальному провадженні, а й на з'ясування відповідності дій суб'єктів прийняття процесуальних рішень та здійснення оперативно-розшукових заходів вимогам, визначеним у рішеннях ЄСПЛ. Це прямо витікає з системного тлумачення нормативних приписів ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», які проведення оперативно-розшукових заходів пов'язують з дотриманням вимог норм КПК України, які регламентують проведення негласних слідчих (розшукових) дій, та положень ч. 5 ст. 9 КПК України, відповідно до яких кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ. Щодо практики ЄСПЛ, то В. О. Шеруділо та Т. І. Фулей вірно звертають увагу на нормативні приписи ст. 1, 17, 18 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», відповідно до яких передбачено застосування судами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та рішення ЄСПЛ як джерела права, при чому всю практику ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини, а не лише про рішення

щодо України [251, с. 62; 236, с. 6]. Важливим в цьому аспекті є узагальнення рішень цього Суду, здійснене Р. М. Шехавцовим, щодо застосування «особливих» методів розслідування, яке на нашу думку цілком стосується як негласних слідчих (розшукових) дій, так і оперативно-розшукових заходів. Це дозволяє констатувати, що вони приймалися щодо:

– аудіо-, відеоконтролю особи – «Р Г та J Н проти Об'єднаного Королівства» від 25.09.2001, «Ван Вондел проти Нідерландів» від 25.10.2007, «Раманаускас проти Литви» від 05.02.2008, «Мілінієне проти Литви» від 05.02.2008, «Биков проти Росії» від 10.03.2009, «Леас проти Естонії» від 06.03.2012, «Матанович проти Хорватії» від 04.04.2017, «Зубков та інші проти Росії» від 07.11.2017;

– накладення арешту на кореспонденцію її огляду та виїмки – «Класс та інші проти Німеччини» від 06.09.1978, «Люді проти Швейцарії» від 15.06.1992, «Копп проти Швейцарії» від 25.03.1998, «Вебер і Саравія проти Німеччини» від 29.06.2006;

– зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у формі контролю телефонних розмов – «Ліберті та інші проти Сполученого Королівства» від 01.07.2008, «Раманаускас проти Литви» від 05.02.2008, «Мілінієне проти Литви» від 05.02.2008, «Кеннеді проти Сполученого Королівства» від 18.05.2010, «Роман Захаров проти Росії» від 04.12.2015, «Дудченко проти Росії» від 07.11.2017, «Бен Файза проти Франції» від 08.02.2018;

– зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у формі контролю передавання даних – «Великий брат стежить проти Великобританії» від 13.09.2018;

– установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу – «Бен Файза проти Франції» від 08.02.2018;

– спостереження за особою – «Раманаускас проти Литви» від 05.02.2008, «Мілінієне проти Литви» від 05.02.2008, «Леас проти Естонії» від 06.03.2012, «Матанович проти Хорватії» від 04.04.2017;.

- спостереження за річчю – «Бен Файза проти Франції» від 08.02.2018;
- контролю за вчиненням злочину – «Люді проти Швейцарії» від 15.06.1992, «Тейшейра де Кастро проти Португалії» від 09.06.1998, «Калабро проти Італії» від 21.03.2002, «Веселов та інші проти Росії» від 02.10.2002, «Секейра проти Португалії» від 06.05.2003, «Раманаускас проти Литви» від 05.02.2008, «Биков проти Росії» від 10.03.2009, «Носко і Нефедов проти Росії» від 30.10.2014, «Матанович проти Хорватії» від 04.04.2017, «Раманаускас проти Литви 2» від 20.02.2018;
- використання конфіденційного співробітництва – «Люді проти Швейцарії» від 15.06.1992, «Тейшейра де Кастро проти Португалії» від 09.06.1998, «Калабро проти Італії» від 21.03.2002, «Матанович проти Хорватії» від 04.04.2017;
- ознайомлення з матеріалами застосування спеціальних методів розслідування – «Едвардс проти Сполученого Королівства» від 27.10.2004, «Леас проти Естонії» від 06.03.2012, «Матанович проти Хорватії» від 04.04.2017, «Якуба проти України» від 19.02.2019 [252, с. 237–238].

Не вдаючись до детального розгляду виявлених та констатованих ЄСПЛ порушень права на справедливий суд та права на повагу до приватного і сімейного життя у наведених рішеннях, наведемо загальні вимоги до допустимості використання особливих методів розслідування, якими керується цей Суд при визначенні наявності чи відсутності порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, викликаних недоліками національного законодавства або практики його застосування, на основі так званого «трискладового тесту», компоненти якого закладені у статті 8 цієї Конвенції, та з урахуванням стандартів застосування особливих методів розслідування, викладених у Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про «особливі методи розслідування» тяжких злочинів, у тому числі терористичних актів»:

1) чи була можливість обмеження реалізації права передбачена законом, тобто чи передбачена у чинному національному законодавстві можливість

застосування оперативно-розшукового заходу щодо з'ясування обставин готування, вчинення однією або декількома конкретними чи ще не встановленими особами злочину, чи була дотримана процедура прийняття процесуального рішення щодо його проведення;

2) чи є легітимною мета такого обмеження – це означає, чи був оперативно-розшуковий захід застосований для запобігання злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб, чи не мала місце провокація з боку співробітників оперативного підрозділу вчинення злочину особою;

3) чи є таке обмеження необхідним у демократичному суспільстві, тобто чи мала місце співмірність між наслідками використання оперативно-розшукового заходу і поставленою метою, чи мала місце ситуація, у якій одержати відомості про злочин гласними методами було неможливо і тільки оперативно-розшукові заходи, які носять негласний характер, дозволили ефективно розкрити, запобігти та в подальшому переслідувати осіб за вчинення злочину в судовому порядку, чи були докази, отримані в результаті проведення оперативно-розшукових заходів, надані стороні захисту до початку судового розгляду для забезпечення реалізації обвинуваченим права на справедливий суд, та чи відбулося дослідження цих доказів у змагальному кримінальному провадженні.

Важливість використання такого «трискладового тесту» стороною обвинувачення для оцінки на стадії досудового розслідування допустимості використання результатів оперативно-розшукових заходів в доказуванні у кримінальному провадженні важко переоцінити, тому що під час судового розгляду, як свідчить відома нам судова практика, сторона захисту та суд здійснюють оцінку допустимості доказів не тільки через призму ст. 86–90 КПК України, а й практики ЄСПЛ. Тому співробітнику оперативного підрозділу, його керівнику при прийнятті рішення щодо надання матеріалів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування, і безумовно слідчому, прокурору необхідно орієнтуватися не тільки на оцінку дотримання під час проведення оперативно-розшукового заходу вимог до форми отримання

фактичних даних про готування, вчинення злочину, закріплених у нормативних приписах оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства, а й чи були дотримані стандарти застосування особливих методів розслідування, вироблені ЄСПЛ в результаті розгляду справ, де мало місце порушення прав людини при їх проведенні.

Зміст другої – непроцесуальної форми використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування, складають дії оперативного підрозділу з надання слідчому даних, одержаних під час оперативно-розшукової діяльності, які мають значення для організації розслідування злочину, визначення тактики проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, подолання протидії розслідуванню, але через невідповідність вимогами ст. 99 КПК України та/або неможливість розсекречення через ризики піддати небезпеці джерела таких даних та/або методи їх одержання не можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні.

Успішне використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) у цій формі не можливе без взаємодії на рівні керівника оперативного підрозділу та керівника органу досудового розслідування, а також на рівні взаємодії між співробітниками оперативного підрозділу та слідчим, який буде здійснювати кримінальне провадження, на що вірно неодноразово зверталася увага у спеціальній літературі [240, с. 30–48; 131, с. 30–36; 118, с. 6–23; 260, с. 220–228; 228, с. 286–296].

За час функціонування вітчизняних органів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства, у різні часові проміжки діяли різні відомчі нормативно-правові акти, які виступали в якості базових для унормування відносин між оперативними підрозділами та органами досудового розслідування, зокрема, що містили положення про порядок надання матеріалів про порушення податкового законодавства. До їх числа відносяться наказ ДПС України від 27.03.1998 №143 «Про взаємодію між службами ДПС України

відносно виявленням і розслідування злочинів у сфері оподаткування», наказ ДПС України від 07.02.2000 №49 «Про взаємодію підрозділів ДПС України при організації контрольно-перевірочної роботи», наказ ДПС України від 04.06.2002 №263 «Про взаємодію між підрозділами органів ДПС України при організації документальних перевірок юридичних осіб», наказ ДПА України від 01.04.2004 №187 «Про затвердження змін і доповнень до порядку взаємодії між підрозділами ДПС України при організації документальних перевірок», наказ ДПА України від 27.05.2008 №355 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку взаємодії між підрозділами органів державної податкової служби України при організації та проведенні перевірок платників податків», наказ ДПА України від 31.10.2012 №948 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку взаємодії між підрозділами органів державної податкової служби при організації, проведенні та реалізації матеріалів перевірок платників податків», наказ ДФС України від 31.07.2014 №22 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку взаємодії між підрозділами органів державної фіскальної служби при організації, проведенні та реалізації матеріалів перевірок платників податків», наказ ДПС України та ДФС України від 23.03.2020 №146/35 «Про затвердження Алгоритму взаємодії між підрозділами органів ДПС, що здійснюють (очолюють) документальні та фактичні перевірки, оперативними підрозділами та слідчими підрозділами фінансових розслідувань органів ДФС». Такий широкий перелік нормативно-правових актів свідчить про значну увагу, яку приділяє керівництво державних органів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства, питанням забезпечення обміну інформацією між структурними підрозділами цих органів, зокрема, для своєчасного прийняття рішень слідчими підрозділами фінансових розслідувань на підставі даних, одержаних при проведенні документальних та фактичних перевірок, які здійснювалися на підставі матеріалів оперативних підрозділів податкової міліції. Чинними на сьогодні наказами ДФС України від 31.07.2014 №22 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку взаємодії між підрозділами органів державної

фіскальної служби при організації, проведенні та реалізації матеріалів перевірок платників податків», ДПС України та ДФС України від 23.03.2020 №146/35 «Про затвердження Алгоритму взаємодії між підрозділами органів ДПС, що здійснюють (очолюють) документальні та фактичні перевірки, оперативними підрозділами та слідчими підрозділами фінансових розслідувань органів ДФС» сформований порядок опосередкованого через здійснення податкових перевірок використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування податкових злочинів.

Так, у п. 2.1.5. розділу II Методичних рекомендацій щодо порядку взаємодії між підрозділами органів державної фіскальної служби при організації, проведенні та реалізації матеріалів перевірок платників податків, затверджених наказом ДФС України від 31.07.2014 №22 зазначено, що у разі отримання оперативним підрозділом інформації про порушення суб'єктом господарювання податкового, валютного та іншого законодавства зазначений підрозділ у межах компетенції здійснює перевірку такої інформації та у разі підтвердження податкових ризиків передає її разом із напрацьованими матеріалами до підрозділу групи Податкового контролю для розгляду та опрацювання під час проведення документальної планової (позапланової) чи фактичної перевірки. В подальшому підрозділ групи Податкового контролю проводить аналіз отриманої інформації та реалізує її під час проведення документальної планової або позапланової перевірки чи фактичної перевірки. Згідно із п. 2.5.1. Розділу II цих Методичних рекомендацій, якщо за наслідками перевірки зменшено суми податку на додану вартість до відшкодування або виявлено порушення вимог податкового, валютного та іншого законодавства, за якими сума завданої державі шкоди або замаху на заподіяння шкоди є достатньою для притягнення до кримінальної відповідальності, підрозділ, який здійснював (очолював) перевірку, письмово повідомляє слідчий підрозділ фінансових розслідувань (відповідного територіального органу ДФС за основним місцем обліку платника податків на дату такого повідомлення) і передає матеріали перевірки для прийняття рішення згідно з положеннями КПК України (крім випадків, визначених підпунктом

78.1.11 п. 78. 1 ст. 78 ПК України) протягом 20 робочих днів, наступних за днем узгодження прийнятих за їх результатами податкових повідомлень–рішень про визначення грошових зобов'язань (зменшення бюджетного відшкодування), вимог та рішень щодо єдиного внеску [161].

У розпочатому на підставі таких матеріалів кримінальному провадженні підрозділ фінансових розслідувань має діяти спільно з оперативним підрозділом на підставі матеріалів якого була здійснена податкова перевірка. Потреба у цьому зумовлюється тим, що співробітники такого оперативного підрозділу будучи у складі Інформаційно–аналітичної групи та забезпечуючи проведення податкової перевірки групою Податкового контролю, зокрема, шляхом участі у підготовці до проведення перевірки, спільних нарадах (у разі необхідності) та/або у межах компетенції вживаючи заходи для виявлення ризиків у діяльності платників податків, забезпечуючи підрозділи групи Податкового контролю, які здійснюють (очолюють) перевірку, доперевірочними матеріалами, інформацією (документальним підтвердженням) щодо питань, які виникають у ході проведення перевірки, можуть надати слідчому у формі усних консультацій, у письмовій формі у вигляді довідок–меморандумів (оперативно-аналітичних довідок) узагальнені дані про обставини виявленого злочину, що суттєво скорочує час, який йому потрібен для здійснення аналізу одержаних матеріалів, визначення у плані розслідування злочину першочергових та подальших процесуальних дій у кримінальному провадженні, а також при плануванні проведення окремих процесуальних дій (обшуків, тимчасового доступу до документів, допитів).

Такі узагальнення від оперативного підрозділу для слідчого можуть містити пояснення щодо:

– інформації, яка виступила підставою для початку оперативно-розшукової діяльності щодо суб'єкта господарювання (повідомлення у засобах масової інформації, мережі Інтернет, інформації з інформаційно-аналітичних систем органів ДФС, що дозволили виявити ризики у діяльності платника податків, у тому числі дані, які виступили в якості індикаторів, які вказали на наявність

ризиків несплати податків, розбіжностей у показниках фінансової та податкової звітності через що була розпочата перевірка діяльності суб'єкта господарювання, дані, одержані в результаті конфіденційного співробітництва з оперативним підрозділом, тощо);

- значення для встановлення обставин події злочину даних із блоків автоматизованих інформаційних систем ДФС України;

- даних про причетність або можливу причетність фізичних, юридичних осіб до готування, вчинення виявлених епізодів ухилення від сплати податків;

- сутності схем ухилення від оподаткування;

- проведених оперативним підрозділом під час податкової перевірки заходів щодо встановлення місцезнаходження платника податків, тощо.

Також не слід забувати про дані, які можуть вказувати на можливе застосування злочинцями одиничних або структурованих протиправних та інших дій платника податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших осіб відносно інформації, що має доказове значення, спрямованих на перешкоджання всебічному, повному і неупередженому дослідженню обставин кримінального провадження, тобто на протидію розслідуванню [54, с. 29]. На імовірність такої протидії можуть вказувати результати дослідження особистості осіб, які є фігурантами оперативно-розшукової справи, та кола їх зв'язку. Наприклад, наявність у такому колі осіб, які займають посади у органах державної влади, місцевого самоврядування, та мають, виходячи з їх статусу, можливість чинити вплив на учасників кримінального провадження. Такі відомості при їх отриманні обов'язково мають повідомлятися співробітником оперативного підрозділу слідчому.

Такий обмін інформацією між оперативним підрозділом та підрозділом фінансових розслідувань позитивно оцінюють всі опитані нами слідчі та співробітники оперативних підрозділів податкової міліції. Однак, напрям за яким може розвиватися практика залучення у досудове розслідування результаті оперативно-розшукової діяльності щодо ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) це застосування кримінального аналізу як у виявленні

ознак цих злочинів, так і представленні результатів оперативно-розшукової діяльності органу досудового розслідування.

Кримінальним аналізом є метод мисленнево-аналітичної діяльності працівників правоохоронних органів, що полягає у перевірці та оцінці інформації, її інтерпретації, встановленні зв'язку між даними, що отримуються у процесі оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування та мають значення для кримінального провадження, з метою їх використання правоохоронними органами для виявлення, розкриття та розслідування злочинів [171, с. 9]. Як зазначає О. М. Заєць оперативний кримінальний аналіз здійснюється у трьох формах:

1. Аналіз, що супроводжує оперативно-розшукову та слідчу діяльність (наявна інформація, що стосується провадження, упорядковується, нова інформація відповідно співвідноситься та оцінюється, у поточному порядку формуються гіпотези, які підтримуються доказами чи висновками або за їх допомогою спростовуються);

2. Аналіз, який ведеться для підтримки оперативно-розшукової та слідчої діяльності (аналітик бере на себе аналітичні завдання, представляє результати аналізу, займається пошуком інформації з власних баз);

3. Аналіз, що ініціює оперативно-розшукову та слідчу діяльність.

У ході аналітичного процесу оцінюється інформація щодо злочинця, ходу події, знарядь, засобів вчинення злочину, часу та місця його вчинення тощо. Обіг цієї інформації відбувається між оперативними співробітниками та слідчими та полягає не тільки в наданні або отриманні інформації, але й в активному її здобуванні [86, с. 17–25].

Вивчення робіт з кримінального аналізу О. Є. Користіна, С. В. Албула, О. В. Власюка, І. М. Горбаньова, О. М. Заєця, К. Ю. Ісмайлова, В. А. Некрасова, А. М. Ханькевича, А. В. Холостенка, І. Р. Шинкаренка та інших [171; 86, с. 17–25; 37, с. 351–356; 253; 151, с. 3–7; 166, с. 19–20] свідчить, що в контексті забезпечення використання результатів оперативно-розшукової діяльності у непроцесуальній формі цей метод може забезпечити узагальнення, обробку та

візуалізацію великих масивів даних щодо схем ухилень від оподаткування, змісту фінансово–господарських операцій, які у них включалися, осіб причетних до їх готування та реалізації, зокрема документального оформлення, руху грошових коштів та товарно-матеріальних цінностей, хронології здійснення фінансово-господарських операцій, суб'єктів господарювання, які були контрагентами, їх бенефіціарних власників, місцезнаходження грошових коштів, товарно-матеріальних цінностей, на які у кримінальному провадженні необхідно буде накласти арешт, тощо, що для організації розслідування злочинів, передбачених ст. 212 КК України, має неабияке значення, особливо на початковому етапі. Така візуалізація може втілюватися у формі:

– діаграм, схем – для відображення даних про комплекс фінансово-господарських та інших операцій, які входять у схему ухилення від оподаткування, їх документальне оформлення та осіб, які їх здійснювали, власників суб'єктів господарювання, осіб, які були контрагентами у таких операціях, тощо. Схеми можуть додатково мати тайм-лайни для відображення хронологічної послідовності вчинення дій, які входять у готування, вчинення та приховування ухилення від оподаткування;

– таблиць – для відображення переліків, реквізитів документів, які містять відомості, що мають значення для встановлення обставин готування, вчинення ухилення від оподаткування, по кожній фінансово-господарській операції із зазначенням осіб, які фактично їх склали.

Такі діаграми, схеми, таблиці можуть стати основою для складання слідчим його власних узагальнень відомостей про обставини готування, вчинення кожного епізоду ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Однак, відмітимо, що без зв'язки з конкретними матеріалами кримінального провадження не слід переносити дані з узагальнень, підготовлених оперативним підрозділом. Це убезпечить слідчого від помилок, які можуть бути допущені співробітником оперативного підрозділу, який їх готував. Більш за це самостійне опрацювання слідчим матеріалів кримінального провадження, зокрема, одержаних від підрозділу, який здійснював

документальну перевірку, акту документальної перевірки платника податків, документів, що підтверджують наявність фактів порушень податкового, валютного та іншого законодавства, наданих під час перевірки пояснень платника податків (посадових осіб платника або його законних (уповноважених) представників) щодо виявлених порушень та/або причин ненадання первинних та інших документів, що підтверджують встановлені порушення, розрахунків донарахованих сум податків та зборів, єдиного внеску, а також зменшення заявлених до відшкодування з бюджету сум податку на додану вартість, від'ємного значення суми податку на додану вартість та зменшення від'ємного значення об'єкта оподаткування податком на прибуток у розрізі податкових періодів, відповідних податкових повідомлень-рішень, вимог та рішень щодо єдиного внеску, надісланих платнику податків, звітних документів платника податків (податкових декларацій, розрахунків, звітів), до яких платником внесено неправдиві дані, письмових заперечень до акта перевірки, документів щодо оскарження платником податків податкових повідомлень-рішень, вимог та рішень щодо єдиного внеску, прийнятих за результатами перевірки (за наявності), інших матеріалів, що підтверджують наявність фактів порушень податкового, валютного та іншого законодавства [154] із залученням аналітичних документів, а також протоколів оперативно-розшукових заходів та додатків до них, – тільки сприятиме формуванню цілісного уявлення слідчого про обставини події злочину, передбачених ст. 212 КК України, а як наслідок підвищуватиме ефективність його розслідування і не тільки на його початковому але й на наступному етапах.

2.3 Використання результатів оперативно-розшукової діяльності для розшуку матеріальних об'єктів та осіб під час розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)

Важливою складовою досудового розслідування любого злочину, яка забезпечує невідворотність покарання за його вчинення, є розшукова діяльність.

Її функція полягає в першу чергу у відшуванні матеріальних об'єктів, які мають значення для кримінального провадження, та осіб, місцезнаходження яких є невідомим, на що неодноразово вказувалося у різний час Р. С. Белкіним, А. І. Вінбергом, Н. В. Гуменною, В. І. Громовим, А. В. Дунаєвою, Г. О. Душейком, О. О. Закатовим, О. В. Захарченком, В. І. Поповим, О. Н. Карповим, О. Н. Колесниченком, Є. Ф. Коноваловим, Є. О. Наливайком, О. Р. Ратіновим, М. В. Терзієвим, П. В. Цимбалом, І. М. Якімовим та іншими науковцями, які присвячували свою увагу розробці теоретичних положень криміналістичного вчення про розшук, а також нормативно-правовій регламентації здійснення розшуку у кримінальному провадженні [261, с. 46–50; 55, с. 20–21; 31; 87; 76; 16, с. 395–396; 88, с. 3–4; 100, с. 3–4; 163, с. 5–6; 148, с. 15–16; 241, с. 114–115; 59, с. 4–6]. Завдяки їх науковому доробку до предмета цього вчення включаються закономірності:

- відображення в матеріальному середовищі і свідомості людей ознак розшукуваних осіб та інших об'єктів, що дозволяє індивідуалізувати їх в ході розшуку, а при виявленні – ідентифікувати;

- залежності поведінки розшукуваних осіб від умов, в яких вони знаходяться;

- повторюваності і стійкості поведінки осіб, розшукуваних за скоєний злочин, та осіб, які приховують розшукувані об'єкти, що дозволяє прогнозувати і програмувати їх вчинки;

- обумовленості вибору особами способів приховування розшукуваних об'єктів їх злочинним досвідом, професійною приналежністю і психологічними властивостями особистості;

- взаємозв'язку способів укриття розшукуваних об'єктів зі слідами застосування цих способів;

- залежності поведінки розшукуваних осіб від характеру вчиненого злочину, ступеня його суспільної небезпеки, а також їх приналежності до певної вікової групи або злочинного середовища (рецидивісти) та ін. [87, с. 15; 16, с. 401].

Узагальнюючи наукові погляди на розшукову діяльність Р. С. Белкін зазначив, що вона як предмет наукового дослідження представляє собою систему, яка складається з двох видів об'єктів. Перший вид об'єктів складають оперативно-розшукові заходи, закономірності змісту і здійснення яких, тактика застосування, поєднання і шляхи вдосконалення вивчаються і розробляються теорією оперативно-розшукової діяльності. Другий вид об'єктів – розшукові заходи та слідчі дії, які в сукупності становлять зміст розшукової діяльності слідчого. У цій якості вони – об'єкти криміналістики [16, с. 400]. Але зазначимо, що попри таке безумовно вірне з методологічних позицій виділення об'єктів розшукової діяльності та галузей наукових знань, в рамках яких мають здійснюватися їх дослідження, це ніяк не має умаляти генетичну єдність розшуку в рамках оперативно-розшукової діяльності та розшуку в рамках здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень. Розшук, який здійснюється в рамках оперативно-розшукової справи, має в максимально можливому обсязі забезпечити одержання відомостей про конкретних осіб, які здійснюють готування до вчинення злочину, щоб вони в подальшому у кримінальному провадженні дозволили слідчому встановити таких осіб, їх місцезнаходження, зокрема, у випадках, коли підозрювані переховуються від органів досудового розслідування, а щодо матеріальних об'єктів – дані, що дають підстави слідчому визначити їх як об'єкти дослідження на предмет значення для кримінального провадження. За наявними науковими рекомендаціями співробітників оперативних підрозділів незалежно від категорії злочину мають обов'язково враховувати у своїй діяльності по оперативно-розшуковій справі такий потенціал даних, які одержуються ними щодо особи, залученої до готування до вчинення, вчинення злочину, а також матеріальних об'єктів, які можуть бути речовими доказами або забезпечити цивільний позов у кримінальному провадженні. І вірність таких рекомендацій не викликає сумнівів. Але узагальнення практики розшукової діяльності у кримінальних провадженнях по ст. 212 КК України, а також опитування співробітників оперативних підрозділів та слідчих податкової міліції (див. Додаток А), наш особистий досвід

роботи в оперативних підрозділах податкової міліції свідчить, що розповсюджені у криміналістичному вченні про розшук уявлення про об'єкти розшукових дій не у повній мірі відповідають дійсності.

Так, у кримінальних провадженнях щодо злочинів у сфері оподаткування для забезпечення доведення факту наведення недостовірних даних у податковій декларації нерідко виникає потреба у встановленні реального місцезнаходження не тільки осіб, які є причетними до готування, вчинення цих злочинів, а й юридичних осіб контрагентів у фінансово-господарських операціях, результати яких відображені або приховані від відображення у документах бухгалтерської, податкової звітності. Такі ситуації, наприклад, можуть виникати, коли ухилення від сплати податків відбувається з використанням фіктивних суб'єктів господарювання або реально існуючих контрагентів але шляхом імітації здійснення фінансово-господарських операцій між ними. Вкрай важливим для доказування події готування, вчинення ухилення від сплати податків є одержання у кримінальному провадженні фактичних даних щодо не просто відсутності реального здійснення суб'єктом господарювання фінансово-господарської діяльності, а взагалі його фізичної відсутності за місцем державної реєстрації, або заявлених у документах існуючого суб'єкта господарювання виробничих потужностей, складських, торгівельних приміщень, тощо. Коли формувалися теоретичні основи криміналістичного вчення про розшук у кримінальному праві та кримінальному процесі не розглядалася можливість притягнення юридичні особи до відповідальності і відповідно кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство не містило положень щодо можливості вжиття заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб. І ми вважаємо, що це суттєво вплинуло на те, що юридичні особи в якості об'єктів розшукової діяльності не були визначені.

У кримінальних провадженнях щодо ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) відповідно до положень ст. 96-3 КК України до юридичної особи можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру тільки за умови, якщо протиправні дії, які підпадають під ознаки ст.

212 КК України, вчинені її уповноваженою особою у взаємозв'язку із передбаченими ст. 209 КК України чи іншими, наведеними у п. 1–4 ч. 1 ст. 96-3 КК України злочинами, і якщо вони призвели до отримання юридичною особою неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди, або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності.

Майно юридичних осіб також може виступати в якості об'єктів розшуку слідчим у зв'язку із необхідністю забезпечення відшкодування шкоди, спричиненої кримінальним правопорушенням, коли вони виступають в якості третьої особи відповідно до ст. 64-2 КПК України.

В цілому у наведених ситуаціях слідчого цікавить не тільки з'ясування реальності існування юридичної особи, а й наявності правових підстав для застосування до її майна спеціальної конфіскації, конфіскації її майна як заходу кримінально-правового характеру, завданого в наслідок вчинення кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди і відповідно наявності такого майна.

Тому вважаємо що до загального переліку об'єктів, які традиційно включаються до об'єктів розшуку слідчим в рамках криміналістичного вчення про розшук, – особа підозрюваного, свідка, потерпілого, трупа чи його частин, знарядь, засобів вчинення кримінального правопорушення, викраденого майна, місцезнаходження яких невідоме, необхідно включати юридичну особу, яка залучена до вчинення кримінального правопорушення, майно, яке підлягає конфіскації, спеціальній конфіскації, а також на яке може бути накладений арешт для забезпечення цивільного позову у кримінальному провадженні.

З урахуванням наведеного розглянемо особливості використання результатів оперативно-розшукової діяльності для розшуку щодо фізичних, юридичних осіб та матеріальних об'єктів під час досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 212 КК України.

Але перед тим як розглянути операційну складову розшукової діяльності слідчого вважаємо за доцільне приділити увагу наявним сучасним підходам і до неї у теорії криміналістики та кримінального процесу.

Н. В. Гуменна досліджуючи теоретичні та практичні проблеми розшукової діяльності слідчого в умовах дії КПК України 2012 року вказує, що розшукова діяльність слідчого – це відшукування відомих, вже встановлених об'єктів. І що неможливо вести мову про розшукову діяльність слідчого, якщо відсутні необхідні відомості про об'єкт такої діяльності. В такому випадку можна вести мову лише про проведення заходів оперативно-розшукового характеру, необхідних для отримання таких відомостей [59, с. 64]. Такі твердження цілком вписуються у кримінальне процесуальне та оперативно-розшукове законодавство, яке діяло до реформи кримінального судочинства 2012 року. За ним проведення оперативно-розшукових заходів здійснювалося паралельно із слідчими та іншими процесуальними діями. Відповідно слідчий міг для встановлення місцезнаходження підозрюваного, свідків, матеріальних об'єктів давати доручення оперативним підрозділам, щоб вони здійснили необхідні для цього оперативно-розшукові заходи (ч. 3 ст. 66 КПК України 1960 року). За КПК України 2012 року слідчий оперативному підрозділу може доручити тільки проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (ч. 1 ст. 41 КПК України 2012 року). Доручити провести оперативно-розшукові заходи у кримінальному провадженні слідчий доручити не може. Ті доручення, які практикуються містять звернення до оперативних підрозділів щодо надання певних даних щодо місцезнаходження осіб, матеріальних об'єктів. Як вірно зазначає А. В. Шевчишен – науковці сприйняли термін негласні слідчі (розшукові) дії як даність без критичного переосмислення етимології цього терміну та її відповідності нормам КПК України, які визначають загальні положення проведення та використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. Конструкція терміну негласні слідчі (розшукові) дії є складною, що зумовлено використанням законодавцем у дужках терміну «розшукові». Згідно з правилами української граматики парні дужки є розділовим знаком, який використовується для додаткової інформації, різноманітних уточнень, вказівок, тобто законодавець або додатково уточнює, що негласні слідчі дії є розшуковими, або, що негласні слідчі дії можуть бути

негласними розшуковими діями. Теж саме можна сказати і відносно терміну слідчі (розшукові) дії. І хоча у легальних дефініціях негласних слідчих (розшукових) дій (ч. 1 ст. 246 КПК України) та слідчих (розшукових) дій (ч. 1 ст. 223 КПК України) акцентується увага тільки на тому, що вони призначені для одержання доказів аналіз пошуково-пізнавальних можливостей цих процесуальних дій дає підстави А. В. Шевчишену стверджувати, що вони можуть забезпечувати виконання й розшукових завдань у кримінальному провадженні [246, с. 259], з чим і ми цілком погоджуємося. І таке розуміння функціоналу цих засобів слідчої діяльності дозволяє переосмислити наявний науковий доробок щодо використання результатів оперативно-розшукових заходів у розшуковій діяльності слідчого. Відповідно, як і щодо використання результатів оперативно-розшукової діяльності для одержання доказів у кримінальному провадженні використання результатів такої діяльності для розшуку у кримінальному провадженні також може відбуватися у процесуальній та непроцесуальній формах. При чому зазначимо, що розшукова діяльність слідчого та його діяльність, спрямована на одержання доказів у кримінальному провадженні взаємопов'язані одна з одною і у практичній діяльності у конкретних кримінальних провадженнях їх не треба розмежовувати. В рамках досудового розслідування розшук та доказування можуть об'єднуватися при проведенні слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій. А окремі процесуальні дії мають прямо визначений у законі подвійний характер, наприклад, обшук, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.

Процесуальна форма втілюється у реалізації під час прийняття процесуальних рішень щодо проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, які мають забезпечити вирішення розшукових завдань у кримінальному провадженні, як фактичних підстав відомостей, які містяться у матеріалах оперативно-розшукової діяльності, наданих слідчому для використання під час досудового розслідування.

В рамках непроцесуальної форми використання результатів оперативно-розшукової діяльності з метою розшуку у кримінальному провадженні, забезпечується надання слідчому відомостей, одержаних оперативним підрозділом, які мають орієнтуючий характер для визначення ним оптимальних засобів та способів відшукування фізичних, юридичних осіб, матеріальних об'єктів, які мають значення для кримінального провадження.

Ці форми використання результатів оперативно-розшукової діяльності, як і при використанні цих результатів в доказуванні, не існують окремо одна від одної. За наявності комплексу відомостей, які містяться як у розсекречених на наданих слідчому матеріалах оперативно-розшукової діяльності, так і у матеріалах оперативно-розшукової справи, з якими слідчий ознайомлюється, але через неможливість забезпечити нерозголошення методів, засобів одержання цих відомостей, убезпечити конфідентів, які їх надали, вони не можуть бути розсекречені, або через невідповідність їх вимогам до джерел доказів, які містяться у КПК України, у кримінальних провадженнях можуть виникати ситуації поєднання процесуальної та непроцесуальної форм використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час проведення процесуальних дій.

При здійсненні провадження по оперативно-розшуковій справі по податкових злочинах щодо її фігурантів – фізичних та юридичних осіб можуть збиратися та систематизуватися значні обсяги даних, які індивідуалізують їх та дозволяють здійснювати їх швидкий пошук. Запроваджена керівництвом ДФС України у діяльність органів податкової міліції практика початку кримінального провадження щодо суб'єктів реального сектору економіки за ст. 212 КК України тільки за результатами перевірки даних про можливе ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) [214] з одного боку забезпечує детальну перевірку відомостей про ознаки такої протиправної діяльності, що безумовно сприяє уникненню ситуацій з необґрунтованим внесенням відомостей до ЄРДР і відповідно представлення дій податкової міліції як тиск на бізнес, але з іншого – об'єктивно необхідне для цього дослідження із залученням фахівців ДПС та

ДФС, зокрема, співробітників оперативних підрозділів податкової міліції, надає час для осіб, які вчинили дії, які підпадають під ознаки готування, вчинення злочину, передбаченого ст. 212 КК України, залишити своє постійне місце проживання з метою уникнути притягнення до кримінальної відповідальності. Цей чинник має завжди враховуватися співробітниками оперативного підрозділу і питання щодо намірів та можливостей фігуранта оперативно-розшукової справи вчинити такі дії та можливі місця, куди особа може поїхати, зокрема і за межами території України, має вивчатися ними для надання такої інформації слідчому з самого початку кримінального провадження.

Ці відомості щодо намірів особи переховуватися від органів досудового розслідування можуть бути одержані під час проведення таких оперативно-розшукових заходів як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у формі контролю за телефонними розмовами, аудіо- відеоконтролю особи, зокрема, в середині публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи. А відомості щодо можливих місць, де може переховуватися підозрюваний під час кримінального провадження, можуть бути одержані під час здійснення заходів в рамках оперативної установки на фігуранта оперативно-розшукової справи, які можуть включати звернення із запитами до державного реєстру речових прав на нерухоме майно, єдиного державного реєстру транспортних засобів, єдиного державного реєстру юридичних осіб, реєстру платників податків, щодо осіб, які є співвласниками суб'єктів господарювання з фігурантом оперативно-розшукової справи, оперативного опитування осіб з кола знайомих фігуранта, тощо, а також під час зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у формі контролю за телефонними розмовами, аудіо-, відеоконтролю особи.

Як приклад ефективного використання результатів оперативно-розшукової діяльності для пошуку у кримінальному провадженні даних про суб'єктів господарювання, які фігурують у схемах ухилення від сплати податків, та осіб, які причетні до фіктивних правочинів, можна навести кримінальне провадження №32012120000000005 по ч. 3 ст. 27, ч. 3 ст. 28, ч. 2 ст. 205; ч. 3 ст. 27, ч. 3 ст. 28,

ч. 3 ст. 358, ч. 3 ст. 27, ч. 3 ст. 28, ч. 4 ст. 358, ч. 3 ст. 27, ч. 3 ст. 28, ч. 1 ст. 366, ч. 3 ст. 27, ч. 3 ст. 28, ч. 3 ст. 212 КК України, в рамках якого пошук місцезнаходження підприємств Гудвіл, Троян СВ, Ріст, осіб, які ними фактично не керували, 10 адрес, за якими знаходилися документи та інші матеріальні об'єкти, які мали значення для кримінального провадження, відбулося на підставі даних, одержаних в рамках оперативно-розшукових заходів по оперативно-розшуковій справі, та наданих слідчому оперативним підрозділом [33].

Персональні дані потенційних свідків також мають бути компонентом системи обставин, які підлягають з'ясуванню в оперативно-розшукових справах щодо злочинів цієї категорії, на що ми звертали увагу у підрозділі 2.1 дисертації. Відомості щодо таких осіб – співробітників суб'єктів господарювання, які працюють у фінансово-економічних, юридичних, торгівельних, виробничих, логістичних та інших підрозділах суб'єкта господарювання, які не брали участь у готуванні недостовірних документів бухгалтерської, податкової звітності та наданні податкової декларації, але яким відомі обставини здійснення фінансово-господарських операцій суб'єктом господарювання щодо ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), так і суб'єкта господарювання, який представлений як контрагент у цих операціях, а також аудитори, нотаріуси, адвокати, які надавали правову допомогу суб'єктам господарювання, тощо, – можуть бути одержані під час здійснення оперативним підрозділом заходів із забезпечення проведення податкової перевірки суб'єкта господарювання, зокрема, у формі оперативного пошуку, та надані слідчому у формі довідки-меморандуму (оперативно-аналітичної довідки). Аналогічно можуть бути одержані та надані дані щодо засновників, керівництва, співробітників, місця розташування головного офісу та відокремлених підрозділів юридичної особи контрагента, товарно-матеріальних цінностей, які були у обігу по досліджуваним фінансово-господарським операціям на предмет їх входження у схему ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), документів, які містять ознаки протиправної діяльності. Такі дані містяться у додатках до акту

податкової перевірки, але оперативний підрозділ, беручи участь у забезпеченні її проведення, особливо у ситуаціях, коли така перевірка проводиться на підставі його матеріалів, може консолідувати персональні дані потенційних свідків з відомостями, які характеризують їх особистість, їхні взаємозв'язки, щодо юридичних осіб – особливостей здійснення ними фінансово-господарської діяльності, наповнюючи схеми їх фінансово-господарської діяльності, які можуть додаватися до акту податкової перевірки, відомостями щодо відображення її у документах, набутих товарно-матеріальних цінностях з наведенням відомостей про їх місцезнаходження, чого у актах податкової перевірки не має [160].

Алгоритми використання відомостей щодо місцезнаходження та індивідуальні ознаки матеріальних об'єктів, які мають значення для кримінального провадження, розшукуваних осіб, юридичних осіб, які одержані від оперативного підрозділу, мають враховувати особливості джерела таких даних.

Найпростіша ситуація, коли у розпорядженні слідчого є розсекречений протокол оперативно-розшукового заходу та додаток до нього, які містять відомості, щодо місцезнаходження об'єктів, можливого місцезнаходження особи, яку необхідно розшукати.

Наприклад, підтверджене протоколом про зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж користування підозрюваним, який переховується від органів досудового розслідування, номером мобільного телефону, мобільним терміналом зв'язку з ІМІЕ. І ці дані можуть виступати одними з фактичних підстав для прийняття процесуального рішення щодо встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, яким користується розшукуваний підозрюваний.

Дані спостереження за особою є джерелами даних щодо контактів особи, місць, які вона відвідувала, можуть виступати в якості підстав для проведення:

– обшуків за місцем проживання, роботи, інших володіннях осіб, з якими під час спостереження за особою (фігурантом оперативно-розшукової справи)

були зафіксовані контакти, в залежності від імовірності їх використання для переховування підозрюваного, зберігання документів, товарно-матеріальних цінностей, які мають значення для кримінального провадження;

– допитів осіб щодо обставин їх зустрічей з підозрюваним, зокрема, відомих їм місць знаходження документів, товарно-матеріальних цінностей, які мають значення для кримінального провадження, а у ситуаціях, коли підозрюваний переховується від органів досудового розслідування – імовірних місць його переховування або осіб, які цьому сприяють чи можуть сприяти.

Протокол аудіо-, відеоконтролю особи з технічним носієм спілкування між фігурантами оперативно-розшукової справи можуть виступати джерелами даних для проведення обшуків з метою відшукування матеріальних об'єктів, які мають значення для кримінального провадження.

Складніше, коли у розпорядженні слідчого є відомості, джерела яких не можуть бути розсекречені, або, як ми вже зазначали у підрозділі 2.2 дисертації, вони можуть бути надані слідчому для долучення до матеріалів кримінального провадження, але вони не відповідають вимогам до джерел доказів, визначених у КПК України (наприклад, матеріали гласного або негласного опитування, рапорти співробітників оперативного підрозділу, тощо, у яких містяться результати оперативного пошуку реального місцезнаходження юридичних осіб, їх відокремлених виробничих, торгівельних, транспортних, інших підрозділів, встановлення кола професійних, особистих контактів фігурантів оперативно-розшукової справи, та адрес їх проживання, а також характеру їх взаємних стосунків, тощо). Вони напряму не можуть бути використані в якості фактичних підстав для прийняття процесуальних рішень щодо проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на відшукування підозрюваного, приміщення, де реально здійснюється підприємницька діяльність, знаходяться транспортні засоби, виробниче, торгівельне обладнання, документи, які відображають реальну господарську діяльність суб'єкта господарювання. Але такі дані можуть зорієнтувати слідчого на проведення процесуальних дій (зернення із запитом до

органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, допити), результати яких виступлять джерелами фактичних даних для одержання доказів під час проведення обшуків, тимчасових доступів до речей і документів, тощо.

Висновки до другого розділу

1. Встановлення для оперативно-розшукових заходів єдиних з такими засобами збирання доказів як негласні слідчі (розшукові) дії нормативно-правових вимог до прийняття процесуальних рішень, проведення та фіксування виступає підставою для перегляду підходів до визначення змісту та структури предмету пошуково-пізнавальної складової оперативно-розшукової діяльності у співвідношенні із її завданнями щодо пошуку та фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства. Для забезпечення можливості згідно із положеннями абзацу другого ч. 2 ст. 99 КПК України прямого використання матеріалів оперативно-розшукових заходів як документів джерел доказів у кримінальному провадженні під час провадження по оперативно-розшуковій справі співробітник оперативно-розшукового підрозділу має чітко розуміти систему даних, які він може одержати щодо злочину. В якості основи для розробки такої системи пропонується розглядати категорію «обставини, які підлягають з'ясуванню під час провадження у оперативно-розшуковій справі». Змістовне наповнення обставин, які підлягають з'ясуванню, має відбуватися з урахуванням особливостей виду злочину, щодо якого здійснюється провадження в оперативно-розшуковій справі, та його відображення у об'єктах матеріального світу та свідомості людей. До переліку обставин, які підлягають з'ясуванню, для забезпечення використання результатів оперативно-розшукової діяльності пропонується включати: 1) подія готування до вчинення, вчинення злочину (час, місце, спосіб та інші обставини готування до вчинення, вчинення злочину); 2) дані про особу, групу осіб, які здійснюють підготовку до вчинення злочину,

форма та направленість їх умислу, мотив і мета вчинення злочину; 3) особа потерпілого, вид і розмір шкоди, який може бути завданий злочином; 4) обставини, які вказують на місцезнаходження матеріальних об'єктів, які можуть мати значення речових доказів у кримінальному провадженні; 5) обставини, які вказують на осіб, що можуть бути свідками у кримінальному провадженні.

2. У оперативно-розшукових справах щодо готування злочинів, передбачених ч. 3 ст. 212 КК України, підлягають з'ясуванню:

1) спосіб готування до вчинення, вчинення цього злочину, який займає ключове місце для встановлення реальності його події. Загальною ознакою всіх різновидів способів ухилення від сплати податків є обман. Його сутність полягає у формуванні у документах податкової звітності, податковій (митній) декларації завідомо повністю або частково недостовірних даних про об'єкт та/або базу оподаткування – наявність або відсутність, фізичні, кількісні, вартісні показники, правочини, фінансово-господарські операції, які є джерелом набуття або припинення права володіння, розпорядження, користування щодо майна, товарів, доходу (прибутку) або його частин, оборот з реалізації товарів (робіт, послуг), операцій з постачання товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, з наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення у платника податкового обов'язку, а також про суб'єкта оподаткування, а саме, про наявність у нього визначених у законі ознак, які надають йому право на податкову пільгу. При вивченні діяльності суб'єкта господарювання співробітники оперативних підрозділів мають враховувати, що такий обман є складним за своєю структурою, потребує цілого комплексу підготовчих дій, спрямованих як безпосередньо на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) – визначення способу ухилення від сплати податків, підшукування співучасників, планування дій з готування, вчинення та приховування цього злочину, підшукування, придбання, створення суб'єктів господарювання, які будуть використані як контрагенти у фіктивних, удаваних фінансово-господарських операціях, підшукування осіб, які будуть вчиняти дії

необхідні для підготовки, вчинення, приховування ухилення від сплати податків не будучи обізнаними у тому, що вони сприяють вчиненню злочину, зокрема, веденням бухгалтерського обліку, обліком товарно-матеріальних цінностей, підготовкою податкової звітності тощо, так і на виключення імовірності його виявлення – реалізація запланованих фіктивних, удаваних фінансово-господарських операцій шляхом складання документів, у яких вони відображаються, внесення змін чи повна заміна підробленими документів щодо фінансово-господарських операцій, підробка документів, які надають право на одержання податкових пільг, тощо, і такі дії можуть потребувати тривалого часу на їх підготовку та реалізацію і не однією особою, а групою співучасників, при чому дії з підготовки та приховування ухилення від сплати податків самі можуть підпадати під ознаки інших складів злочинів, передбачених КК України, або під заборони, які містяться у цивільному, господарському, податковому, адміністративному законодавстві. Для виявлення ознак готування, вчинення та приховування цих злочинів значну роль має з'ясування функціональних, причиново-наслідкових та просторово-часових зв'язків між ними.

Перші проявляються через взаємопов'язаність цілей дій з готування, вчинення та приховування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та успішних результатів виконання таких дій. З попереднім створенням умов, які забезпечують успішну реалізацію злочинного умислу щодо вчинення злочину обраним способом та приховування факту його вчинення, злочинці пов'язують прийняття рішення вчиняти злочин чи ні, через ризики не досягти поставленої мети та/або бути притягнутим до кримінальної відповідальності. Другі мають нелінійний характер, тобто наслідки кожної попередньої дії не виступають причинною обставиною для подальших дій. Треті навпаки є лінійними та виражаються у хронологічній послідовності та локалізованих за місцем реалізації запланованих дій, спрямованих на готування, вчинення та приховування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів);

2) дані про особу, групу осіб, які здійснюють підготовку до вчинення злочину, форма та направленість їх умислу, мотив і мета вчинення злочину. Щодо юридичних осіб, службові особи яких причетні до готування до вчинення, вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) оптимальним є одержання даних про: належність їх до резидентів України, найменування юридичної особи (повне та скорочене), ідентифікаційний код юридичної особи, присвоєний та внесений до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, або ідентифікаційний код юридичної особи іншої країни (для нерезидентів), організаційно-правова форма юридичної особи, місцезнаходження юридичної особи на час скоєння цього злочину.

Щодо фізичних осіб, які причетні до готування вчинення цього злочину – прізвище, ім'я, по батькові (за наявності останнього), число, місяць, рік народження, місце народження, паспортні дані (серія (за наявності) та номер паспорта, ким і коли виданий), реєстраційний номер облікової картки платника податків (за наявності), місце проживання (для іноземців, осіб без громадянства – місце проживання за межами України), місце роботи, посада на час підготовки до вчинення, вчинення злочину, чи є ця особа раніше судимою за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Якщо ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) готується за попередньою змовою групою осіб, то в рамках оперативно-розшукової справи необхідно концентруватися на визначенні характеру ролей встановлених осіб, які причетні до готування до вчинення цього злочину;

3) вид і розмір шкоди, який може бути завданий злочином. З'ясування цієї обставини має важливе значення для правильної кваліфікації злочину, передбаченого ст. 212 КК України. При його вчиненні державі, органам місцевого самоврядування спричиняється матеріальна шкода, яка має значення для кримінально-правової кваліфікації. Відповідно необхідно одержати дані про належність до об'єктів оподаткування грошових коштів, які набуті суб'єктом господарювання та суму, вид або види податків, зборів (обов'язкових платежів),

від сплати яких особа (особи) планують ухилитися, здійснюють замах на їх несплату, яким є звітний період для подання податкової/митної декларації окремо щодо кожного виду податку, збору (обов'язкового платежу) щодо якого є дані про ухилення від сплати;

4) обставини, які вказують на місцезнаходження матеріальних об'єктів, які можуть мати значення речових доказів у кримінальному провадженні. Такими матеріальними об'єктами для кримінальних проваджень по ст. 212 КК України, можуть бути установчі документи, документи щодо здійснення правочинів та право на їх вчинення, документи первинного та аналітичного бухгалтерського обліку, податкова/митна декларація, подана суб'єктом господарювання, технічні носії електронних документів, у яких зафіксовані дані щодо заявленої особою фінансово-господарської діяльності, її результатів та їх оподаткування, грошові кошти, майно, товари, які були одержані суб'єктом господарювання в результаті здійснення правочинів та є об'єктом оподаткування, тощо. При визначенні потенціалу матеріальних об'єктів як речових доказів у кримінальному провадженні співробітникам оперативного підрозділу слід керуватися положеннями ст. 98 КПК України. Підставами для гіпотетичних суджень щодо значення матеріальних об'єктів як джерел доказів під час досудового розслідування по ст. 212 КК України, серед яких домінуюче місце займають документи, є те, що вони є знаряддям, засобами вчинення цього злочину, можуть містити сліди готування, вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), інші відомості щодо факту чи обставин, що мають бути відповідно до вимог ст. 91 КПК України встановлені під час кримінального провадження. Місцезнаходження матеріальних об'єктів, які можуть мати значення речових доказів у кримінальному провадженні, визначається з огляду на одержані дані про механізм готування до вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), зокрема, відомостей про суб'єктів господарювання, місця проживання співучасників, фактичні місця складання та зберігання документів, які використовуються у протиправній діяльності;

5) обставини, які вказують на осіб, що можуть бути свідками у кримінальному провадженні. Такими обставинами можуть бути робота у бухгалтерії, виробничих, торгівельних, інших підрозділах суб'єктів господарювання, аудиторській фірмі, нотаріуси, адвокати, тощо, яким відомі обставини здійснення певних кримінальних господарських операцій, але вони не брали участі в таких діях, особи, які здійснюють функції внутрішнього або зовнішнього контролю за фінансово-господарською діяльністю суб'єкта господарювання.

3. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування полягає у залученні слідчим, прокурором у процес кримінального провадження даних, одержаних оперативним підрозділом, як доказів так і для одержання нових доказів. Воно може відбуватися як у процесуальній так і у непроцесуальній формах.

Процесуальна форма полягає у залученні на стадії досудового розслідування у процес доказування у кримінальному провадженні матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які одержані з дотриманням вимог оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства, розсекречені та надані оперативним підрозділом слідчому.

Непроцесуальна форма використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування, складають дії оперативного підрозділу з надання слідчому даних, одержаних під час оперативно-розшукової діяльності, які мають значення для організації розслідування злочину, визначення тактики проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, подолання протидії розслідуванню, але через невідповідність вимогами ст. 99 КПК України та/або неможливість розсекречення через ризики піддати небезпеці джерела таких даних та/або методи їх одержання не можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні.

Успішне використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування не можливе без взаємодії на рівні керівника

оперативного підрозділу та керівника органу досудового розслідування, а також на рівні взаємодії між співробітниками оперативного підрозділу та слідчим, який буде здійснювати кримінальне провадження.

4. Узагальнення практики досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень по ст. 212 КК України свідчить, що в доказуванні як джерела доказів стороною обвинувачення можуть використовуватися матеріали проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у формі контролю за телефонними розмовами, контрольної закупки, виготовлення заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів, аудіо-, відеоконтролю особи, зняття інформації з електронних інформаційних мереж, спостереження за особою, місцем, проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (з метою встановлення технічних засобів аудіо, відеоконтролю особи, виготовлення копій документів, які мають значення для кримінального провадження). Для набуття статусу джерел доказів такі матеріали мають бути перевірені та оцінені слідчим, прокурором на предмет належності, допустимості, достовірності даних, які у них містяться. Відомості, які містяться у протоколах оперативно-розшукових заходів та додатках до них мають перевірятися проведенням слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, до числа яких можуть входити огляди речей і документів, допити, обшуки, тимчасові доступи до речей і документів, відібрання зразків для порівняльного дослідження, бухгалтерська, комп'ютерно-технічна, товарознавча, техніко-криміналістична, фоноскопична, портретна експертизи, тощо.

Коли для долучення до кримінального провадження надаються матеріали комплексу взаємопов'язаних між собою оперативно-розшукових заходів, то перевірка їх результатів також має відбуватися комплексно. Такий підхід може проявлятися, по-перше, у тому, що під час планування розслідування та проведення окремих процесуальних дій визначається одночасне відпрацювання питань належності, допустимості та достовірності результатів всіх оперативно-розшукових заходів, а по-друге, при проведенні окремих процесуальних дій

пошуково-пізнавального характеру можуть одержуватися дані щодо результатів декількох оперативно-розшукових заходів.

Оцінка протоколів оперативно-розшукових заходів та додатків до них має відбуватися не тільки через призму нормативних приписів вітчизняного кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства, а й з урахуванням практики ЄСПЛ в контексті відповідності дій суб'єктів прийняття процесуальних рішень та здійснення оперативно-розшукових заходів європейським стандартам щодо застосування особливих методів розслідування тяжких злочинів.

5. В рамках непроцесуальної форми використання в доказуванні результатів оперативно-розшукової діяльності щодо податкових злочинів оперативний підрозділ може надавати аналітичні узагальнення, що можуть містити інформацію, яка виступила підставою для початку оперативно-розшукової діяльності щодо суб'єкта господарювання, значення для встановлення обставин події злочину даних із блоків автоматизованих інформаційних систем ДФС України, даних про причетність або можливу причетність фізичних, юридичних осіб до, готування, вчинення виявлених епізодів ухилення від сплати податків сутності схем ухилення від оподаткування, проведених оперативним підрозділом під час податкової перевірки заходів щодо встановлення місцезнаходження платника податків, тощо.

Для оптимізації використання результатів оперативно-розшукової діяльності у непроцесуальній формі кримінальний аналіз вбачається в якості метода, що може забезпечити узагальнення, обробку та візуалізацію великих масивів даних щодо схем ухилень від оподаткування, змісту фінансово-господарських операцій, які у них включалися, осіб причетних до їх готування та реалізації, зокрема, документального оформлення, руху грошових коштів та товарно-матеріальних цінностей, хронології здійснення фінансово-господарських операцій, суб'єктів господарювання, які були контрагентами, їх бенефіціарних власників, місцезнаходження грошових коштів, товарно-матеріальних цінностей, на які у кримінальному провадженні необхідно буде

накласти арешт, тощо, що для організації розслідування злочинів, передбачених ст. 212 КК України, має велике значення.

6. Аналіз положень криміналістичного вчинення про розшук через призму практики досудового розслідування податкових злочинів свідчить про доцільність доповнення загального переліку об'єктів, які традиційно включаються до об'єктів розшуку слідчим (особа підозрюваного, свідка, потерпілого, трупа чи його частин, знарядь, засобів вчинення кримінального правопорушення, викраденого майна, місцезнаходження яких невідоме), юридичною особою, яка залучена до вчинення кримінального правопорушення, майно, яке підлягає конфіскації, спеціальній конфіскації, а також на яке може бути накладений арешт для забезпечення цивільного позову у кримінальному провадженні.

7. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності в розшуковій діяльності слідчого також може відбуватися як у процесуальній так і у непроцесуальній формах.

Процесуальна форма втілюється у реалізації під час прийняття процесуальних рішень щодо проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, які мають забезпечити вирішення розшукових завдань у кримінальному провадженні, як фактичних підстав відомостей, які містяться у наданих слідчому для використання під час досудового розслідування матеріалах оперативно-розшукової діяльності. Наприклад, для проведення обшуків, допитів, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.

В рамках непроцесуальної форми використання результатів оперативно-розшукової діяльності з метою розшуку у кримінальному провадженні, забезпечується надання слідчому відомостей, одержаних оперативним підрозділом, які мають орієнтуючий характер для визначення ним оптимальних засобів та способів відшукування фізичних, юридичних осіб, матеріальних об'єктів, які мають значення для кримінального провадження.

Ці форми використання результатів оперативно-розшукової діяльності в розшуковій діяльності слідчого, як і при використанні таких результатів в доказуванні, не існують окремо одна від одної. За наявності комплексу відомостей, які містяться як у розсекречених на наданих слідчому матеріалах оперативно-розшукової діяльності, так і у матеріалах оперативно-розшукової справи, з якими слідчий ознайомлюється, але через неможливість забезпечити нерозголошення методів, засобів одержання цих відомостей, убезпечити конфідентів, які їх надали, вони не можуть бути розсекречені або через невідповідність їх вимогам до джерел доказів, які містяться у КПК України, у кримінальних провадженнях по ст. 212 КК України можуть виникати ситуації поєднання процесуальної та непроцесуальної форм використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час проведення процесуальних дій для забезпечення розшуку осіб (підозрюваного, свідків, юридичних осіб), матеріальних об'єктів, які містять відомості, що мають значення для кримінального провадження (документи, грошові кошти, майно, тощо).

ВИСНОВКИ

1. Аналіз наукових розвідок свідчить, що у вітчизняній теорії оперативно-розшукової діяльності та теорії доказів немає монографічних досліджень особливостей використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), здійснених на підставі оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства, яке було піддано суттєвим змінам в рамках реформи кримінального судочинства 2012 року, та вивчення практики їх реалізації при здійсненні оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження щодо злочинів, передбачених у ст. 212 КК України. Оцінка шляхів розв'язання визначеної проблеми призвела до виділення в якості питань, які потребують першочергового дослідження: загальний аналітичний огляд досліджень результатів оперативно-розшукової діяльності та їх використання під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); генеза правового інституту використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування; поняття результатів оперативно-розшукової діяльності, їх різновиди та особливості формування для використання під час досудового розслідування; обставини, які підлягають з'ясуванню по оперативно-розшуковим справам щодо протиправної діяльності, спрямованої на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); особливості перевірки та оцінки результатів окремих оперативно-розшукових заходів для використання їх в доказуванні при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); використання результатів оперативно-розшукової діяльності для розшуку матеріальних об'єктів та осіб під час розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

2. Дослідження історичного розвитку правового інституту використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні надає можливість виділити та розкрити комплекси чинників, які у різні часові проміжки впливали на формування системи його нормативних приписів. У такому дослідженні для того щоб воно мало значення для усвідомлення

сучасного стану цього правового інституту необхідно враховувати соціально-політичні процеси, у зв'язку із якими відбувалася розробка законодавчих актів, які регулюють здійснення оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної діяльності. Такий підхід забезпечив виділення шістьох етапів розвитку правового інституту використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: 1) до 1864 року; 2) з 1864 до 1917 року; 3) з 1917 по 1960 рік; 4) з 1960 по 1992 рік; 5) з 1992 по 2012 рік; 6) з 2012 до теперішнього часу.

Узагальнення комплексу чинників, які обумовлювали перехід до кожного наступного етапу, дозволяє визначити їх спільні риси. Так, початок другого (1864 рік) та четвертого етапів (1960 рік) були обумовлені прагненням усунути негативні явища у формі зловживань з боку органів правопорядку шляхом притягнення осіб до кримінальної відповідальності на підставі матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які не піддавались належній перевірці та оцінці через об'єднання у одному органі повноважень на здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування, відсутність або формального існування механізмів зовнішнього незалежного контролю за здійсненням оперативно-розшукової діяльності, захисту прав і свобод особи та змагальності у кримінальному провадженні. З 1960 року пошуки, в тому числі і шляхом звернення до європейського досвіду використання особливих методів розслідування, оптимальної нормативно-правової моделі використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні, яка забезпечувала би залучення у сферу кримінального судочинства достовірних знань про обставини вчинення злочинів, одержаних під час здійснення оперативно-розшукових заходів з дотриманням прав і свобод людини, призвели до визначення, що для цього у вітчизняному оперативно-розшуковому та кримінальному процесуальному законодавстві мають бути встановлені: перелік та однакові вимоги до підстав, порядок прийняття процесуальних рішень, проведення та фіксування оперативно-розшукових заходів та кримінально-процесуальних дій, які є засобами збирання доказів; механізм здійснення

прокурорського нагляду та судового контролю за їх проведенням; вимог, яким мають відповідати матеріали оперативно-розшукової діяльності для визнання їх джерелами доказів у кримінальному провадженні; обов'язковість відкриття стороні захисту матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які використовуються в доказуванні. Це і було в цілому реалізовано під час реформи кримінального судочинства 2012 року.

3. Аналіз наявних підходів до розуміння результатів оперативно-розшукової діяльності свідчить про використання як у теорії так і у оперативно-розшуковому та кримінальному процесуальному законодавстві двох базових категорій для їх визначення «оперативно-розшукова інформація» та «матеріали оперативно-розшукової діяльності».

Категорія «матеріали оперативно-розшукової діяльності» виконує функцію денотату матеріально відображеної у визначених оперативно-розшуковим, кримінальним процесуальним законодавством формах оперативно-розшукової інформації, яка є результатом оперативно-розшукової діяльності. Через цю категорію, яка забезпечує поєднання фактичних даних та джерел, у яких вони мають міститися, законодавець у нормативних приписах ст. 8, 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та абзацу другого ч. 2 ст. 99 КПК України забезпечив формування вимог до результатів оперативно-розшукової діяльності для їх використання в доказуванні у кримінальному провадженні, які є ідентичними до вимог, яким мають відповідати докази для доведення фактів, які мали місце та є значимими для прийняття законного та обґрунтованого процесуального рішення.

Особливість вимог до матеріалів оперативно-розшукової діяльності для використання їх в доказуванні у кримінальних провадженнях по ст. 212 КК України, полягає у тому, що: 1) вони мають бути одержані з дотриманням не тільки нормативних приписів оперативно-розшукового та кримінального процесуального, а й податкового законодавства; 2) у них мають бути зафіксовані фактичні дані про готування, вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) окремих осіб та груп осіб; 3) відомості про факти, які

містяться у матеріалах оперативно-розшукової діяльності мають бути перевірені та підтверджені проведенням слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій під час досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 212 КК України; 4) матеріали оперативно-розшукової діяльності для використання їх в доказуванні мають бути обов'язково розсекречені. Процесуальні рішення щодо проведення оперативно-розшукових заходів хоча й не містять результатів оперативно-розшукової діяльності, але для забезпечення оцінки таких результатів на предмет допустимості, мають бути також розсекречені. Виконання цих вимог забезпечує формування матеріалів оперативно-розшукової діяльності як джерел доказів під час досудового розслідування злочинів.

Матеріалами оперативно-розшукової діяльності, які можуть бути визнані документами джерелами доказів у кримінальних провадженнях по ст. 212 КК України, є протоколи оперативно-розшукових заходів з додатками до них, документи, одержані в рамках міжнародного співробітництва у сфері оперативно-розшукової діяльності, та акти податкових перевірок, проведених на підставі даних оперативно-розшукової діяльності податкової міліції.

Інші документи, які були одержані в рамках провадження по оперативно-розшуковій справі, можуть виступати в якості джерел орієнтуючої інформації для проведення процесуальних дій під час досудового розслідування цих злочинів. Формування їх як джерел даних завершується під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, вони не потребують повторного оформлення за встановленою у кримінальному процесуальному законодавстві для доказів процесуальною формою та можуть використовуватися слідчим при організації розслідування та визначенні тактики проведення окремих процесуальних дій та їх комплексів.

4. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування полягає у залученні слідчим, прокурором у взаємодії з оперативним підрозділом у процес кримінального провадження після перевірки та оцінки на предмет належності, допустимості, достовірності даних, одержаних

оперативним підрозділом, як доказів, що обґрунтовують прийняття процесуальних рішень, для одержання нових доказів, а також для забезпечення розшуку осіб та матеріальних об'єктів, які мають значення для кримінального провадження.

Дослідження протоколів оперативно-розшукових заходів та додатків до них має відбуватися не тільки через призму нормативних приписів вітчизняного законодавства, а й з урахуванням практики ЄСПЛ, через яку формуються європейські стандарти використання особливих методів розслідування злочинів.

Процесуальна форма використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування полягає у залученні на стадії досудового розслідування у процес доказування як фактичних підстав для прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які одержані з дотриманням вимог оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства, розсекречені та надані оперативним підрозділом слідчому.

Непроцесуальну форму складають дії оперативного підрозділу з надання слідчому даних, одержаних під час оперативно-розшукової діяльності, які мають значення для організації розслідування злочину, визначення тактики проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, подолання протидії розслідуванню, розшуку осіб та матеріальних об'єктів, які мають значення для кримінального провадження, але через невідповідність вимогами ст. 99 КПК України та/або неможливість розсекречення через ризики піддати небезпеці джерела таких даних та/або методи оперативно-розшукової діяльності їх одержання не можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні.

5. Для забезпечення можливості згідно із положеннями абзацу другого ч. 2 ст. 99 КПК України прямого використання матеріалів оперативно-розшукових заходів як документів джерел доказів у кримінальному провадженні обставини, які підлягають з'ясуванню у оперативно-розшукових справах, мають розвиватися як компонент методичних рекомендацій з оперативно-розшукового

документування окремих різновидів злочинів. У оперативно-розшукових справах щодо готування злочинів, передбачених ч. 3 ст. 212 КК України, з урахуванням їх особливостей підлягають з'ясуванню:

- 1) спосіб готування до вчинення, вчинення цього злочину;
- 2) дані про особу (фізичної, юридичної), групу осіб, які здійснюють підготовку до вчинення злочину, форма та направленість їх умислу, мотив і мета вчинення злочину;
- 3) вид і розмір матеріальної шкоди, який може бути завданий злочином;
- 4) обставини, які вказують на місцезнаходження матеріальних об'єктів, які можуть мати значення речових доказів у кримінальному провадженні;
- 5) обставини, які вказують на осіб, що можуть бути свідками у кримінальному провадженні.

6. Для кримінальних проваджень по ст. 212 КК України характерним є використання стороною обвинувачення як джерел доказів матеріалів зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у формі контролю за телефонними розмовами, контрольної закупки, виготовлення заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів, аудіо-, відеоконтролю особи, зняття інформації з електронних інформаційних мереж, спостереження за особою, місцем, проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (з метою встановлення технічних засобів аудіо, відеоконтролю особи, виготовлення копій документів, які мають значення для кримінального провадження).

Відомості, які містяться у протоколах таких оперативно-розшукових заходів та додатках до них мають перевірятися проведенням комплексу взаємопов'язаних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, до числа яких можуть входити огляди речей і документів, допити, обшуки, тимчасові доступи до речей і документів, відібрання зразків для порівняльного дослідження, бухгалтерська, комп'ютерно-технічна, товарознавча, техніко-криміналістична, фоноскопична, портретна експертизи експертизи, тощо.

В рамках непроцесуальної форми використання в доказуванні результатів оперативно-розшукової діяльності щодо податкових злочинів оперативний підрозділ може надавати аналітичні узагальнення. Для оптимізації використання результатів оперативно-розшукової діяльності у непроцесуальній формі саме кримінальний аналіз вбачається в якості метода, що може забезпечити узагальнення, обробку та візуалізацію великих масивів даних щодо схем ухилень від оподаткування, змісту фінансово-господарських операцій, які у них включалися, осіб причетних до їх готування та реалізації, зокрема документального оформлення, руху грошових коштів та реального та/або фіктивного руху товарно-матеріальних цінностей, хронології здійснення фінансово-господарських операцій, суб'єктів господарювання, які були контрагентами, їх бенефіціарних власників, місцезнаходження грошових коштів, товарно-матеріальних цінностей, на які у кримінальному провадженні необхідно буде накласти арешт, тощо, що для організації розслідування злочинів, передбачених ст. 212 КК України має важливе значення.

7. Аналіз положень криміналістичного вчинення про розшук через призму практики досудового розслідування податкових злочинів свідчить про доцільність доповнення загального переліку об'єктів, які традиційно включаються до об'єктів розшуку слідчим, – юридичною особою, яка залучена до вчинення кримінального правопорушення, майно, яке підлягає конфіскації, спеціальній конфіскації, а також на яке може бути накладений арешт для забезпечення цивільного позову у кримінальному провадженні.

Використання результатів оперативно-розшукової діяльності у розшуковій діяльності слідчого також може відбуватися як у процесуальній, так і у непроцесуальній формах.

Процесуальна форма втілюється у реалізації під час прийняття процесуальних рішень щодо проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, які мають забезпечити вирішення розшукових завдань у кримінальному провадженні, як фактичних підстав відомостей, які містяться у наданих слідчому для використання під час

досудового розслідування матеріалах оперативно-розшукової діяльності. Наприклад, для проведення обшуків, допитів, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.

В рамках непроцесуальної форми використання результатів оперативно-розшукової діяльності з метою розшуку у кримінальному провадженні, забезпечується наданням слідчому відомостей, одержаних оперативним підрозділом, які мають орієнтуючий характер для визначення ним оптимальних засобів та способів відшукування фізичних, юридичних осіб, матеріальних об'єктів, які мають значення для кримінального провадження (документів фінансово-господарської діяльності, товарно-матеріальних цінностей, будівель, у яких фактично здійснюється виробнича, торгівельна, інша діяльність суб'єктів господарювання, тощо).

8. Для оптимізації нормативно-правової регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності через зміни, які відбулися у оперативно-розшуковому та кримінальному процесуальному законодавстві у 2012 році, доцільно внести зміни до двосторонніх угод щодо надання взаємної правової допомоги, які укладені Україною з іншими державами шляхом включення до їх змісту можливість надання її при здійсненні провадження не тільки у кримінальних, а й у оперативно-розшукових справах.

Для забезпечення виконання вимог до формування матеріалів оперативно-розшукової діяльності як джерел доказів у кримінальному провадженні, а саме відкриття всіх матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які надані оперативним підрозділом для використання в доказуванні під час досудового розслідування, під час виконання вимог ст. 290 КПК України пропонується ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» доповнити частиною 2 у такій редакції:

«При прийнятті рішення керівником оперативного підрозділу про розсекречення матеріалів оперативно-розшукової діяльності для використання їх у кримінальному провадженні таке рішення оформлюється відповідно до вимог законодавства у сфері охорони державної таємниці. У випадках, коли

оперативно-розшукові заходи були проведені на підставі процесуального рішення прокурора або слідчого судді, керівник оперативного підрозділу звертається щодо розсекречення цього процесуального рішення до відповідного керівника органу прокуратури або голови суду. Керівник органу прокуратури, голова суду має протягом трьох днів розглянути таке звернення керівника оперативного підрозділу та прийняти рішення про розсекречення, чи за наявності передбачених у законодавстві підстав, про відмову в розсекреченні процесуального рішення щодо проведення оперативно-розшукового заходу. Про відповідне рішення керівник оперативного підрозділу повідомляється негайно.»

Наявність аналогічної проблеми з розсекреченням процесуальних рішень слідчого судді та прокурора щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій пропонується вирішити доповненням статті 256 КПК України частиною 4 у такій редакції:

«При прийнятті рішення прокурором про використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, якщо не має загрози розголошення державної таємниці, процесуальні рішення щодо їх проведення, клопотання щодо їх проведення, протоколи, додатки до них мають бути розсекречені у встановленому законодавством порядку. У випадках, коли процесуальне рішення щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії було ухвалене слідчим суддею, прокурор звертається щодо розсекречення цієї ухвали до голови суду, слідчий суддя якого ухвалив таке рішення. Голова суду має протягом трьох днів розглянути таке звернення прокурора та прийняти рішення про розсекречення чи, за наявності передбачених у законодавстві підстав, про відмову в розсекреченні ухвали слідчого судді про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Про відповідне рішення керівник прокурор повідомляється негайно.»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Албул С. В. Основи оперативно-розшукової діяльності : термінологічний словник. Одеса, 2017. 143 с.
2. Алексеев А. Я., Синилов Г. К. Актуальные проблемы теории оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. М., 1973. 128 с.
3. Алфавитъ полицейскихъ законовъ / Сост. М. И. Доброленскій. С.-Пб.: Изд. Юридического книжного магазина Н. К. Мартынова, 1894. 388 с.
4. Антонов К. В. Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес (зв'язок і співвідношення). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2008. №2 (38). С. 354–361.
5. Антонюк Н. Підстави під грифом таємності. Висновки ВС щодо відкриття матеріалів НС(Р)Д у порядку ст. 290 КПК України. Закон і Бізнес. 21.03. – 03.04.2020. URL: https://zib.com.ua/ua/141951-praktika_vs_schodo_vidkrittya_materialiv_nsr_d_v_poryadku_st2.html?fbclid=IwAR1E1AdXwk8hssYXZYKfJfIV-WkDJjTTi_ensjgWBZ7Sdofu6YNMnY4I1o4
6. Бабакін В. М. Використання матеріалів оперативно–розшукової діяльності у кримінальних провадженнях щодо злочинів, учинених молоддю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія Право. Вип. 32. Том 3. С. 104–108.
7. Бакрадзе А. Надзор за законністю оперативно–розыскных мер. *Социалистическая законность*. 1968. № 2. С. 41–59.
8. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно–розшукової діяльності: Монографія. Х. : Золота миля, 2012. 620 с.
9. Бартенев П. Участие полиции в предварительном следствии. *Журнал Министерства юстиции*. 1865. Кн. 3. С. 292–298.
10. Басиста І. В. Невідкриття матеріалів досудового розслідування іншої стороні як імовірна підстава невизнання допустимими доказами у кримінальному провадженні відомостей, що містяться у відкритих процесуальних документах. *Соціально-правові студії*. Вип. 1 (3). 2019. С. 69–80.
11. Бахин В. П. Допрос: Лекція. К., 1999. 40 с.

12. Башта І. І. Використання результатів оперативно–розшукової діяльності у розслідуванні злочинів, пов’язаних з обігом наркотичних засобів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Вип. 2. 2014. С. 262–273.
13. Бедняков Д. И. Непроцессуальная информация и расследование преступлений. М. : Юридическая литература, 1991. 208 с.
14. Белкин А. Р. Теория доказывания: криминалистический и оперативно–розыскные аспекты: автореф. дис... докт. юрид. наук : 12.00.09. Воронеж, 2000. 35 с.
15. Белкин Р. С., Винберг А. И. Криминалистика и доказывание : Методологические проблемы. М. : Юрид. лит., 1969. 216 с.
16. Белкин Р. С. Курс криминалистики. М. : Юристь, 2001. 837 с.
17. Белкин Р. С. Курс криминалистики. В 3-х томах. Т. 1. М., 1997. 512 с.
18. Белкин Р. С. Собираение, исследование и оценка доказательств. М., 1966. 295 с.
19. Белозеров Ю. Н., Чугунов В. Е., Чувилев А. А. Дознание в органах милиции и его проблемы. М. : Юрид. лит., 1972. 91 с.
20. Бенько М. М. Інформаційні системи і технології в бухгалтерському обліку : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 336 с.
21. Блиновъ И. А. Сознание необходимости судебной реформы. *Судебные уставы 20 ноября 1864 года за пятьдесятъ лтъ*. Томъ первый. Петроградъ, 1914. 786 с.
22. Блиновъ И. А. Фактическое состояние правосудія до реформы 1864 года. *Судебные уставы 20 ноября 1864 года за пятьдесятъ лтъ*. Томъ первый. Петроградъ. 1914. 786 с.
23. Бойцов Б. В., Бурыкин В. М. Документирование в работе ОБХСС. М., 1965. 98 с.
24. Бородин С. В. Основы взаимодействия следственных и оперативных аппаратов органов охраны общественного порядка. *Вопросы взаимодействия*

оперативных и следственных аппаратов в борьбе с преступностью. Ашхабад, 1966. С. 10–15.

25. Брич Л. П., Навроцький В. О. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні : Монографія. / Автор вступ стат. М. Я. Азаров. К. : Атіка, 2000. 288 с.

26. Быстров А. Ю. Методика расследования преступлений, связанных с уклонением от уплаты налогов коммерческими организациями, использующими труд иностранных граждан : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Хабаровск, 2006. 218 с.

27. Васи́линчук В. І. Запобігання та розкриття злочинів підрозділами ДСБЕЗ у сфері господарської діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2004. №4. С. 102–110.

28. Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. М. : Изд-во МГУ, 1978. 71 с.

29. Великий тлумачний словник української мови (з дод. та доповн.) / уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

30. Використання результатів оперативно–розшукової діяльності. *Оперативно–розшукова діяльність: Навчальний посібник* / Никифорчук Д. Й.; За ред. О. М. Джу́жи. К. : Правова єдність. 2009. С. 249–265.

31. Винберг А. И., Шавер Б. М. Криминалистика. М., 1949. 272 с.

32. Вирок Арцизького районного суду Одеської області у кримінальній справі № 1–10/11 від 05. 11. 2011. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18712056>

33. Вирок Крюківського районного суду м. Кременчука Полтавської області від 08. 02. 2018 у кримінальній справі №537/413/18 по ч. 2 ст. 15, ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 212 КК України. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72076683>

34. Вирок Токмацького районного суду Запорізької області у кримінальній справі №328/1963/14–к від 17.06.2014. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42603162>

35. Вирок Тростянецького районного суду Сумської області у кримінальній справі №1/588/3/13 від 08.05.2013. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31526050>

36. Висновок щодо проекту Кримінально-процесуального кодексу України від 02 листопада 2011 року, підготовлений експертами Ради Європи Лорені Бахмайєр–Вінтер, Джеремі МакБлайдом, Ерікою Сванідзе. URL: <https://rm.coe.int/16802e707c>

37. Власюк О. В. Використання кримінального аналізу у боротьбі зі злочинністю : виникнення та становлення. *Університетські наукові записки*. 2012, №4 (44). С. 351–356.

38. Воробей О. В. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2019. 249 с.

39. Воробьев И. П. К вопросу о значении оперативно-розыскной информации уголовного розыска для процесса доказывания. *Труды Киевской высшей школы МВД СССР*. 1976. №8. С. 137–147.

40. В'язовченко О. В. Міжнародне співробітництво під час розслідування ухилень від сплати податків транснаціонального характеру : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. К. 2018. 225 с.

41. Вышинский А. Я. Теория судебных доказательств в советском праве. М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. 220 с.

42. Гаврик С. Ю. До визначення поняття «матеріали оперативно–розшукової діяльності». *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією*. 2010. №23. С. 178–186.

43. Галаган В. І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України) : дис... докт. юрид. наук : 12.00.09. К., 2003. 515 с.

44. Гевко В. В. Використання непроцесуальної інформації під час доказування у стадії попереднього розслідування : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 1996. 238 с.

45. Герасимов И. Ф. Взаимодействие органов предварительного следствия и дознания при расследовании особо опасных преступлений. Свердловск, 1966. 65 с.

46. Геселев О. В. Проблеми співвідношення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій при використанні їх результатів у кримінальному провадженні. *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції : проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Дніпро, 20 жовт. 2017 р.): у 2-х ч. Ч. 1. Дніпро, 2017. С. 27–30.

47. Гончаренко В. Г., Сокиран Ф. М. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві. К., 1994. 45 с.

48. Горбачов О. В. Кримінально-процесуальне доказування та оперативно-розшукова діяльність: навч. посібник. Х., 1996. 67 с.

49. Горский Г. Ф., Кокорев Л. Д., Элькин П. С. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе. Воронеж, 1978. 303 с.

50. Гоч Н. В. Розслідування ухилень від сплати внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 20 с.

51. Гребельский Д. В. Теоретические и организационно-правовые проблемы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. М. : ВШ МВД СССР, 1977. 147 с.

52. Гребельский Д. В. Теоретические проблемы оперативно-розыскной деятельности органов милиции : дис... канд. юрид. наук. М. 1968. 313 с.

53. Греков Н. В. Русская контрразведка в 1905–1917 гг. : шпиономания и реальные проблемы. М. : МОНФ, 2000. 209 с.

54. Грицюк І. В. Протидія розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері оподаткування : теорія та практика : монографія. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2015. 286 с.

55. Громов В. И. Дознание и предварительное следствие. Теория и техника расследования преступлений. М., 1929. 242 с.

56. Грошевий Ю. М., Фомін С. Б. Кримінально-процесуальне доказування та оперативно-розшукова діяльність : навчальний посібник. Х. : Право, 2009. 106 с.
57. Грянко В. В., Дубинский А. Я., Кузьминов А. С. Дознание в органах внутренних дел Украинской ССР. К. : РИО МВД СССР, 1980. 180 с.
58. Гула Л. Ф. Використання результатів оперативно–розшукової діяльності у виявленні й розслідуванні злочинів, вчинених організованими злочинними групами. *Право і суспільство*. №5–2. 2015. С. 206–211.
59. Гуменна Н. В. Теоретичні та практичні проблеми розшукової діяльності слідчого : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2015. 240 с.
60. Гуткин И. М. О соотношении понятий «оперативно–розыскные меры» и «розыскные действия» в советском уголовно-процессуальном законодательстве. *50 лет советской прокуратуры и проблемы совершенствования предварительного следствия*. Л. 1972. С. 60–63.
61. Гущин А. Н. Проблемы использования результатов оперативно–розыскной деятельности в доказывании по уголовным делам : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Саратов, 2002. 180 с.
62. Даневский В. Наше предварительное следствие, его недостатки и реформа. М., 1895. 89 с.
63. Декрет Всероссийского Центрального Исполнительного Комитета Советов и Совета Народных Комиссаров «О рабоче–крестьянской милиции (Положение)». *Систематический сборник важнейших декретов (1917–1920)*. М., 1920. С. 212–234.
64. Декрет Совета Народных Комиссаров Украины «Об организации милиции» от 09 февраля 1919 года. *Собрание Узаконений и Распоряжений рабоче–крестьянского правительства Украины за 1919 год*. Ч. I. 3-е изд. №7. Ст. 96.
65. Дидоренко Э. А., Кириченко С. А., Розовский Б. Г. Процессуальный статус ОРД в уголовном судопроизводстве : монография. Луганск: РИО ЛИВД, 2000. 95 с.

66. Джужа О., Орлов Ю. Законодавче регулювання оперативно–розшукової діяльності. *Право України*. 2006. № 6. С. 79–82.
67. Джусупов А., Биятов Г. О допустимости оперативно–розыскных данных в качестве доказательств. *Юридическая газета (Республика Казахстан)*. 1995. №15. С. 13–18.
68. Довбаш Р. С. Методика розслідування злочинів, пов’язаних з незаконним відшкодування податку на додану вартість: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. К. 2009. 21 с.
69. Долженков О. Ф., Думко А. Ф., Козаченко І. П. Оперативно–розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції. Одеса, 2000. 134 с.
70. Долженков О. Ф., Тарасенко В. Є., Єськов С. В. Процесуальне значення відомостей, отриманих при здійсненні оперативно–розшукової діяльності : Монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. 168 с.
71. Доля Е. А. Использование в доказывании результатов оперативно–розыскной деятельности. М. : Спарк, 1996. 111 с.
72. Доля Е. А. Формирование доказательств не основе результатов оперативно–розыскной деятельности : монография. М. : «Проспект», 2014. 373 с.
73. Донцов А. М. Проблема соотношения дознания и предварительного следствия в советском уголовном процессе: автореф. дисс... канд. юрид. наук : 12.00.09. Л., 1971. 19 с.
74. Дубинский А. Я. Исполнение процессуальных решений следователя: правовые и организационные проблемы / Отв. ред. Чангули Г. И. Киев : Наукова думка, 1984. 182 с.
75. Дубинский А. Я. Правовые и организационные проблемы исполнения процессуальных решений следователя: автореф. дис... докт. юрид. наук : 12.00.09. К. 1984. 46 с.
76. Дунаєва А. В. Діяльність слідчого щодо розшуку підозрюваного : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 20 с.

77. Духовской М. В. Русский уголовный процесс. М. : Складъ изд. в кн. маг. М. В. Клюкина, 1905. 468 с.
78. Душейко Г. О. Організаційно–тактичні основи реалізації оперативно–розшукової інформації на стадії порушення кримінальної справи : автореф. дис... канд. юрид. наук. Х., 2001. 19 с.
79. Едророва В. Н., Шахов Д. Ю. Способы незаконного сокращения налоговых обязательств. *Все для бухгалтера*. 2002. №9. С. 10–15.
80. Експертиза матеріалів і засобів відео–звукзапису (фоноскопична). Одеський науково–дослідний інститут судових експертиз. URL: <http://ondise.minjust.gov.ua/ekspertiza-materialiv-i-zasobiv-video-zvukozapisu-fonoskopichna/>
81. Жиромский В. П. Вопросы теории доказывания по делам оперативного учета органов государственной безопасности: автореф. дис... канд. юрид. наук. М., 1970. 178 с.
82. Задорожній О. С. Криміналістична характеристика ухилень від сплати пожатків, зборів, інших обов'язкових платежів та основні положення їх розслідування : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х. 2006. 18 с.
83. Задорожний О. С. Криміналістична характеристика ухилень від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів та основні положення їх розслідування : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х., 2005. 220 с.
84. Зажицкий В. И. Результаты оперативно–розыскной деятельности в уголовном судопроизводстве: теория и практика. СПб. : «Юридический центр пресс», 2006. 449 с.
85. Зажицкий В. И. Уголовно-процессуальное доказывание и другие способы познавательной деятельности в уголовном судопроизводстве. *Труды ВКШ КГБ СССР*. 1987. №41–42. С. 345–346.
86. Заєць О. М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні : сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник кримінального судочинства*. №4, 2016. С. 17–25.
87. Закатов А. А. Криминалистическое учение о розыске : автореф. дис... д. ю. н. : 12.00.09. К., 1987. 38 с.

88. Захарченко О. В. Діяльність слідчого з розшуку та встановлення місцезнаходження обвинуваченого : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2012. 20 с.

89. Зеленецкий В. С., Козьяков И. Н. Ведомственный контроль и прокурорський надзор за законностью оперативно-розыскной деятельности. Х., 2003. 256 с.

90. Зеленская Т. В. Соотношение уголовно-процессуальной и оперативно-розыскной деятельности : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Иркутск, 2007. 233 с.

91. Земскова А. В. Правовые проблемы использования результатов оперативно-розыскных мероприятий в уголовно-процессуальном доказывании : монография. Волгоград: ВЮИ МВД России, 2000. 172 с.

92. Зникин В. К. Оперативно-розыскное обеспечение раскрытия и расследования преступлений : монография. Кемерово: КГУ, 2003. 170 с.

93. Зубенко В. В., Родік Л. М. Історичні аспекти становлення оперативно-розшукової та слідчої діяльності. *Судова та слідча практика в Україні*. 2016. №1. С. 62–70.

94. Ігнатко В. Поняття матеріалів оперативно-розшукової діяльності, що використовуються в інтересах кримінального судочинства. *Право України*. 2004. №11. С. 50–53.

95. Ізотов О. І. Щодо особливостей суб'єктивних джерел оперативно-розшукової інформації. *Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів*. Л., 2000. С. 107–111.

96. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>

97. История полиции России. Краткий исторический очерк и основные документы / Альхименко В. В. и др. М. : Изд-во «Щит-М», 1998. 199 с.
98. Карелов Ю. Ф. Использование оперативной информации при принятии решения о производстве следственных действий. *Актуальные проблемы совершенствования производства следственных действий*. Ташкент, 1982. С. 137–144.
99. Карнеева Л. М. Доказательства и доказывание при производстве расследования. Горький, 1977. 67 с.
100. Карпов О. Н. Використання можливостей міжнародних поліцейських організацій у розшуку злочинців : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 223 с.
101. Квачевський А. Обь уголовномъ пресльдованіи, дознаніи и предварительномі изслѣдованіи преступленій по судебным уставамъ 1864 года : теоретическое и практическое руководство. Часть вторая. С.-Пб.: Тип. Ф. С. Сущинскаго, 1867. 371 с.
102. Кириченко С. А. Особенности использования криминалистически значимой информации, полученной оперативно-розыскными методами на первоначальном этапе расследования организованной преступности : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Калининград, 2002. 187 с.
103. Кириченко С. А. Процессуальный статус оперативно–розыскной деятельности в уголовном судопроизводстве. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ*. 2000. Вип. 1. С. 77–90.
104. Кленов Д. И. Процессуальный порядок использования результатов оперативно–розыскной деятельности в доказывании на досудебных стадиях производства по уголовным делам : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ижевск, 2005. 235 с.
105. Климов И. А., Синилов Г. К. Предмет и система оперативно-розыскной деятельности. *Теория оперативно–розыскной деятельности : Учебник* / Под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинскогго, Г. К. Синилова. М. : ИНФРА-М, 2006. С. 92–101.

106. Коврига З. Ф. Дознание в органах милиции. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1964. 59 с.
107. Козаченко І. П., Регульський В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи ОРД. Львів, 1999. – 110 с.
108. Козловский А. Ю. Использование результатов оперативно-розыскной деятельности в процессе расследования таможенных преступлений : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 2006. 285 с.
109. Колесник В. А. Негласні слідчі (розшукові) дії : кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки та проведення : науково-практичний посібник. К.: Прецедент, 2014. 135 с.
110. Колесниченко А. Н. О соотношении доказывания и оперативно-розыскной деятельности. *Социалистическая законность*. 1963. № 8. С. 51–58.
111. Колесниченко А. Н. О соотношении доказывания и оперативно-розыскной деятельности. *Социалистическая законность*. 1963. №7. С. 54-55.
112. Коментарі до проекту Кримінально-процесуального кодексу експертів Ради Європи (Страсбург, 2 вересня 2004 року). URL: <https://helsinki.org.ua/articles/komentari-do-proektu-kryminalno-protsesualnoho-kodeksu-ekspertiv-rady-evropy/>
113. Кондратьев Я. Ю. Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції : монографія. К., 2004. 444 с.
114. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология. Х. : Консум, 1999. 157 с.
115. Корневский Ю. В., Токарева М. Е. Использование результатов оперативно-розыскной деятельности в доказывании по уголовным делам. Методическое пособие. М. : Юрлитинформ, 2000. 152 с.
116. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М. І. Хавронюка. К. : Москаленко О. М. К. 2019. 464 с.

117. Котухов М. П. Перевод результатов оперативно–розыскной деятельности в доказательства : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Казань, 2001. 234 с.
118. Кочетов В. І. Спеціальна тактика підрозділів податкової міліції : курс лекцій. Ірпінь : Академія ДПС України, 2001. 166 с.
119. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. 2-ге вид. К. : Дакор, 2013. 785 с.
120. Кукольник Н. М. Основания российского судопроизводства: в 2–х частях. Ч. 1. М. : Тип. Ун-та, 1832. 90 с.
121. Курицын В. М. История полиции России. Краткий исторический очерк и основные документы. М. : Изд-во «Щит-М», 1998. 199 с.
122. Курочка М. Й. Легалізація оперативно–розшукової діяльності у доказуванні. *Право України*. 1999. №10. С. 34–36.
123. Курсь уголовного судопроизводства И. Я. Фоницаго. Т. 2. Изд. второе, перераб. С.-Пб.. : Тип. т-ва «Общественная Польза», 1899. 607 с.
124. Кучеров И. И. Налоговые преступления. М. : Юринфор, 1997. 224 с.
125. Лекарь А. Г., Безруких Р. К. Организационно-тактические основы раскрытия преступлений. М. : Юрид. лит., 1977. 119 с.
126. Лекарь А. Г., Волынский А. Ф., Гребельский Д. В., Самойлов В. Г. Методологические проблемы теории оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. *Труды КВШ МВД СССР*. 1976. №8. С. 3–34.
127. Лекарь А. Г. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел : учебное пособие. М. : УУЗ МВД СССР, 1972. 114 с.
128. Лекарь А. Г. Соотношение оперативно-розыскных мер и следственных действий в предотвращении и раскрытии преступлений. *Труды ВШ МООП РСФСР*. 1963. №3. С. 47–56.
129. Линовскій В. Опіть историческихъ розысканій о слѣдственномъ уголовномъ судопроизводствѣ в Россіи. Одесса: Тип. Л. Нитче., 1849. 261 с.
130. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (теорія і практика) : Монографія. К. : Логос, 2004. 324 с.

131. Лисенко В. В. Особливості взаємодії оперативних та слідчих підрозділів податкової міліції на етапі реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності та порушення кримінальної справи. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. №24. С. 30–36.

132. Лисенко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів : дис... докт. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2005. 400 с.

133. Лисиченко В. К., Шехавцов Р. М. Проблеми теорії та практики подолання протидії розслідуванню окремих різновидів злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями: монографія. Вид. 2-е, перероб. та доп. / вступ. слово М. Є. Шумило. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 343 с.

134. Лозинська Ю. І. Достовірність показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні : дисс... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2018. 256 с.

135. Лоневський Л. Вимоги до результатів оперативно-розшукової діяльності для їх використання під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №6 (292). С. 237–242.

136. Лоневський Л. М. Взаємозв'язок обставин, які пілягають з'ясуванню у оперативно-розшукових справах по ч. 3 ст. 212 КК України, з обставинами, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. *Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 17–18 липня 2020 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 62–66.

137. Лоневський Л. М. Загальний аналітичний огляд досліджень результатів оперативно-розшукової діяльності та їх використання під час досудового розслідування щодо ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 1 (81). С. 260–269.

138. Лоневський Л. М. Параметри використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Кримінальне процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: матеріали науково-практичного семінару* (25 жовтня 2019 р.) / упор. Р. М. Шехавцов. Львів: ЛьВДУВС. 2019. С. 59–62.

139. Лоневський Л. М. Стан дослідження питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції* (9 листопада 2018 року). Львів, 2018. С. 121–123.

140. Лоневський Л. М. Щодо актуальності дослідження питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: збірник тез науково-практичного семінару* (01 грудня 2017 року) / упор. А.Я. Хитра, Р.М. Шехавцов, Є.В. Пряхін, С.І. Марко. Львів: ЛьВДУВС. 2017. С. 74–76.

141. Лоневський Л. М. Щодо значення результатів оперативно-розшукового заходу спостереження за особою, реччю або місцем для розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Матеріали науково-практичного семінару «Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті судової реформи в Україні»* (15 червня 2018 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2018. С. 120–122.

142. Лузгин И. М. Расследование как процесс познания : автореф. дис... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09. М., 1968. 34 с.

143. Лукашевич С. В. Доказывание по делам о преступном уклонении от уплаты налогов : уголовно-процессуальные и организационно-правовые проблемы : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Омск, 2007. 224 с.

144. Лукашов В. А. Введение в курс «Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел». К. : ВШ МВД СССР, 1976. 126 с.

145. Лукашов В. А. О сущности и значении оперативно-розыскной информации. *Информационное сообщение лаборатории проблем оперативно-розыскной деятельности*. Вып. №3. М., 1973. С. 12–24.

146. Лысенко В. В., Мельник П. В. Возбуждение уголовного дела об уклонении от уплаты налогов: Учебно-практическое пособие. К. : Правові джерела, 1999. 254 с.

147. Лысенко В. В. Расследование уклонений от уплаты налогов, совершаемых должностными лицами организаций, предприятий, учреждений. Х., 1997. 190 с.

148. Мазурок О. Я. Криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2018. 255 с.

149. Мальцев Е. Г. К вопросу о понятии и месте оперативно-розыскных мероприятий в системе криминалистики. *Вопросы уголовного права, процесса и криминалистики: Ученые записки Пермского университета*. 1967. №187. С. 63–70.

150. Марущак О. А. Криміналістична характеристика ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та основні засади їх розслідування : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг. 2017. 222 с.

151. Махнюк А. В. Теоретичні основи провадження кримінального аналізу у сфері правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Державної прикордонної служби*. 2011, № 94. С. 3–7.

152. Машков С. А. Раскрытие и расследование фактов взяточничества с использованием результатов оперативно-розыскной деятельности : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Иркутск, 2004. 245 с.

153. Методичні рекомендації (орієнтовний алгоритм дій) органів державної податкової служби по руйнуванню схем ухилення від оподаткування та формуванню доказової бази у справах про стягнення коштів, отриманих за нікчемними угодами. Лист Державної податкової адміністрації України від

03.02.2009 р. N 2012/7/10–1017. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GDPI9424.html

154. Методичні рекомендації щодо порядку взаємодії між підрозділами органів державної фіскальної служби при організації, проведенні та реалізації матеріалів перевірок платників податків, затверджені наказом ДФС України від 31.07.2014 № 22. URL : http://sfs.gov.ua/data/normativ/000/001/65002/MR_vza_mod_ya_1011_2015.doc

155. Михайленко П. П., Кондратьев Я. Ю. Історія міліції України в документах і матеріалах. Т. 1: 1917–1925. Київ: Генеза, 1997. 504 с.

156. Михеенко М. М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. К. : Вища школа, 1984. 134 с.

157. Мовчан А. В. Інформаційно-аналітична робота в оперативно–розшуковій діяльності Національної поліції: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 244 с.

158. Нагиленко А. Б., Нагиленко Б. Я. Предмет и сущность оперативно–розыскного документирования. *Теория оперативно-розыскной деятельности : Учебник* / Под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Синилова. М. : ИНФРА-М, 2006. С. 92–101.

159. Налоги / Буряковский В. В. и др. Днепропетровск: Пороги, 1998. 636 с.

160. Наказ ДФС України від 01. 06. 2017 №396 «Про затвердження Зразка форми акта (довідки) документальної планової/ позапланової виїзної перевірки податкового, валютного та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, та Методичних рекомендацій щодо оформлення матеріалів документальних перевірок». Державна фіскальна служба України : офіційний портал. URL: <http://sfs.gov.ua/yuridichnim-osobam/podatkoviy-kontrol/nakazi/72193.html>

161. Наказ ДФС України від 31. 07. 2014 №22 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку взаємодії між підрозділами органів державної фіскальної служби при організації, проведенні та реалізації матеріалів

перевірок платників податків». URL: <http://sfs.gov.ua/yuridichnim-osobam/podatkoviy-kontrol/nakazi/66305.html>

162. Наказателно-процесуален кодекс на България. URL: <http://sacr.government.bg/nakazatelno-procesualen-kodeks/>

163. Наливайко Є. О. Процесуальна діяльність слідчого по розшуку підозрюваного, місцезнаходження якого невідоме : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 20 с.

164. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 8. 10. 1998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

165. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні : Навчально-практичний посібник / С. С. Кудінов та ін. 3-е видання, розшир. й доповн. Х. : Оберіг, 2018. 540 с.

166. Некрасов В. А. Сучасне розуміння кримінальної розвідки як напряму діяльності правоохоронних органів. *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 29 квіт. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 19–20.

167. Никифорчук Д. Й. До питання використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному судочинстві. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2009. Вип. 22. С. 61–66.

168. Оперативно-розыскная деятельность органов охраны общественного порядка. Раздел 1: Основы оперативно-розыскной деятельности / Под общ. ред. А. Я. Кудрявцева. М., 1966. 89 с.

169. Оперативно-розшукова функція податкової міліції ДПА України та її нормативно-правове забезпечення / В. В. Лисенко та ін. К. : Академія державної податкової служби України, 2000. 416 с.

170. Оперативно-розшукове супроводження кримінального судочинства : навчальний посібник / Б. І. Баранеко та ін.; За ред. К. В. Антонова, Б. І. Бараненка. Луганськ, 2010. 216 с.
171. Основи кримінального аналізу : посіб. з елементами тренінгу / Користін О. Є. та ін. Одеса : ОДУВС, 2016. 112 с.
172. Основы оперативно-розыскной деятельности органов милиции УССР/ Отв. ред. И. Бондаренко. Киев, 1965. 112 с.
173. Основы оперативно-розыскной деятельности: Учебник / Под ред. В. Б. Рушайло. Изд. 2-е, испр. и доп. СПб. : Лань, 2000. 720 с.
174. Основи оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. / С. В. Албул та ін.; за заг. ред. С. В. Албула. Одеса : ОДУВС, 2016. 270 с.
175. О судебных доказательствах. Трактатъ Іереміи Бентама по изданію Дюмона / пер. съ франц. И. Гроновичем. К. : Тип. М. П. Фрица, 1876. 421 с.
176. Павлухин Л. В. Дознание в советском уголовном процессе : автореф. дисс... канд. юрид. наук: 12.00.09. Саратов: Саратовский юридический институт имени Д. И. Курского. 1966. 16 с.
177. Пантелеев И. Ф. Методика расследования преступлений : учебное пособие. М. : ВЮЗИ, 1975. 46 с.
178. Перепилиця М. М., Журавльов В. Ю. Деякі теоретичні аспекти інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. Х., 1999. Спецвип. № 1. С. 37–46.
179. Петуховский М. А. Расследование действий, дезорганизующих работу исправительно-трудовых учреждений : учебное пособие. Караганда, 1980. 52 с.
180. Підгородинська А. В. Принципи міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства. *Актуальні проблеми держави та права*. 2007. Вип. 32. С. 369–375.

181. Пирцхалава К. А. Выявление и первоначальный этап расследования уклонений от уплаты налогов или страховых взносов в государственные внебюджетные фонды : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 1999. 169 с.

182. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія. Х. : Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.

183. Податкова міліція як суб`єкт оперативно-розшукової діяльності / В. В. Лисенко та ін. К. : Міжнародний благодійний Фонд ім. Ярослава Мудрого, 1999. 65 с.

184. Поїзд В. П. Оперативний пошук ознак податкових злочинів, що вчинюються з використанням високих інформаційних технологій (за матеріалами діяльності податкової міліції) : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х., 2014. 20 с.

185. Поляков М. П. Уголовно-процессуальная интерпритация результатов оперативно-розыскной деятельности : дис... докт. юрид. наук : 12.00.09. Н. Новгород, 2002. 442 с.

186. Поляков М. П. Уголовно-процессуальная интерпретация результатов оперативно-розыскной деятельности: монография / Под научн. ред. проф. В. Т. Томина. Н. Новгород: Нижегородская правовая академия, 2001. 262 с.

187. Поляков М. П. Уголовно-процессуальное использование результатов оперативно-розыскной деятельности. Проблемы теории и практики: монография. М. : Директ-Медиа, 2015. 105 с.

188. Полянскій Н. Н. Уголовный процессъ. Уголовный суд, его устройство и дьятельность : Лекції. М., 1912. 202 с.

189. Постанова Великої Палати ВС від 16 січня 2019 року у справі № 751/7557/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89082817>

190. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у кримінальній справі №132/2210/15-к від 27. 11. 2018. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78297626>

191. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду від 01 липня 2020 року у справі №643/10749/14–к по ч. 2 ст. 307 КК України. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90202735>

192. Постанова Касаційного кримінального суду ВС від 29 квітня 2020 року у справі № 428/8931/15–к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89082817>

193. Попов В. И. Розыскная работа следователя : учебное пособие для следователей. М., 1950. 58 с.

194. Предмет, принципи і завдання оперативно–розшукової діяльності. *Оперативно-розшукова діяльність: Навчальний посібник / Сущенко В. Д. та ін.; за ред. О. М. Джузи. К. : Правова єдність. 2009. С. 7–41.*

195. Призначення та проведення фототехнічної і портретної судових експертиз та експертних досліджень. Харківський НДІ судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса. URL: <https://www.hniise.gov.ua/13953-fototexnchna-portretna-ekspertizi.html>

196. Проект Закону України «Про оперативно–розшукову діяльність» №1229 від 02.09.2019. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66597

197. Проект Кримінально-процесуального кодексу №3456 від 29.04.2003. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=14901

198. Проект Кримінально-процесуального кодексу №3456–1 від 19.05.2003. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3456-1&skl=5

199. Проект Кримінально-процесуального кодексу №3456–д від 18. 11. 2005. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=26190

200. Пунда О. О. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності у доказуванні в кримінальному процесі. *Держава і право : зб. наук. праць. Серія «Юридичні і політичні науки»*. Вип. 16. К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. С. 319–321.

201. Резолюція 1244 (2001) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Виконання обов'язків і зобов'язань, взятих Україною при вступі до Організації» від 26 квітня 2001 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_603

202. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам—членам «Про «особливі методи розслідування» тяжких злочинів, у тому числі терористичних актів» N Rec (2005) 10 від 20 квітня 2005 року. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_670/print1465553559804331

203. Робозеров В. Ф. Оперативно—розыскная информация в системе судебного доказывания. *Правоведение*. 1978. № 6. С. 106—108.

204. Родичева Т. П. Использование результатов оперативно—розыскной деятельности при раскрытии и расследовании преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 2006. 238 с.

205. Рождественский Н. Руководство къ російскимъ законамъ. Изд. 4-е дополненное. С.-Пб. : Въ типогр. Эдуарда Праца, 1851. 692 с.

206. Розин Н. Н. Уголовное судопроизводство : Пособіе къ лекціямъ. Второе изд., измен. и доп. С.-Пб. : Изд. юрид. кн. склада «Право», 1914. 603 с.

207. Руководство къ познанію действующихъ русскихъ государственныхъ, гражданскихъ, уголовныхъ и полицейскихъ законовъ / Сост. кандидатомъ правъ Ф. Проскуряковымъ. С.-Пб. : Изд—во М. О. Вольфа, 1854. Т. 3 (Уголовные и полицейскіе законы). 1854. 294 с.

208. Руководство по расследованию убийств / Авдеев М. И. и др.; отв. ред. С. И. Гусев. М. 1977. 400 с.

209. Рыжов Р. С. Использование результатов оперативно—розыскной деятельности в уголовном процессе как правовой институт : дис. . . канд. юрид. наук : 12.00.09. Нижний Новгород, 2004. 192 с.

210. Сагайдак Д. Г. Особенности первоначального этапа расследования уклонения от уплаты налогов или сборов : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ростов-на-Дону, 2008. 186 с.

211. Сборник циркуляров и инструкций Министерства внутренних дел. Собр. и изд. с разрешения Министра Внутр. Дел Д. Чудовский. За 1878 год. С.-Пб., 1880. 439 с.
212. Сводъ Законовъ Россійской Имперіи : в 16 т. Т. 16. Ч. 1. : Судебные уставы. С.-Пб.. : Русское Книжное Товарищество «Дьятель», 1912. 729 с.
213. Селиванов Н. Судебно-полицейскій розыск у нас и во Франці. Юридическій вестник. 1884. № 2. С. 292–309; № 7. С. 399–418.
214. Сергій Солодченко: Податкова міліція здатна забезпечувати незворотність покарань у сфері економічних злочинів. Державна фіскальна служба України : офіційний портал. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/393586.html>
215. Сергій Солодченко: Цивілізовані методи роботи податкової міліції з бізнесом мають бути сталою системою взаємодії (29.07.2020). *Державна фіскальна служба України : офіційний портал*. URL : <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/393679.html>
216. Сергеева Д., Погорецький М. Матеріали оперативно–розшукової діяльності і кримінально-процесуальні докази: поняття та співвідношення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. №1. С. 45–51.
217. Сидоренко В. Г. Проблемы расследования уклонения от уплаты налогов с организаций : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09 . Краснодар, 2004. 189 с.
218. Случевскій В. Учебникъ русскаго уголовного процесса. Судопроизводство. С.-Пб.. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1892. 444 с.
219. Смилгайнис В. К. Тактика предъявления доказательств при допросе обвиняемого : автореф. дис... канд. юрид. наук. Л., 1979. 21 с.
220. Соколов А. О дознаніи и розыске. *Журнал гражданского и уголовного права*. 1890. Кн. 9. С. 9–18.
221. Солнцев Г. Россійское уголовное право (Казань, 1820) / подь ред. Фельдштейна Г. С. . Ярославль, 1907. 218 с.

222. Сорокина Ю. В. Основные этапы реформы следственного аппарата и предварительного расследования в России 1860–1864 годов. *Судебная власть и уголовный процесс*. 2014. №3. С. 270–277.

223. Сперанскій М. М. Планъ государственнаго преобразованія (введеніе къ уложенію государственныхъ законовъ 1809 г.), съ приложеніемъ «Записки объ устройствѣ судебныхъ и правительственныхъ учреждений въ Россіи» (1803 г.), статей «О государственныхъ установленіяхъ», «О крѣпостныхъ людяхъ» и Пермскаго письма къ Императору Александру. М. : Изданіе «Русской мысли», 1905. 359 с.

224. Теория доказательств в советском уголовном процессе : Часть общая / Кочаров Г. И. и др. ; ред. кол. Жогин Н. В., Карпец И. И., Кочаров Г. И., Кудрявцев В. Н., Миньковский Г. М. М. : Изд-во «Юридическая литература», 1966. 584 с.

225. Теория доказательств в советском уголовном процессе : Часть общая / Кочаров Г. И. и др. ; ред. кол. Жогин Н. В., Карпец И. И., Кочаров Г. И., Кудрявцев В. Н., Миньковский Г. М. М. : Изд-во «Юридическая литература», 1966. 584 с.

226. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Р. С. Белкин и др.; ред. кол. Н. В. Жогин, В. Г. Танасевич, Г. М. Миньковский, А. Р. Ратинов, А. А. Эйман. Изд. 2-е, исправленное и дополненное. М. : Изд-во «Юридическая литература», 1973. 735 с.

227. Томин В. Т. Пути оптимизации информационного обеспечения борьбы органов внутренних дел с преступностью. *Проблемы уголовно-процессуальной и управленческой деятельности в сфере борьбы с посягательствами на социалистическую собственность*. Горький, 1977. С. 14–28.

228. Топчій В. В. Передумови взаємодії слідчого й оперативного працівника органів внутрішніх справ у розкритті та розслідуванні злочинів. *Право і суспільство*. 2015, № 2. С. 286–296.

229. Тукало А. Н. Использование результатов оперативно–розыскной деятельности в работе оперативных и следственных подразделений органов внутренних дел : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Минск, 2011. 180 с.

230. Уголовно-процессуальный кодекс Украинской ССР. Научно-практический комментарий / С. А. Альперт и др., под ред. М. Г. Самаева. К. : «Политиздат Украины». 1974. 543 с.

231. Удовыдченко М. А. Использование результатов оперативно-розыскной деятельности в расследовании преступлений : криминалистический аспект : 12.00.09. М., 1999. 197 с.

232. Узунова О. В. Міжнародно-правові договори України як джерела кримінально-процесуального права : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2008. 249 с.

233. Усатий Г. О. Взаємодія оперативних та слідчих підрозділів податкової міліції під час проведення слідчих дій. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2002, № 3. С. 220–228.

234. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 4. 12. 2019 у справі №760/1788/16–к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86241657>

235. Філоненко Г. Г. Особливості розслідування ухилення від сплати податку на прибуток підприємств : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 200 с.

236. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: наук.-метод. посіб. для суддів. 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. 208 с.

237. Хараберюш О. І. Оперативно–розшукове забезпечення протидії контрабанді в Україні : автореф. дис... докт. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2016. 36 с.

238. Хотинська-Нор О. З. Вплив «малої судової реформи» на розвиток судової системи України : організаційні аспекти. *Судова апеляція*. №1 (42). 2016. С. 6–15.

239. Цимбал Г. П. Взаємодія як умова забезпечення виявлення і розслідування податкових злочинів : автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2005. 18 с.

240. Цимбал Г. П. Взаємодія як умова забезпечення виявлення і розслідування податкових злочинів : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2005. 217 с.

241. Цимбал П. В., Ляшук О. М. Процесуальна необхідність визначення принципів здійснення міжнародного розшуку осіб. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014, №2 (65). С. 114–120.

242. Цимбал П. В. Попередження, виявлення, розкриття та розслідування податкових злочинів: Монографія. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2009. 408 с.

243. Чигрина Г. Л. Джерела доказів у кримінальних справах про ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2004. 200 с.

244. Чувилев А. А. Использование следователем оперативно-розыскной информации: Учебное пособие. Академия МВД России, 1992. 52 с.

245. Шананин М. Г. Тактика использования результатов оперативно–розыскной деятельности для підготовки и проведения следственных действий : дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. С.-Пб., 2004. 200 с.

246. Шевчишен А. В. Проблеми доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис... докт. юрид. наук : 12.00.09. К., 2019. 624 с.

247. Шевчук В. Б. Реформирование судебной системы в России во второй половине XIX – начале XX в. (историко-правовое исследование) : дис... канд. юрид. наук : 12. 00. 01. С.-Пб., 2004. 186 с.

248. Шейфер С. А. Методологические и правовые проблемы собирания доказательств на предварительном следствии: автореф. дисс... докт. юрид. наук : 12.00.09. М., 1981. 41 с.

249. Шейфер С. А. Собираение доказательств в советском уголовном процессе. Саратов, 1986. 171 с.

250. Шепитько В. Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике. Х. : РИП "Оригинал", 1995. 196 с.

251. Шеруділо В. О. Процесуальний порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних в втручанням у приватне спілкування : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2018. 264 с.

252. Шехавцов Р. М. Типові порушення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції: матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 31 травня 2019 р.)* – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 235–240.

253. Шинкаренко І. Р. Проблеми запровадження кримінального аналізу в діяльність підрозділів кримінальної поліції: теоретико-історичне підґрунтя. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017, №1. 233–242.

254. Шумило М. Є. Докази досудового і судового провадження в КПК України : співвідношення та їх функціональне призначення. *Право України*. 2013. №11. С. 206–213.

255. Шумило М. Є. Поліційна і кримінально-процесуальна діяльність : на стику минулого та сучасного. *Вісник Академії адвокатури України*. Том 12 число 2(33). 2015. С. 223–234.

256. Шумило М. Є. Поняття «докази» у Кримінальному процесуальному кодексі України: спроба критичного переосмислення ідеології нормативної моделі. *Вісник Верховного Суду України*. 2013. № 2 (150). С. 40–48.

257. Шумило М. Є. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні в кримінальних справах: теоретичні і практичні аспекти. *Вісник Луганського інституту МВС України*. 2001. №3. С. 199–209.

258. Шумилов А. Ю. Основы уголовно-правовой оценки сыскной информации: монография. М. : Изд-ль Шумилова И. И., 2000. 140 с.

259. Щербаковський С. М. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності при розслідуванні незаконного обігу наркотиків : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х. 2010. 237 с.

260. Юрченко А. М., Грабовський А. Л., Башта І. І. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час кримінального провадження: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : монографія. К., 2018. 204 с.

261. Якимов И. Н. Криминалистика: Уголовная тактика. 2–е изд., перераб. и дополн. М., 1929. 312 с.

262. Austria Strafprozeßordnung 1975 (StPO). URL: <http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Dokumentnummer=NOR40153710&ResultFunctionToken=9da28f3a-821d4db28397082b58affd77&Position=101&Kundmachungsorgan=&Index=&Tiel=&Gesetzesnummer=&VonArtikel=&BisArtikel=&VonParagraf=&BisParagraf=&VonAnlage=&BisAnlage=&Typ=&Kundmachungsnummer=&Unterzeichnungsdatum=&FassungVom=07.10.2014&NormabschnittnummerKombination=Und&InRisSeit=Undefined&ResultPageSize=100Suchworte=Srtafprozessordnung>

263. Code de procedure penale (Loi du 31 décembre 1957 et Ordonnance du 23 décembre 1958). URL: <http://legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071154>

264. COD DE PROCEDURĂ PENALĂ A REPUBLICII MOLDOVA. URL: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=326970>

265. Codice di procedura penale. URL: <http://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/10/30/codice-di-procedura-penale>

266. Kodeks postępowania karnego. URL: http://kodeks.ws/postepowania_karnego/
267. Latvijas Kriminālprocesa kodekss. URL: <http://likumi.lv/doc.php?id=90971>
268. Lonevskyi L. Development of the legal institute of using the results of operative-search activity in the pre-trial investigation during the times of independent Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. Vol. 1. Issue 3. P. 245–249.
269. Lonevskyi L. STAGES OF DEVELOPMENT OF LEGAL REGULATION USE OF RESULTS OF OPERATIVE-SEARCH ACTIVITY IN UKRAINIAN LEGISLATION. *The European Political and Law Discourse*. 2020. Vol. 7. Issue 3. P. 105–112.
270. Recommendations of the Committee of Ministers to member states «On "special investigative techniques" serious crimes, including acts of terrorism» N Rec (2005) 10 of 20 April 2005 (Adopted by the Committee of Ministers on 20 April 2005 at the 924th meeting of the Minister's Deputies. URL: <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/904/file/0e223d27a32f50234f2a029df7ee.pdf>
271. Strafprozeßordnung In der Fassung der Bekanntmachung vom 07. 04. 1987 (BGBl. I S. 1074, ber. 1319), zuletzt geändert durch Gesetz vom 10.10.2013 (BGBl. I S. 3799) m. W. v. 01. 01. 2014. URL: <http://dejure.org/gesetze/StPO>
272. Trestní řád č. 141/1961 Sb. URL: <http://zakony.kurzy.cz/141-1961-trestni-rad/>
273. Zakon o kazenskem postopku. URL: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2012-01-1405>
274. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. URL: http://tcc.gov.ge/uploads/kanonebi/axali_sisxlis_samartlis_saproceso_kodeqsi.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

Шановні респонденти, запрошуємо Вас взяти участь в опитуванні з загальних питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування злочинів та особливостей використання результаті оперативно-розшукової діяльності під час ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Мета анкетування полягає в отриманні надважливої для нашого дослідження інформації про ваше бачення змісту та сутності діяльності оперативних підрозділів, слідчого, спрямованої на залучення у сферу кримінального провадження даних, одержаних оперативними підрозділами, зокрема, податкової міліції, під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. Оберіть із запропонованих варіантів відповідей одну або декілька, на ваш погляд, правильних, та позначити їх у будь-який зручний для Вас спосіб. У рамках запитань є можливість обґрунтувати свій вибір або викласти власний варіант відповіді. Ваша думка є важливою та обов'язково буде врахована в нашому дослідженні. Заздалегідь дякуємо Вам за участь в опитуванні та відповідальне ставлення до нього!

1. Посада

- а) слідчий підрозділу фінансових розслідувань;
- б) слідчий НП;
- в) спіробітник оперативного підрозділу податкової міліції;
- г) спіробітник оперативного підрозділу НП.

2. Стаж Вашої професійної діяльності

- а) до 3 років;
- б) від 3 до 5 років;
- в) від 5 до 10 років;
- г) понад 10 років.

3. Чи вважаєте Ви актуальними дослідження питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування злочинів?

- а) так;
- б) ні.

4. Чи вважаєте Ви актуальними дослідження питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)?

- а) так;
- б) ні.

5. Які матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть бути використані в доказуванні кримінальних провадженнях:

- а) протоколи оперативно-розшукових заходів та додатки до них;
 - б) повідомлення від конфідентів;
 - в) аналітичні узагальнення оперативного підрозділу щодо результатів провадження у оперативно-розшуковій справі;
 - г) документи (довідки від державних установ, підприємств, організацій, копії документів, тощо), одержані оперативним підрозділом у оперативно-розшуковій справі;
 - г) документи, одержані в результаті міжнародного співробітництва у сфері оперативно-розшукової діяльності;
 - д) акти податкових перевірок, акти ревізій, проведених на підставі матеріалів оперативного підрозділу
 - е) Ваш варіант _____
-

6. Які матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть бути використані в доказуванні кримінальних провадженнях як джерела орієнтуючої інформації

- а) протоколи оперативно-розшукових заходів та додатки до них;
 - б) повідомлення від конфідентів;
 - в) аналітичні узагальнення оперативного підрозділу щодо результатів провадження у оперативно-розшуковій справі;
 - г) документи (довідки від державних установ, підприємств, організацій, копії документів, тощо), одержані оперативним підрозділом у оперативно-розшуковій справі;
 - г) документи, одержані в результаті міжнародного співробітництва у сфері оперативно-розшукової діяльності;
 - д) акти податкових перевірок, акти ревізій, проведених на підставі матеріалів оперативного підрозділу
 - е) Ваш варіант _____
-

7. Які обставини мають бути з'ясовані в оперативно-розшуковій справі для використання її матеріалів у кримінальному провадженні:

- а) про спосіб готування до вчинення злочину;
- б) про спосіб вчинення злочину;
- в) про особу (фізичної, юридичної), групу осіб, які здійснюють підготовку до вчинення злочину, форма та направленість їх умислу, мотив і мета вчинення злочину;
- г) вид і розмір матеріальної шкоди, який може бути завданий злочином;
- г) обставини, які вказують на місцезнаходження матеріальних об'єктів, які можуть мати значення речових доказів у кримінальному провадженні;
- д) обставини, які вказують на осіб, що можуть бути свідками у кримінальному провадженні;

е) Ваш варіант _____

8. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування здійснюється за рішенням:

- а) співробітника оперативного підрозділу, у провадженні якого знаходиться оперативно-розшукова справа;
- б) керівника оперативного підрозділу, у якому у провадженні знаходиться оперативно-розшукова справ;
- в) слідчого, який здійснює досудове розслідування у кримінальному провадженні, розпочатому на підставі матеріалів оперативно-розшукової діяльності;
- г) прокурора процесуального керівника кримінальним провадженням, яке розпочате на підставі матеріалів оперативно-розшукової діяльності;
- г) прокурора, який здійснює нагляд за дотриманням законності під ча здійснення оперативно-розшукової діяльності оперативним підрозділом;
- д) Ваш варіант _____

9. Матеріали оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування можуть використовуватися:

- а) для початку досудового розслідування;
- б) в доказуванні у кримінальному провадженні як джерела фактичних даних (доказів);
- в) в доказуванні у кримінальному провадженні як джерела орієнтуючої інформації для одержання нових доказів;
- г) для здійснення розшуку осіб, які мають значення для кримінального провадження;
- г) для здійснення розшуку матеріальних об'єктів, які мають значення для кримінального провадження;
- д) Ваш варіант _____

10. Для використання під час досудового розслідування результати оперативно-розшукової діяльності:

- а) перевіряються проведенням слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій;
- б) оцінюються на предмет їх належності, допустимості, достовірності;
- в) не потребують перевірки та оцінки якщо вони одержані в результаті визначеної законодавством процедури;
- г) Ваш варіант _____

11. Оцінка результатів оперативно-розшукової діяльності на предмет належності, достовірності та допустимості здійснюється на підставі:

- а) матеріалів оперативно-розшукової справи;
 - б) матеріалів кримінального провадження;
 - в) Ваш варіант _____
-

12. Чи потребує унормування у оперативно-розшуковому законодавстві процедура розсекречення матеріалів оперативно-розшукової діяльності:

- а) так;
- б) ні;

в) Ваш варіант _____

Дякуємо за співробітництво!

Зведені дані
результатів опитування співробітників оперативних підрозділів (о/п),
слідчих (слід.) ДФС та Національної поліції із питань теми дослідження

Питання	ДФС		НП	
	32 о/п	30 слід.	32 о/п	38 слід.
Стаж Вашої професійної діяльності				
до 3 років	12%	10%	20%	57%
від 3 до 5-ти років	48%	38%	42%	32%
від 5 до 10 років	28%	31%	38%	11%
понад 10 років	12%	21%		
Чи вважаєте Ви актуальними дослідження питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування злочинів?				
так	100%	100%	100%	100%
ні				
Чи вважаєте Ви актуальними дослідження питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)?				
так	100%	100%	93%	98%
ні				
не відповіли			7%	
Які матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть бути використані в доказуванні кримінальних проваджень як джерела доказів				
протоколи оперативно-розшукових заходів та додатки до них	84%	93%	94%	92%
повідомлення від конфідентів				
аналітичні узагальнення оперативного підрозділу щодо результатів провадження у оперативно-розшуковій справі				
документи (довідки від державних установ, підприємств, організацій, копії документів, тощо), одержані оперативним підрозділом у оперативно-розшуковій справі	6%	4%	8%	4%
документи, одержані в результаті міжнародного співробітництва у сфері оперативно-розшукової діяльності	6%	7%		
акти податкових перевірок, акти ревізій, проведених на підставі матеріалів оперативного підрозділу	100%	100%	18%	23%
Ваш варіант				
Які матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть бути використані в доказуванні кримінальних проваджень як джерела орієнтуючої інформації				
протоколи оперативно-розшукових заходів та додатки до них		10%		8%
повідомлення від конфідентів	10%	15%	40%	42%
аналітичні узагальнення оперативного підрозділу щодо результатів провадження у оперативно-розшуковій	4%	4%	5%	4%

справі				
документи (довідки від державних установ, підприємств, організацій, копії документів, тощо), одержані оперативним підрозділом у оперативно-розшуковій справі	45%	50%	10%	4%
документи, одержані в результаті міжнародного співробітництва у сфері оперативно-розшукової діяльності				
акти податкових перевірок, акти ревізій, проведених на підставі матеріалів оперативного підрозділу				
Ваш варіант				
Які обставини мають бути з'ясовані в оперативно-розшуковій справі для використання її матеріалів у кримінальному провадженні				
про спосіб готування до вчинення злочину	85%	40%	81%	40%
про спосіб вчинення злочину	85%	35%	81%	38%
про особу (фізичної, юридичної), групу осіб, які здійснюють підготовку до вчинення злочину, форма та направленість їх умислу, мотив і мета вчинення злочину	85%	40%	81%	40%
вид і розмір матеріальної шкоди, який може бути завданий злочинцем	85%	40%	47%	34%
обставини, які вказують на місцезнаходження матеріальних об'єктів, які можуть мати значення речових доказів у кримінальному провадженні	48%	24%	45%	34%
обставини, які вказують на осіб, що можуть бути свідками у кримінальному провадженні	54%	28%	34%	26%
Ваш варіант				
- такі обставини наведені у ст. 91 КПК України		20%		13%
- такі обставини наведені у ст. 91 КПК України та мають визначатися з урахуванням статей КК України		27%		31%
- не змогли відповісти	15%	13%	19%	16%
Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування здійснюється за рішенням				
співробітника оперативного підрозділу, у провадженні якого знаходиться оперативно-розшукова справа				
керівника оперативного підрозділу, у якому у провадженні знаходиться оперативно-розшукова справ	100%	35%	100%	28%
слідчого, який здійснює досудове розслідування у кримінальному провадженні, розпочатому на підставі матеріалів оперативно-розшукової діяльності		100%		100%
прокурора процесуального керівника кримінальним провадженням, яке розпочате на підставі матеріалів оперативно-розшукової діяльності		100%		100%
прокурора, який здійснює нагляд за дотриманням законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності оперативним підрозділом				
Ваш варіант				
Матеріали оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування можуть використовуватися				
для початку досудового розслідування	92%	90%	95%	96%
в доказуванні у кримінальному провадженні як джерела фактичних даних (доказів)	35%	31%	22%	17%

в доказуванні у кримінальному провадженні як джерела орієнтуючої інформації для одержання нових доказів	48%	43%	39%	44%
для здійснення розшуку осіб, які мають значення для кримінального провадження	42%	53%	72%	68%
для здійснення розшуку матеріальних об'єктів, які мають значення для кримінального провадження	50%	43%	56%	42%
Ваш варіант				
Для використання під час досудового розслідування результати оперативно-розшукової діяльності				
перевіряються проведенням слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій	78%	100%	80%	100%
оцінюються на предмет їх належності, допустимості, достовірності		100%		100%
не потребують перевірки та оцінки якщо вони одержані в результаті визначеної законодавством процедури	22%		20%	
Ваш варіант				
Оцінка результатів оперативно-розшукової діяльності на предмет належності, достовірності та допустимості здійснюється на підставі				
матеріалів оперативно-розшукової справи	100%		100%	
матеріалів кримінального провадження		100%		100%
Ваш варіант				
Чи потребує унормування у оперативно-розшуковому законодавстві процедура розсекречення матеріалів оперативно-розшукової діяльності				
так	82%	86%	86%	91%
ні	18%	14%	14%	9%

Головне управління Державної фіскальної служби у Львівській області

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОКРЕМИХ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕНЬ ВІД СПЛАТИ
ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКИХ ПЛАТЕЖІВ)**

методичні рекомендації

Особливості використання результатів окремих оперативно-розшукових заходів під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) / Лоневський Л.М. Львів, 2020.

Методичні рекомендації містять алгоритми дій слідчого, щодо залучення у доказування у кримінальному провадженні щодо ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) результатів окремих оперативно-розшукових заходів.

Загальні положення використання результатів окремих оперативно-розшукових заходів в доказуванні у кримінальних провадженнях щодо ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Для використання в доказуванні у кримінальному провадженні відомості, які містяться у протоколах оперативно-розшукових заходів та додатках до них мають бути перевірені та оцінені не предмет їх відповідності як їх змісту так і процесуальної форми отримання вимогам чинного законодавства.

Пошуково-пізнавальна діяльність суб'єктів доказування щодо перевірки та оцінки протоколів оперативно-розшукових заходів та додатків до них, які надані органу досудового розслідування для використання ним в доказуванні у кримінальному провадженні, має включати не тільки здійснення процесуальних дій, результати яких виступають в якості альтернативних джерел фактичних даних щодо обставин, які містяться у таких матеріалах оперативно-розшукової діяльності та мають значення для доказування у кримінальному провадженні, а й на з'ясування відповідності дій суб'єктів прийняття процесуальних рішень та здійснення оперативно-розшукових заходів стандартам, визначеним у рішеннях ЄСПЛ. Це прямо витікає з системного тлумачення нормативних приписів ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», які проведення оперативно-розшукових заходів пов'язують з дотриманням вимог норм КПК України, які регламентують проведення негласних слідчих (розшукових) дій, та положень ч. 5 ст. 9 КПК України, відповідно до яких кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ. Узагальнення рішень цього Суду щодо застосування особливих методів розслідування, якими у європейській доктрині кримінального провадження ввважаються передьачені у вітчизняному законодавстві як оперативно-розшукові заходи так і негласні слідчі (розшукові) дії) дозволяє констатувати, що вони приймалися щодо:

- аудіо-, відеоконтролю особи – «Р G та J H проти Об'єднаного Королівства» від 25.09.2001, «Ван Вондел проти Нідерландів» від 25.10.2007, «Раманаускас проти Литви» від 05.02.2008, «Мілінієне проти Литви» від 05.02.2008, «Биков проти Росії» від 10.03.2009, «Леас проти Естонії» від 06.03.2012, «Матанович проти Хорватії» від 04.04.2017, «Зубков та інші проти Росії» від 07.11.2017;

- накладення арешту на кореспонденцію її огляду та виїмки – «Класс та інші проти Німеччини» від 06.09.1978, «Люді проти Швейцарії» від 15.06.1992, «Копп проти Швейцарії» від 25.03.1998, «Вебер і Саравія проти Німеччини» від 29.06.2006;

- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у формі контролю телефонних розмов – «Ліберті та інші проти Сполученого Королівства» від 01.07.2008, «Раманаускас проти Литви» від 05.02.2008, «Мілінієне проти Литви» від 05.02.2008, «Кеннеді проти Сполученого Королівства» від 18.05.2010, «Роман Захаров проти Росії» від 04.12.2015, «Дудченко проти Росії» від 07.11.2017, «Бен Файза проти Франції» від 08.02.2018;

- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у формі контролю передавання даних – «Великий брат стежить проти Великобританії» від 13.09.2018;

- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу – «Бен Файза проти Франції» від 08.02.2018;

- спостереження за особою – «Раманаускас проти Литви» від 05.02.2008, «Мілінієне проти Литви» від 05.02.2008, «Леас проти Естонії» від 06.03.2012, «Матанович проти Хорватії» від 04.04.2017;

- спостереження за річчю – «Бен Файза проти Франції» від 08.02.2018;

- контролю за вчиненням злочину – «Люді проти Швейцарії» від 15.06.1992, «Тейшейра де Кастро проти Португалії» від 09.06.1998, «Калабро проти Італії» від 21.03.2002, «Веселов та інші проти Росії» від 02.10.2002, «Секейра проти Португалії» від 06.05.2003, «Раманаускас проти Литви» від 05.02.2008, «Биков проти Росії» від 10.03.2009, «Носко і Нефедов проти Росії» від 30.10.2014, «Матанович проти Хорватії» від 04.04.2017, «Раманаускас проти Литви 2» від 20.02.2018;

– використання конфіденційного співробітництва – «Люді проти Швейцарії» від 15.06.1992, «Гейшейра де Кастро проти Португалії» від 09.06.1998, «Калабро проти Італії» від 21.03.2002, «Матанович проти Хорватії» від 04.04.2017;

– ознайомлення з матеріалами застосування спеціальних методів розслідування – «Едвардс проти Сполученого Королівства» від 27.10.2004, «Леас проти Естонії» від 06.03.2012, «Матанович проти Хорватії» від 04.04.2017, «Якуба проти України» від 19.02.2019.

Не вдаючись до детального розгляду виявлених та констатованих ЄСПЛ порушень права на справедливий суд та права на повагу до приватного і сімейного життя у наведених рішеннях, наведемо загальні вимоги до допустимості використання особливих методів розслідування, якими керується цей Суд при визначенні наявності чи відсутності порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, викликаних недоліками національного законодавства або практики його застосування, на основі так званого «трискладового тесту», компоненти якого закладені у статті 8 цієї Конвенції, та з урахуванням стандартів застосування особливих методів розслідування, викладених у Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про «особливі методи розслідування» тяжких злочинів, у тому числі терористичних актів»:

1) чи була можливість обмеження реалізації права передбачена законом, тобто чи передбачена у чинному національному законодавстві можливість застосування оперативно-розшукового заходу щодо з'ясування обставин готування, вчинення однією або декількома конкретними чи ще не встановленими особами злочину, чи була дотримана процедура прийняття процесуального рішення щодо його проведення;

2) чи є легітимною мета такого обмеження – це означає, чи був оперативно-розшуковий захід застосований для запобігання злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб, чи не мала місце провокація з боку співробітників оперативного підрозділу вчинення злочину особою;

3) чи є таке обмеження необхідним у демократичному суспільстві, тобто чи мала місце співмірність між наслідками використання оперативно-розшукового заходу і поставленою метою, чи мала місце ситуація, у якій одержати відомості про злочин гласними методами було неможливо і тільки оперативно-розшукові заходи, які носять негласний характер, дозволили ефективно розкрити, запобігти та в подальшому переслідувати осіб за вчинення злочину в судовому порядку, чи були докази, отримані в результаті проведення оперативно-розшукових заходів, надані стороні захисту до початку судового розгляду для забезпечення реалізації обвинуваченим права на справедливий суд, та чи відбулося дослідження цих доказів у змагальному кримінальному провадженні.

Важливість використання такого «трискладового тесту» стороною обвинувачення для оцінки на стадії досудового розслідування допустимості використання результатів оперативно-розшукових заходів в доказуванні у кримінальному провадженні важко переоцінити, тому що під час судового розгляду, як свідчить відома нам судова практика, сторона захисту та суд здійснюють оцінку допустимості доказів не тільки через призму ст. 86–90 КПК України, а й практики ЄСПЛ. Тому співробітнику оперативного підрозділу, його керівнику при прийнятті рішення щодо надання матеріалів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування, і безумовно слідчому, прокурору необхідно орієнтуватися не тільки на оцінку дотримання під час проведення оперативно-розшукового заходу вимог до форми отримання фактичних даних про готування, вчинення злочину, закріплених у нормативних приписах оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства, а й чи були дотримані стандарти застосування особливих методів розслідування, вироблені ЄСПЛ в результаті розгляду справ, де мало місце порушення прав людини при їх проведенні.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації

змісту інформації, яка передається особою, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку (знаки, сигнали, письмовий текст, зображення, звуки, повідомлення будь-якого виду). Результати цього оперативно-розшукового заходу найбільш частіше використовуються в доказуванні у кримінальних провадженнях по ст. 212 КК України. Під час зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у формі контролю за телефонними розмовами із застосуванням відповідних технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, здійснюється спостереження, відбір та фіксація змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів, які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється. Вербальна інформація щодо обставин готування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), яка одержується та міститься на технічних носіях інформації, забезпечує не тільки безпосереднє одержання відомостей щодо протиправних дій осіб, а й даних, які дозволяють ідентифікувати осіб, які були учасниками розмови. Виходячи з цього перевірка результатів зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у формі контролю за телефонними розмовами під час досудового розслідування має полягати у:

- проведенні огляду розсекреченого технічного носія із записами телефонних розмов для співставлення його змісту зі змістом відповідного протоколу оперативно-розшукового заходу, зокрема, стенограми. У випадках, коли розмова велася іноземною мовою, такий огляд проводиться із залученням перекладача. Проведення цього огляду обумовлене тим, що, як свідчить досвід, завжди є імовірність того, що при складанні стенограми співробітником оперативного підрозділу можуть бути допущені помилки, пропущені фрагменти розмов, або в цілому розмови, які мають значення для кримінального провадження. Під час відкриття матеріалів кримінального провадження в порядку ст. 290 КПК України виявлення стороною захисту таких невідповідностей як мінімум трактується як ознака зловживань службовим становищем з боку співробітника оперативного підрозділу, слідчого, прокурора, що інтерпретується як форма фальсифікації джерел доказів. Для недопущення подібних ситуацій рекомендується здійснювати таку звірку;

- пред'явленні під час допиту осіб, які були учасниками зафіксованих розмов або щодо дій яких були наведені дані співрозмовниками, протоколу зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у формі контролю за телефонними розмовами з додатком до нього. Такі дії підпадають під ознаки загальновідомого для слідчої тактики тактичного прийому – пред'явлення доказів. Специфіка пред'явлення під час допиту таких аудіозаписів полягає у тому, що, по-перше, вони мають бути представлені незалежно від того чи дає особа правдиві показання або заперечує факти розмов та їх зміст. Робиться це для того, щоб одержати від особи, яка дає правдиві показання, підтвердження факту та змісту розмов, а щодо особи, яка дає частково, повністю неправдиві показання – здійснити на неї психологічний вплив шляхом демонстрації поінформованості слідчого про обставини готування, вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). По-друге, у протоколі допиту мають бути зазначені дані щодо технічного носія інформації, на якому містяться аудіозаписи, технічні засоби та програмне забезпечення, за допомогою якого відбулося відтворення аудіофайлів з розмовами, назви аудіофайлів та час їх створення. У запитанні до допитуваного слідчий кожен раз має зазначати, який саме аудіофайл відтворюється, а також просити особу пояснити між ким відбулася розмова та чи підтверджує вона зміст розмови, зафіксованої у цьому аудіофайлі;

- відібранні зразків голосу та призначення фоноскопичної експертизи у випадках заперечення осіб, чиї розмови були зафіксовані, що вони були співрозмовниками. Для ідентифікації диктора, крім спірного запису, надається запис зі зразками голосу та мовлення диктора, участь якого в розмові слід встановити. За рекомендаціями науково-дослідних експертних установ зразки з усним мовленням повинні бути зафіксовані з достатнім рівнем запису, виконані на якісній апаратурі та носіях, які відповідають встановленим стандартам, мати мовну співставність із досліджуваними фонограмами та достатній об'єм (10–15 хвилин розмови без пауз для кожної особи, чия мова ототожнюється). Як свідчить експертна практика, одним з оптимальних варіантів отримання зразків голосу є запис на відеокамеру, яка

розташована від диктора на відстані 1,5–2 м, форма відбору зразків: допит/співбесіда, розповідь автобіографії та деталей обставин подій. При відборі зразків слід мінімізувати перешкоди: вимкнути телефони (як стаціонарні, так і мобільні), зачинити двері та вікна, не здійснювати набір протоколу допиту в той час, як розмовляє диктор. У випадках, коли фрагменти аудіозапису містять нерозбірливі слова, то такою експертизою можуть бути ці фрагменти відновлені;

- призначенні комп'ютерно-технічної експертизи для підтвердження обставин створення дублікатів аудіофайлів за результатами проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Після проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж аудіофайли телефонних розмов записуються на DVD-диски або флеш-накопичувачі. Доказове значення у кримінальному провадженні відповідно до ч. 4 ст. 99 КПК України мають дублікати документів. І саме для того, щоб довести, що аудіофайли, які містяться на DVD-диску або флеш-накопичувачі, які є додатками до протоколу зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, за своїми метаданими відповідають часу проведення цього оперативно-розшукового заходу та не містять ознак втручання, тобто є дублікатами первинних фалів, які були створені та збережені на жорсткому диску серверу СБ України, проводиться така експертиза;

- призначенні лінгвістичної експертизи для з'ясування змісту понять, лексичного значення слів та вербальних конструкцій в контексті предмету спілкування, їх смислового навантаження, коли учасники спілкування під час допиту обґрунтовують, що за їхні слова мали інше значення.

Контрольована закупка товарів. Застосування такого оперативно-розшукового заходу може бути у ситуаціях, коли є можливість задокументувати здійснення товарообігу суб'єкта господарювання, який не фіксується у документах бухгалтерського обліку та прибутки від якого в подальшому не відображаються у податковій звітності. Для використання результатів контрольованої закупки в доказуванні необхідно:

- допитати в якості свідка особу, яка здійснювала контрольовану закупку щодо обставин її підготовки, добровільності її згоди на участь у цьому оперативно-розшуковому заході, джерела походження грошових коштів за рахунок яких відбувалося контрольована закупка та всіх обставин безпосереднього проведення цього оперативно-розшукового заходу, документів, які були нею використані під час такої закупки, час, місце, у кого саме був куплений товар, його характеристики, тощо;

- допитати в якості свідка співробітника оперативного підрозділу, який здійснював контрольовану закупку, щодо підстав, порядку проведення та результатів цього оперативно-розшукового заходу;

- здійснити огляд придбаних товарів для одержання даних для підтвердження відповідності придбаних товарів товарам, які є у власності суб'єкта господарювання та реалізація яких здійснювалася без документального оформлення у документах бухгалтерського обліку, на підставі яких формувалася податкова звітність та податкова декларація;

- допитати особу, у якої були придбані товари під час контрольованої закупки щодо обставин продажу такого товару, окрему увагу приділяючи з'ясуванню того чи не мав місце вплив, який змусив її прийняти рішення щодо продажу товару з боку співробітників правоохоронних органів або особи, яка купила у неї товар;

- проведенням обшуку вилучити товари, які є однорідними до придбаних під час контрольованої закупки, грошові кошти, документи щодо придбання та реалізації таких товарів, інших документів, у яких відображаються результати таких дій та оподаткування таких фінансово-господарських операцій;

- огляд вилучених готівкових грошових коштів для фіксування наявності в їх числі заздалегідь ідентифікованих (помічених) грошей, які були передані під час контрольованої закупки;

- одержати розсекречені постанову та протокол створення заздалегідь ідентифікованих (помічених) грошових коштів, які були використані під час контрольованої закупки;

- одержати розсекречені постанову та протокол створення несправжніх (імітаційних) засобів – документів, які були використані для створення ознак достовірності намірів придбати товар у суб'єкта господарювання;

- тимчасовий доступ до документів банківської установи, яка обслуговує суб'єктів господарювання, які виступили сторонами правочину, щодо проведення розрахунків за придбання, продаж товару, який виступив предметом контрольованої закупки;

- тимчасовий доступ до документів суб'єкта господарювання, у якого був придбаний товар суб'єктом господарювання об'єктом оперативно-розшукової справи, який в подальшому виступив предметом контрольованої закупки;

- тимчасовий доступ до документів суб'єкта господарювання, який здійснював транспортування придбаного під час контрольованої закупки товару;

- допитати осіб, які є співробітниками суб'єктів господарювання та яким відомі обставини придбання, реалізації товару, а також оформлення документів бухгалтерської, податкової звітності;

- накладати арешт на грошові кошти, придбаний під час контрольованої закупки товар.

Досліджуючи допустимість доказів, одержаних в результаті контрольованої закупки слід завжди вивчати порядок її проведення на предмет наявності або відсутності дій з боку осіб, які проводили цей оперативно-розшуковий захід, що провокували (підбурювали) особу на вчинення злочину з метою його подальшого викриття, допомагали особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби співробітник оперативного підрозділу цьому не сприяв, або з цією самою метою впливав на її поведінку насильством, погрозами, шантажем, тому що відповідно до ч. 3 ст. 273 КПК здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані в доказуванні у кримінальному провадженні.

Як видно з наведеного алгоритму дій слідчого для забезпечення використання в доказуванні у кримінальному провадженні під час досудового розслідування результатів контрольованої закупки має бути здійснений комплекс процесуальних дій, спрямованих на підтвердження обставин та результатів проведення такого оперативно-розшукового заходу. Лише за таких умов при дотриманні процесуального порядку прийняття процесуального рішення прокурором, проведення та фіксування контрольованої закупки її протокол може бути визнаний як джерело доказів у кримінальному провадженні.

Вивчення слідчо-судової практики використання контрольованої закупки призвело до виділення ситуацій, коли судами визнаються недопустимими джерелами доказів протоколи контролю за вчиненням злочину, через зміну кваліфікації ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) під час досудового розслідування з ч. 3 ст. 212 КК України на ч. 1 ст. 212 КК України. Прикладом є кримінальна справа №328/1963/14-к, у якій суд визнав недопустимими доказами протоколи контрольованої закупки та зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і додатки до них, які були проведені у оперативно-розшуковій справі «Дилер». Підставою для такого рішення щодо результатів цих оперативно-розшукових заходів Токмацький районний суд Запорізької області визначив, що відповідно до ст. 12 КК України, злочин, відповідальність за який передбачена ч. 1 ст. 212 КК України, є злочином невеликої тяжкості, і в кримінальному провадженні щодо нього КПК України не дозволено проведення негласних слідчих (розшукових) дій у виді контролю за вчиненням злочину та зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, також недопустимо проводити такі заходи для запобігання вчиненню такого злочину. Таке рішення суду додатково було ним обґрунтоване з посиланням на те, що у постанові прокурора про проведення такого контролю за вчиненням злочину хоча і вказано, що особа готується до вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 212 КК України, однак, достатніх даних на момент

прийняття процесуального рішення щодо проведення цього оперативно-розшукового заходу у оперативного підрозділу та прокурора не було.

Такий підхід суду до визначення допустимості доказів є спірним. По-перше, під час провадження в оперативно-розшуковій справі співробітник оперативного підрозділу діє в умовах інформаційної невизначеності щодо факту та обставин готування до вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину. І за підсумками проведення оперативно-розшукових заходів як і в подальшому під час кримінального провадження може відбутися те, що первинна оцінка готування до вчинення, вчинення злочину як тяжкого чи особливо тяжкого може не підтвердитися.

Верховний Суд у постанові, ухваленій 27.11.2018 у кримінальній справі №132/2210/15-к, визначив, що у цій справі молодшому інспектору відділу нагляду і безпеки виправної колонії органом досудового розслідування пред'явлено обвинувачення у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КПК України. Однак, при розгляді справи у суді першої інстанції місцевий суд виключив кваліфікуючу ознаку у вигляді вимагання неправомірної вигоди та ухвалив обвинувальний вирок за ч. 1 ст. 368 КК України, що є злочином середньої тяжкості. При цьому, в обґрунтування винуватості засудженого покладено результати проведених негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема дані контролю за вчиненням злочину та аудіо контролю особи. У касаційній скарзі захисник посилався на недопустимість вказаних доказів, мотивуючи свої доводи тим, що використання матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій як доказів щодо злочину середньої тяжкості – є незаконним, виходячи з положень ч. 2 ст. 246 КПК України. Колегією суддів було констатовано, що оскільки відомості до ЄРДР вносились за заявою про вимагання неправомірної вигоди за правовою кваліфікацією ч. 3 ст. 368 КК України, то негласні слідчі (розшукові) дії проводились в межах кримінального провадження щодо тяжкого злочину (ч. 3 ст. 368 КК України), тому й порушень вимог ч. 2 ст. 246 КПК України, про які вказує в касаційній скарзі захисник, не встановлено [190]. Таким чином, судом застосовано положення ст. 86 КПК України, якою визначено, що доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України. І вказано на некоректність оцінювати обґрунтованість кваліфікації злочину на початку провадження з позицій сукупності доказів одержаних та досліджених судом за підсумками судового розгляду. Виходячи з наведеного вважаємо, що з урахуванням наведеної позиції Верховного Суду, а також того, що вимоги до допустимості для використання в доказування результатів оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій є однаковими, не має підстав визнавати недопустимими доказами протоколи оперативно-розшукових заходів та додатків до них, коли в оперативно-розшуковій справі були дані про готування до вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, які в подальшому у кримінальному провадженні не підтвердилися.

Для забезпечення проведення контрольованої закупки можуть **створюватися заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби**, використання яких забезпечує надання ознак достовірності намірів осіб, які безпосередньо здійснюють таку закупку.

Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ч. 4 ст. 273 КПК України несправжні (імітаційні) засоби, застосовані під час проведення оперативно-розшукового заходу, використовуються у процесі доказування у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину, крім випадків, якщо суд встановить порушення вимог цього Кодексу під час проведення відповідного оперативно-розшукового заходу. Для залучення у процес доказування таких матеріальних об'єктів слідчий має діяти, виходячи із їх особливостей.

Значимо, що матеріали створення заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів та контрольованої закупки мають генетичний зв'язок. З одного боку, як це витікає із положень ст. 273 КПК України, без підтвердження їх

використання під час контрольованої закупки вони не мають доказового значення, а з іншого – без наявності у кримінальному провадженні розсекреченої постанови та протоколу створення заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів, їх вилучення під час обшуку та долучення до матеріалів кримінального провадження можуть виникнути підстави для визнання матеріалів контрольованої закупки в якості джерел недостовірних та недопустимих доказів через те, що цей оперативно-розшуковий захід проведений із використанням грошових коштів, документів, юридичних осіб, походження яких є невідомим, а у випадках використання готівкових коштів при контрольованій закупці – неможливо підтвердити факт передачі саме вилучених грошей за придбання товарів, послуг, щодо прибутку з реалізації яких відбулося ухилення від сплати податку. Зазначимо, що Верховний Суд у кримінальній справі №643/10749/14-к вказав на прикладі розгляду питання щодо допустимості як джерела доказів протоколу оперативної закупки на обов'язковість наявності у кримінальному провадженні відомостей щодо походження грошових коштів та визначення їх для використання під час проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії. І якщо документів, які містять відомості про це у кримінальному провадженні не має, то дані, які містяться у протоколі оперативної закупки, є недопустимими доказами.

За потреби для забезпечення проведення оперативно-розшукових заходів, зокрема, контрольованої закупки, можуть спеціально утворюватися підприємства, установи, організації. Доцільність розкриття відомостей щодо такого підприємства, установи, організації визначається керівником оперативного підрозділу, рішенням якого вони були створені. При прийнятті такого рішення до органу досудового розслідування, який здійснює кримінальне провадження, розпочате на основі матеріалів оперативно-розшукової справи, має бути надана постанова та протокол створення такого підприємства, установи, організації відповідно до вимог ст. 273 КПК України.

Описаний нами алгоритм перевірки результатів контрольованої закупки демонструє, що при використанні цього оперативно-розшукового заходу для документування протиправної діяльності в оперативно-розшуковій справі оперативний підрозділ податкової міліції має на етапі його підготовки взаємодіяти зі слідчим підрозділу фінансових розслідувань, тому що тільки у кримінальному провадженні можна вилучити проведенням обшуку, тимчасового доступу до речей і документів грошових коштів, товарів, документів щодо надання послуг, тощо, які є джерелами даних про факт та результати контрольованої закупки. Відповідно при прийнятті рішення проводити контрольовану закупку в рамках оперативно-розшукової справи, а не кримінального провадження має бути синхронізований момент завершення цього оперативно-розшукового заходу та внесення відомостей до ЄРДР, щоб своєчасно розпочати кримінальне провадження та вилучити проведенням відповідних процесуальних дій матеріальні об'єкти, які мають значення для підтвердження факту та результатів контрольованої закупки і відповідно обставин готування до вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Аудіо-, відеоконтроль особи – оперативно-розшуковий захід, який забезпечує негласну (без відома особи) фіксацію та обробку із використанням технічних засобів приватного спілкування цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування тощо. Цей оперативно-розшуковий захід, як правило, проводиться у взаємозв'язку із контролем за вчиненням злочину але може проводитися і самостійно для одержання даних про готування до вчинення ухилення від сплати податків. Цінність аудіо-, відеоконтролю особи, як і зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у форму контролю розмов, полягає у тому, що відбувається об'єктивне фіксування подій на технічні носії інформації, дані на яких забезпечують в подальшому безпосереднє сприйняття подій, які мали місце у минулому. Узагальнення практики використання в доказуванні результатів аудіо-, відеоконтролю особи дає підстави для формування такого алгоритму їх

дослідження, який по ряду позицій схожий із дослідженням результатів зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, до якого входять:

- проведення огляду розсекреченого технічного носія із аудіо-, відеозаписами спілкування для співставлення його змісту зі змістом відповідного протоколу оперативно-розшукового заходу. За потреби до такого огляду залучається перекладач;

- пред'явленні під час допиту осіб, які були учасниками зафіксованого приватного спілкування, протоколу аудіо-, відеоконтролю особи з додатком до нього. У порівнянні із пред'явленням аудіозаписів контролю телефонних розмов демонстрація під час допиту особи аудіо-, відеозапису його спілкування з обговоренням дій, спрямованих на готування до вчинення ухилення від сплати податків має значно більший ефект психологічного впливу через комплексний характер фіксування даних про таку подію і складність логічного обґрунтування заперечення особою того, що це не вона брала участь у спілкуванні. Під час такого допиту особа з початку допитується щодо факту та змісту спілкування, яке відбулося за її участі, і лише після цього їй демонструється аудіо-, відеозапис. Робиться це для того, щоб, з одного боку, перевірити чи має особа щирі наміри до співробітництва зі слідчим, а з іншого – у випадку коли особа до демонстрації аудіо-, відеозапису дасть аналогічні із змістом зафіксованого спілкування показання, то це надає додаткових аргументів щодо достовірності аудіо-, відеозапису приватного спілкування та висновків щодо спрямованості умислу його учасників на готування до вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Зазначимо також, що у протоколі допиту мають бути обов'язково зазначені дані щодо технічного носія інформації, на якому міститься продемонстрований аудіо-, відеозапис, технічні засоби та програмне забезпечення, за допомогою якого відбулося відтворення аудіо-, відеофайлів з розмовами, їх назви та їх створення. Відомості щодо останніх двох параметрів мають бути наведені у запитанні слідчого до допитуваного. Питання також має містити пропозицію уважно подивитися та прослухати аудіо-, відеозапис та пояснити між ким відбулася розмова, коли, де, за чиєю ініціативою відбулася зустріч та чи підтверджує вона зміст розмови, зафіксованої на продемонстрованому аудіо-, відеозаписі;

- відібрання зразків голосу та призначення експертизи відео-, звукозапису для ідентифікації учасників спілкування у випадках заперечення хоча б одним із них своєї участі. У випадках, коли на аудіо-, відеозаписі є нерозбірливі для сприйняття фрагменти до проведення допиту учасників спілкування така експертиза призначається для вирішення завдання щодо відновлення змісту таких фрагментів. У випадках коли є твердження учасників спілкування, що є зміни у відеофонограмі експертиза відео-, звукозапису призначається для з'ясування наявності чи відсутності таких змін;

- відібрання зразків та призначення портретної експертизи за матеріалами аудіо-, відеозапису аудіо-, відеоконтролю особи у випадках, коли вона заперечує факт її присутності на цьому відеозаписі. Для забезпечення проведення такої експертизи необхідно щоб серед порівняльних зразків були знімки, близькі до досліджуваного за часом зйомки і ракурсом зображення;

- призначення лінгвістичної експертизи для з'ясування змісту понять, лексичного значення слів та вербальних конструкцій в контексті предмету спілкування, яке зафіксоване на аудіо-, відеозаписі, їх смислового навантаження, коли учасники спілкування під час допиту обґрунтовують, що їхні слова мали інше значення.

Зняття інформації з електронних інформаційних мереж має потенціал у виявленні і фіксації відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або її частинах, доступ до яких обмежений власником, володільцем або утримувачем системи шляхом розміщення її у публічно недоступному місці, житлі чи іншому володінні особи або логічного захисту доступу, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача. Носієм даних, які мають значення для встановлення факту готування до вчинення, вчинення ухилення від сплати податків, може бути автоматизована система

бухгалтерського обліку, яка побудована на основі мережі розподілених робочих місць та забезпечує автоматизовану обробку даних фінансово-господарської діяльності через інтеграцію обробки різних видів первинної економічної інформації, яка використовується в окремих функціях управління суб'єктом господарювання, тобто облікової, планової, нормативної, технологічної, виробничої, оперативно-технічної та ін. Негласний доступ до обміну даними таких автоматизованих систем може забезпечити одержання інформації про облік товарно-матеріальних цінностей, розрахунків, грошових операцій, торгових операцій, облік виробничих операцій, основних засобів і нематеріальних активів, заробітної плати, інформацію про операції завершення періоду, стандартні бухгалтерські звіти, облік податку на додану вартість, податковий облік з податку на прибуток, підготовку податкових декларацій. Протокол зняття інформації з електронних інформаційних мереж разом із технічним носієм інформації може бути важливим джерелом даних про протиправну діяльність осіб щодо ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Але запровадження їх як джерел доказів у процес доказування у таких кримінальних провадженнях для обґрунтування процесуальних рішень потребує:

- проведення огляду технічних носіїв інформації за участі спеціаліста у сфері комп'ютерних технологій бухгалтерського обліку та з використанням відповідного програмного забезпечення автоматизованого бухгалтерського обліку, на яких зафіксовані дані, які передавалися між компонентами електронної інформаційної системи автоматизованого бухгалтерського обліку під час вчинення протиправних діянь. За наявності технічної можливості з електронних документів, які мають значення для кримінального провадження, під час такого огляду виготовляються їх паперові копії;

- проведення обшуку, під час якого мають бути вилучені комп'ютери, на яких встановлене програмне забезпечення автоматизованої системи бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання та містяться електронні документи, які були одержані під час зняття інформації з електронних інформаційних мереж, файли з електронними цифровими підписами користувачів цієї системи та системи електронного оподаткування, а також паперові документи, на підставі яких вносилися дані до цієї автоматизованої системи, документів, відомості, з яких не були внесені до автоматизованої системи, а також документів, які засвідчують придбання суб'єктом господарювання автоматизованої системи бухгалтерського обліку;

- проведення тимчасового доступу до документів суб'єктів господарювання контрагентів по облікованим у автоматизованій системі бухгалтерського обліку фінансово-господарським операціям, операціям, які не були обліковані у автоматизованій системі бухгалтерського документообігу але документи щодо яких були виявлені під час обшуку, податковим/митним деклараціям, які були подані такими суб'єктами господарювання;

- допитів осіб, які здійснювали бухгалтерський та податковий облік фінансово-господарської діяльності у суб'єкта господарювання та суб'єктах господарювання, які були його контрагентами та фігурують у епізодах ухилення від сплати податків, які розслідуються у кримінальному провадженні;

- проведення експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів, предметом якої має бути одержані під час зняття інформації з електронних інформаційних мереж файли автоматизованої системи бухгалтерського обліку, вилучені у суб'єкта господарювання комп'ютери зі встановленою на них автоматизованою системою бухгалтерського обліку, для з'ясування робочого стану цих комп'ютерно-технічних засобів, виявлення інформації та програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях автоматизованої системи бухгалтерського обліку, установлення обставин, пов'язаних з їх створенням, файлів, які були одержані під час зняття інформації з електронних інформаційних мереж;

- проведення після комп'ютерно-технічної експертизи економічної експертизи для з'ясування документальної обґрунтованості розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, періоду і місця їх утворення, документальної обґрунтованості оформлення операцій з одержання, зберігання, виготовлення, реалізації

товарно-матеріальних цінностей, у тому числі грошових, основних засобів, надання послуг, документальної обґрунтованості відображення в обліку грошових коштів, цінних паперів, документальної обґрунтованості відображення в обліку операцій з нарахування та виплати заробітної плати, інших виплат, відповідності нормативно-правовим актам відображення в податковому обліку доходів та витрат за фінансово-господарськими операціями, що підлягають оподаткуванню податком на прибуток, відповідності нормативно-правовим актам відображення в податковому обліку податкових зобов'язань та податкового кредиту з податку на додану вартість.

Наведений алгоритм перевірки результатів зняття інформації з електронних інформаційних мереж, об'єктом якого була інформація, яка міститься у автоматизованій системі бухгалтерського документообігу суб'єкта господарювання, службові особи якого здійснювали дії спрямовані на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), призначений забезпечити дослідження одержаних під час проведення цього оперативно-розшукового заходу даних на предмет їх достовірності шляхом комплексного підходу до вивчення змісту цієї інформації як із залученням спеціальних комп'ютерно-технічних та економічних знань, а також показань осіб, яким відомі обставини формування бухгалтерського, податкового обліку та звітності суб'єкта господарювання, з урахуванням їх можливої зацікавленості у результатах досудового розслідування злочину. Зазначимо, що аналогічною схемою може розвиватися перевірка результатів зняття інформації з електронних інформаційних мереж щодо автоматизованих систем організації та управління виробництвом, торгівельною організацією.

Проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи може проводитися як для забезпечення проведення аудіо-, відеоконтролю особи у публічно недоступних місцях, так і для негласного виявлення та фіксування слідів тяжкого або особливо тяжкого злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Фактів використання протоколів цього, як і попереднього оперативно-розшукового заходу у вивчених нами кримінальних провадженнях виявлено не було. Аналіз відомого нам досвіду використання у кримінальних провадженнях, підслідних органам досудового розслідування органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, результатів проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи вказує не те, що мають місце особливості перевірки його даних в залежності від завдань, які вирішувалися при проведенні цього оперативно-розшукового заходу. Так, при встановленні технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи протокол проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи може бути визнаний джерелом доказів якщо:

- оперативним підрозділом наданий розсекречений протокол аудіо-, відеоконтролю особи та технічний носій інформації, який є додатком до цього протоколу та містить аудіо-, відеозапис контролю особи у середині публічно недоступного місця, де згідно із протоколом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи був становлений технічний засіб, за допомогою якого був проведений аудіо-, відеоконтроль особи;

- достовірність аудіо-, відеозапису такого аудіо-, відеоконтролю особи підтверджена під час допиту учасників спілкування, а у разі заперечення їх присутності при спілкуванні або інших подіях, які зафіксовані на аудіо-, відеозаписі, є позитивний висновок ідентифікаційної фоноскопичної експертизи та/або портретної експертизи за матеріалами аудіо-, відеозапису, яким підтверджена участь цих осіб у спілкуванні.

У випадках, коли під час проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи були виготовлені копії документів, які містять ознаки готування до вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 212 КК України, то значення для

кримінального провадження має протокол цього оперативно-розшукового заходу разом із копіями документів. Такі документи у кримінальному провадженні можуть набути статусу речових доказів, але за умови:

- вилучення під час проведення обшуку оригіналів документів, з яких були зроблені копії під час проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;
- проведення огляду копій та оригіналів документів, під час якого при їх співставленні буде з'ясовано, що вони відповідають один одному;
- підтвердження під час проведення допитів, судових експертиз (почеркознавчої, техніко-криміналістичної експертизи документів, комп'ютерно-технічної, бухгалтерської тощо) достовірності даних, які внесені у оригінали документів, а саме, що в них містяться відомості про обставини готування до вчинення, вчинення злочину, передбаченого ст. 212 КК України.

Саме через встановлення ідентичності змісту копії та оригіналу документа з подальшим з'ясуванням того, що оригінал документу є знаряддям учинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), або зберіг на собі його сліди або містить інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження щодо цього злочину. Без оригіналу документу його копія, одержана та вилучена під час проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, не може набути статусу речового доказу через те, що копії документів не можуть бути об'єктами судових експертиз і у кримінальних провадженнях перевірити їх зміст на предмет вмісту відомостей, які мають значення для кримінального провадження не представляється за можливе.

Вивчення практики застосування **спостереження** під час здійснення оперативно-розшукових заходів через призму кримінальних проваджень по ст. 212 КК України показало, що розповсюдженим є використання в доказуванні результатів спостереження за особою та за місцем. Обумовлюється це тим, що у оперативно-розшукових справах щодо даної категорії злочинів на момент їх заведення з документів податкової звітності одержані відомості щодо конкретних осіб, які можуть бути причетні до готування до їх вчинення. Відповідно ці особи, а саме їх переміщення, контакти виступають в якості одного з об'єктів оперативного інтересу та одним із джерел первинних відомостей про дії, спрямовані на готування до вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), тобто про коло можливих співучасників, місце реального розташування офісу (офісів), у яких працюють фігуранти оперативно-розшукової справи тощо. Спостереження за місцем може здійснюватися для збирання відомостей про реальну ділову активність суб'єкта господарювання для подальшого її співставлення з відомостями щодо результатів фінансово-господарської діяльності, які відображаються у документах первинного бухгалтерського обліку та у звітних документах.

Специфіка результатів спостереження за особою, місцем полягає у тому, то вони самі по собі в перспективі кримінального провадження не мають прямого доказового значення щодо факту готування до вчинення певною особою чи за попередньою змовою групою осіб ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових) платежів в особливо великих розмірах. В протоколі спостереження за особою, місцем міститься описання сприйнятої співробітниками оперативного підрозділу та зафіксованої за допомогою спеціальних технічних засобів візуальної інформації щодо поведінки особи (осіб), подій у певному місці, контакти особи (осіб), яке ще доповнюється додатком до цього протоколу у формі фототаблиці, відеозапису на технічному носії інформації. Цих відомостей очевидно не достатньо. Сам факт зустрічі двох чи більше осіб може мати різну інтерпретацію. Зустріч особи зі злочинцем однозначно не робить цю особу автоматично його співучасником. Без перевірки відомостей, одержаних під час спостереження, здійснення інших оперативно-розшукових заходів (зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, аудіо-, відеоконтролю особи, контрольованої

закупки, тощо) під час провадження у оперативно-розшуковій справі, під час перевірок органами ДФС України, за підсумками яких відбувається одержання та фіксування інформації у вербальній або візуально-вербальній формі, яка за своїм пошуково-пізнавальним потенціалом забезпечує значно більш точну інтерпретацію поведінки особи (осіб), які підозрюються у готуванні до вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових) платежів, – безпідставно говорити про одержання під час спостереження інформації, яка однозначно вказує на факт готування особою злочину, її причетність в тій чи іншій формі до цього злочину.

Відповідне пошуково-пізнавальне значення результатів спостереження за особою, місцем зберігається й для кримінального провадження. Розсекречені матеріали даного оперативно-розшукового заходу можуть передаватися для використання під час досудового розслідування разом із іншими матеріалами оперативно-розшукової діяльності та виступати як приводи та підстави для початку досудового розслідування, а також на підставі положень абзацу другого ч. 2 ст. 99 КПК України можуть бути використані як документи джерела доказів у кримінальному провадженні, при чому, за своїм характером щодо події ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) вони з наведених нами вище підстав є непрямыми доказами. Відомості, які в них містяться повинні бути перевірені шляхом:

– проведення допитів осіб, чиї контакти були зафіксовані під час спостереження, на предмет одержання фактичних даних про те, що зафіксовані контакти мали місце і що таке контактування пов'язане із вчиненням конкретних дій, спрямованих на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Тільки після цього протокол спостереження за особою, річчю або місцем з додатками до нього може бути використаний для обґрунтування процесуальних рішень у кримінальному провадженні;

– призначення портретної експертизи за матеріалами фотозйомки чи відеозапису, одержаних в результаті спостереження за особою або місцем, з метою ідентифікації осіб та підтвердження обставин, які були на них зафіксовані, у випадках, коли такі події заперечуються цими особами під час їх допиту.

Зазначимо, що коли для долучення до кримінального провадження надаються матеріали комплексу взаємопов'язаних між собою оперативно-розшукових заходів, то перевірка їх результатів також має відбуватися комплексно. Такий підхід може проявлятися, по-перше, у тому, що під час планування розслідування та проведення окремих процесуальних дій має визначатися одночасне відпрацювання питань належності, допустимості та достовірності результатів кожного оперативно-розшукового заходу, а по-друге, при проведенні окремих процесуальних дій пошуково-пізнавального характеру можуть одержуватися дані щодо результатів декількох оперативно-розшукових заходів (наприклад, під час проведення допиту підозрюваного можна пред'явити йому аудіозаписи його телефонних розмов, одержані під час зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, аудіо-, відеозаписи його аудіо-, відеоконтролю, фотознімки, відеозаписи спостереження за особою або місцем).

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Головного управління Державної фіскальної служби у Львівській області
полковник податкової міліції
Олег ДЕРЕВ'ЯНКО

«*AS*» _____ 2020 року

АКТ

про впровадження результатів дисертації
Лоневського Любомира Миколайовича,
присвяченої питанням використання результатів
оперативно-розшукової діяльності під час
досудового розслідування ухилення від сплати
податків, зборів (обов'язкових платежів)

Уклала комісія у складі:

- Заступник начальника управління - начальник відділу організації викриття економічних злочинів управління ОРД ГУ ДФС у Львівській області полковник податкової міліції Флис Андрій Степанович;
- Начальник відділу аналізу та прогнозування криміногенних факторів управління ОРД ГУ ДФС у Львівській області полковник податкової міліції Стець Володимир Миколайович;
- Завідувач сектору організації оперативно розшукової діяльності управління ОРД ГУ ДФС у Львівській області полковник податкової міліції Гордон Зеновій Романович.

розглянула й узагальнила праці Лоневського Л.М. за темою дисертації «Використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)»:

1. Лоневський Л. М. Загальний аналітичний огляд досліджень результатів оперативно-розшукової діяльності та їх використання під час досудового розслідування щодо ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 1 (81). С. 260–269.
2. Лоневський Л. Вимоги до результатів оперативно-розшукової діяльності

для їх використання під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №6 (292). С. 237–242.

3. Lonevskyi L. STAGES OF DEVELOPMENT OF LEGAL REGULATION USE OF RESULTS OF OPERATIVE-SEARCH ACTIVITY IN UKRAINIAN LEGISLATION. *The European Political and Law Discourse*. 2020. Vol. 7. Issue 3. P. 105–112.

4. Lonevskyi L. Development of the legal institute of using the results of operative-search activity in the pre-trial investigation during the times of independent Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. Vol. 1. Issue 3. P. 245–249.

5. Лоневський Л. М. Щодо актуальності дослідження питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: збірник тез науково-практичного семінару (01 грудня 2017 року)* / А.Я. Хитра, Р.М. Шехавцов, Є.В. Пряхін, С.І. Марко. Львів: ЛьвДУВС. 2017. С. 74–76.

6. Лоневський Л. М. Щодо значення результатів оперативно-розшукового заходу спостереження за особою, річчю або місцем для розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Матеріали науково-практичного семінару «Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті судової реформи в Україні» (15 червня 2018 року)*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2018. С. 120–122.

7. Лоневський Л. М. Стан дослідження питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції*. (9 листопада 2018 року). Львів, 2018. С. 121–123.

8. Лоневський Л. М. Параметри використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Кримінальне процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: матеріали науково-практичного семінару (25 жовтня 2019 р.)* / Р. М. Шехавцов. Львів: ЛьвДУВС. 2019. С. 59–62.

9. Лоневський Л. М. Взаємозв'язок обставин, які підлягають з'ясуванню у оперативно-розшукових справах по ч. 3 ст. 212 КК України, з обставинами, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. *Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 17–18 липня 2020 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 62–66.

10. Особливості використання результатів окремих оперативно-розшукових заходів під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): методичні рекомендації / Лоневський Л.М. Львів, 2020. 13 с.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що наукові праці Лоневського Л.М. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, які можуть бути використані у діяльності податкової міліції.

Члени комісії:

Заступник начальника управління -
начальник відділу організації
викриття економічних злочинів
управління ОРД ГУ ДФС у
Львівській області
полковник податкової міліції

Андрій ФЛИС

Начальник відділу аналізу та
прогнозування криміногенних факторів
управління ОРД ГУ ДФС у
Львівській області
полковник податкової міліції

Володимир СТЕЦЬ

Завідувач сектору організації
оперативно розшукової діяльності
управління ОРД ГУ ДФС у
Львівській області
полковник податкової міліції

Зеновій ГОРДОН

«16» 11 _____ 2020 року

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Львівського державного

університету

внутрішній орган

кандидат юридичних наук, доцент

полковник поліції

Гарас СОЗАНСЬКИЙ

2020

АКТ

16.11.2020

м. Львів

№ 41

Про впровадження результатів дисертації Лоневського Любомира Миколайовича на здобуття наукового ступеня на здобуття ступеня доктора філософії за темою: «Використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» в освітній процес

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- заступника начальника відділу організації наукової роботи, кандидата юридичних наук Савчин Г.Я.;
- начальника навчально-методичного відділу, кандидата юридичних наук, доцента, полковника поліції Строцького Р.Є.;
- декана факультету №2 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, кандидата юридичних наук полковника поліції Сидорука І.І.;
- завідувача кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету №2 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, кандидата юридичних наук, доцента, полковника поліції Баб'яка А.В.

Комісія відповідно до наказу по університету від 24 вересня 2012 року №431 розглянула й узагальнила наукові праці Лоневського Л.М. за темою дисертації «Використання результатів оперативно-розшукової діяльності під

час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)».

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Лоневський Л. М. Загальний аналітичний огляд досліджень результатів оперативно-розшукової діяльності та їх використання під час досудового розслідування щодо ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 1 (81). С. 260–269.

2. Лоневський Л. Вимоги до результатів оперативно-розшукової діяльності для їх використання під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №6 (292). С. 237–242.

3. Lonevskyi L. STAGES OF DEVELOPMENT OF LEGAL REGULATION USE OF RESULTS OF OPERATIVE-SEARCH ACTIVITY IN UKRAINIAN LEGISLATION. *The European Political and Law Discourse*. 2020. Vol. 7. Issue 3. P. 105–112.

4. Lonevskyi L. Development of the legal institute of using the results of operative-search activity in the pre-trial investigation during the times of independent Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. Vol. 1. Issue 3. P. 245–249.

5. Лоневський Л. М. Щодо актуальності дослідження питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: збірник тез науково-практичного семінару (01 грудня 2017 року) / упор. А.Я. Хитра, Р.М. Шехавцов, Є.В. Пряхін, С.І. Марко*. Львів: ЛьвДУВС. 2017. С. 74–76.

6. Лоневський Л. М. Щодо значення результатів оперативно-розшукового заходу спостереження за особою, реччю або місцем для розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Матеріали науково-практичного семінару «Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті судової реформи в Україні» (15 червня 2018 року)*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2018. С. 120–122.

7. Лоневський Л. М. Стан дослідження питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції*. (9 листопада 2018 року). Львів, 2018. С. 121–123.

8. Лоневський Л. М. Параметри використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати

податків, зборів (обов'язкових платежів). *Кримінальне процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: матеріали науково-практичного семінару (25 жовтня 2019 р.)* / упор. Р. М. Шехавцов. Львів: ЛьвДУВС. 2019. С. 59–62.

9. Лоневський Л. М. Взаємозв'язок обставин, які пілягають з'ясуванню у оперативно-розшукових справах по ч. 3 ст. 212 КК України, з обставинами, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. *Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 17–18 липня 2020 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 62–66.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що наукові праці Лоневського Л.М. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації та запроваджені для використання у освітньому процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Оперативно-розшукова діяльність», «Оперативно-розшукова тактика», «Тактика розкриття окремих видів злочинів», а також рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

Галина САВЧИН

Руслан СТРОЦЬКИЙ

Ігор СИДОРУК

Андрій БАБ'ЯК

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:**

1. Лоневський Л. Вимоги до результатів оперативно-розшукової діяльності для їх використання під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №6 (292). С. 237–242. (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»).

2. Lonevskiy L. STAGES OF DEVELOPMENT OF LEGAL REGULATION USE OF RESULTS OF OPERATIVE-SEARCH ACTIVITY IN UKRAINIAN LEGISLATION. *The European Political and Law Discourse*. 2020. Vol. 7. Issue 3. P. 105–112.

3. Lonevskiy L. Development of the legal institute of using the results of operative-search activity in the pre-trial investigation during the times of independent Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. Vol. 1. Issue 3. P. 245–249.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

4. Лоневський Л. М. Загальний аналітичний огляд досліджень результатів оперативно-розшукової діяльності та їх використання під час досудового розслідування щодо ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 1 (81). С. 260–269.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Лоневський Л. М. Щодо актуальності дослідження питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: збірник тез науково-практичного семінару (01 грудня 2017 року) / упор. А.Я. Хитра, Р.М. Шехавцов, Є.В. Пряхін, С.І. Марко*. Львів: ЛьвДУВС. 2017. С. 74–76.

6. Лоневський Л. М. Щодо значення результатів оперативно-розшукового заходу спостереження за особою, річчю або місцем для розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Матеріали науково-практичного семінару «Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті судової реформи в Україні»* (15 червня 2018 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2018. С. 120–122.

7. Лоневський Л. М. Стан дослідження питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції*. (9 листопада 2018 року). Львів, 2018. С. 121–123.

8. Лоневський Л. М. Параметри використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Кримінальне процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: матеріали науково-практичного семінару* (25 жовтня 2019 р.) / упор. Р. М. Шехавцов. Львів: ЛьвДУВС. 2019. С. 59–62.

9. Лоневський Л. М. Взаємозв'язок обставин, які пілягають з'ясуванню у оперативно-розшукових справах по ч. 3 ст. 212 КК України, з обставинами, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. *Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 17–18 липня 2020 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 62–66.